

T.C.
GEBZE TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİNDEKİ
CAMİ YAPILARININ STRÜKTÜREL MEKANSAL
LİTÜRJİK ÖĞE ANALİZİ:KOCAELİ ÖRNEĞİ

CEYDA NUR TAŞÇI
YÜKSEK LİSANS TEZİ
MİMARLIK ANABİLİM DALI

GEBZE
2021

T.C.
GEBZE TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİNDEKİ
CAMİ YAPILARININ
STRÜKTÜREL MEKANSAL LİTÜRJİK
ÖĞE ANALİZİ: KOCAELİ ÖRNEĞİ

CEYDA NUR TAŞÇI
YÜKSEK LİSANS TEZİ
MİMARLIK ANABİLİM DALI

DANIŞMANI
DR. ÖĞR. ÜYESİ İBRAHİM TÜRKERİ

GEBZE

2021

T.R.
GEBZE TECHNICAL UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES

**STRUCTURAL SPATIAL LITURGICAL
ITEM ANALYSIS OF MOSQUE IN ORGANIZED
INDUSTRIAL ZONES: KOCAELİ EXAMPLE**

CEYDA NUR TAŞÇI
A THESIS SUBMITTED FOR THE DEGREE OF
MASTER OF SCIENCE
DEPARTMENT OF ARCHITECTURE

THESIS SUPERVISOR
ASIST. PROF. DR. İBRAHİM TÜRKERİ

GEBZE
2021

YÜKSEK LİSANS JÜRİ ONAY FORMU

GTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 05/02/2021 tarih ve 2021/06 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından 30/04/2021 tarihinde tez savunma sınavı yapılan Ceyda Nur TAŞÇI'nın tez çalışması Mimarlık Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

JÜRİ

ÜYE

(TEZ DANIŞMANI) : Dr. Öğr. Üyesi İbrahim TÜRKERİ

ÜYE

: Doç. Dr. Elif Yeşim KÖSTEN

ÜYE

: Dr. Öğr. Üyesi Ceyda ÖZGEN

ONAY

Gebze Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun
...../...../..... tarih ve/..... sayılı kararı.

İMZA/MÜHÜR

ÖZET

Cami mimarisinin tarihsel süreç içerisindeki gelişimi incelendiğinde, zaman, coğrafya ve kültür faktörlerinin etkisi açıktır. İslam kentlerinde gündelik hayatın kurucu öğelerinden olan cami yapısı, mimarisi ile birlikte kent yaşamındaki varlığıyla da önem kazanmıştır. 21. yy cami tasarımlarında ise, Türkiye’de ülke gündemi açısından bir sorunsala dönüşmüştür. “Geleneksel” ya da “Çağdaş” cami mimarisi kalıpları da bu sorunsalın uzantısı olarak mimarlık gündeminde yer edinmiştir. Cami yapısının sadece simgesel olarak görülmesi ve sorunsalın sadece mimarlık alanı üzerinden tartışılması da dar bir tartışma aralığı oluşturmuştur.

Organize Sanayi Bölgelerindeki cami tasarımlarında ise, geleneksel cami mimarisini tümüyle reddeden bir tavırdan farklı olarak bir “farklılaşma” çabasının arandığı gözlemlenmektedir. Dolayısıyla bu farklılaşma çabalarının tasarım paradigmaları üzerinden incelenmesi cami mimarisinin gelişimi açısından oldukça önemlidir.

Tez kapsamında cami mimarisinin, Erken İslam Döneminden 21.yy’a kadar olan örnekleri üzerinden, İslam kentlerinde cami yapısının önemi incelenmektedir. Önemli bir örneklem olarak Kocaeli Organize Sanayi Bölgesi cami yapıları, bu yapıları var eden strüktürel-mekansal-litürjik öğeler üzerinden analiz edilmektedir. Bu camilerin kentsel, mekânsal ve anlamsal etki alanları irdelenerek cami sorunsalının yeniden tartışılmasına alan açılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Cami Mimarisi, Organize Sanayi Bölgeleri, Kocaeli

SUMMARY

When the development of mosque architecture in the historical process is examined, the effect of time, geography and cultural factors is obvious. Mosque structure, which is one of the founding elements of daily life in Islamic cities, has gained importance with its presence in urban life along with its architecture. In the 21st century mosque designs, it has become a problem in Turkey in terms of the country's agenda. "Traditional" or "Contemporary" mosque architecture patterns have also taken place in the architectural agenda as an extension of this problematic. Seeing the mosque structure only as symbolic and discussing the problematic only through the field of architecture also created a narrow range of discussion.

In the mosque designs in the Organized Industrial Zones, it is observed that an effort of "differentiation" is sought, unlike an attitude that completely rejects the traditional mosque architecture. Therefore, examining these differentiation efforts through design paradigms is very important for the development of mosque architecture.

Within the scope of the thesis, the importance of mosque structure in Islamic cities is examined through examples of mosque architecture from the Early Islamic Period to the 21st century. As an important sample, Kocaeli Organized Industrial Zone mosque structures are analyzed over the structural-spatial-liturgical elements that create these structures. By examining the urban, spatial and semantic domains of these mosques, space is opened for a re-discussion of the mosque problematic.

Key Words: Mosque Architecture, Organized Industrial Zones, Kocaeli

TEŞEKKÜR

Tez çalışmam süresince, benden hiçbir yardımını esirgemeyen saygıdeğer tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi İBRAHİM TÜRKERİ'ye;

Araz ALBAY başta olmak üzere, çalışmam için benimle projelerini paylaşan tüm meslektaşlarıma;

Şeyma BÜLBÜL ve Belkıs ÖCAL başta olmak üzere tüm arkadaşlarıma;

Üzerimde çok emeği olan merhume teyzem Aynur YAMAN'a;

Ve bu günlere gelmemde desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen, her zaman yanımda olan çok sevdiğim aileme özellikle sevgili yeğenim Elis Nisa'ya;

En kalbi duygularıyla teşekkürlerimi sunarım.

CEYDA NUR TAŞÇI

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖZET	v
SUMMARY	vi
TEŞEKKÜR	vii
İÇİNDEKİLER	viii
SİMGELER ve KISALTMALAR DİZİNİ	ix
ŞEKİLLER DİZİNİ	xi
TABLolar DİZİNİ	xiii
1. GİRİŞ	1
1.1. Tezin Amacı, Katkısı ve İçeriği	2
2. CAMİ YAPISININ ONTOLOJİSİ	4
2.1. Cami Kavramı	4
2.2. İslam Kentlerinde Cami Yapısının Yeri ve Önemi	5
2.3. Cami Yapısını Kuran Öğeler	12
2.3.1. Strüktürel Öğeler	13
2.3.2. Mekansal Öğeler	14
2.3.3. Litürjik Öğeler	15
3. TÜRKİYE’DE, 2000 YILI SONRASINDA İNŞA EDİLEN CAMİLERİN KENT İLE KURDUĞU İLİŞKİ	18
3.1. Geleneksel Olana Öykünen Cami Yapıları	18
3.2. Çağdaş / Modern Cami Çabaları	24
4. KOCAELİ ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİNDEKİ CAMİ YAPILARININ STRÜKTÜREL MEKANSAL LİTÜRJİK ÖĞE ANALİZİ	30
4.1. Organize Sanayi Bölgeleri Camileri	30
4.2. Kocaeli Organize Sanayi Bölgeleri Camileri	36
4.2.1. Gebze Organize Sanayi Bölgesi Camii	50
4.2.2. İmes Makina İhtisas Organize Sanayi Bölgesi Camii	58
4.2.3. Gebze Plastikçiler Organize Sanayi Bölgesi Camii	66
4.2.4. Gebze V Kimya İhtisas Organize Sanayi Bölgesi Camii	71

4.2.5. Arslanbey Organize Sanayi Bölgesi Camii	76
5. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	81
KAYNAKLAR	86
ÖZGEÇMİŞ	92

SİMGELER ve KISALTMALAR DİZİNİ

<u>Simgeler ve</u>	<u>Açıklamalar</u>
<u>Kısaltmalar</u>	
AOSB	: Arslanbey Organize Sanayi Bölgesi
GEBKİM	: Gebze V Kimya İhtisas Organize Sanayi Bölgesi
GEPOSB	: Gebze Plastikçiler Organize Sanayi Bölgesi
GOSB	: Gebze Organize Sanayi Bölgesi
GTÜ	: Gebze Teknik Üniversitesi
İMES OSB	: İmes Makina İhtisas Organize Sanayi Bölgesi
OSB	: Organize Sanayi Bölgesi
OSBÜK	: Organize Sanayi Bölgeleri Üst Kuruluşu
TOSB	: Otomotiv Yan Sanayi İhtisas Organize Sanayi Bölgesi

ŞEKİLLER DİZİNİ

<u>Sekil No:</u>	<u>Sayfa</u>
2.1: Namazgah Örneği(Gelibolu Namazgahı).	5
2.2: Mescid-i Nebevi ve Kent İlişkisi.	6
2.3: Emeviye Camisi Ve Kentteki Konumu.	7
2.4: Samarra Camisi ve Kent İlişkisi.	8
2.5: Selçuklu Dönemi Cami Merkezli Açık Kent Tipi Örneği (Tokat).	9
2.6: Osmanlı Dönemi Cami Merkezli Kent Tipi Örneği (Diyarbakır).	10
2.7: Erken Cumhuriyet Dönemi Cami ve Kent İlişkisi (Isparta).	11
2.8: Tarihi Süreçte Cami Yapılarının İşlevleri.	12
2.9: Cami Yapısını Oluşturan Mekansal ve Litürjik Öğeler (a) ve Strüktürel Öğeler (b).	13
4.1: Dönemlere göre Türkiye’deki OSB sayıları.	32
4.2: Başkent OSB Camii.	33
4.3: Sakarya 2. OSB Camii.	33
4.4: Mersin Tarsus OSB Camii.	34
4.5: Eskişehir OSB Camii.	34
4.6: Antalya OSB Camii.	35
4.7: Kocaeli İli İlçelere Göre OSB Sayıları.	37
4.8: Kocaeli Alikahya Organize Sanayi Bölgesi.	38
4.9: Kocaeli Asım Kibar OSB.	39
4.10: Kocaeli Gebze Güzeller Organize Sanayi Bölgesi.	40
4.11: Kocaeli Gebze Organize Sanayi Bölgesi.	40
4.12: Kocaeli Gebze V Kimya İhtisas Organize Sanayi Bölgesi.	41
4.13: Kocaeli Makine İhtisas Organize Sanayi Bölgesi.	42
4.14: Kocaeli TOSB Otomotiv Yan Sanayi İhtisas Organize Sanayi Bölgesi.	43
4.15: Kocaeli Arslanbey Organize Sanayi Bölgesi.	44
4.16: Kocaeli Dilovası Organize Sanayi Bölgesi.	44
4.17: Kocaeli Gebze Kömürcüler İhtisas Organize Sanayi Bölgesi.	45
4.18: Kocaeli Gebze Plastikçiler Organize Sanayi Bölgesi.	46
4.19: Kocaeli İmes Makina İhtisas Organize Sanayi Bölgesi.	46

4.20: Deva Ulu Camisi.	49
4.21: Deva Ulu Camisi İç Mekanı (a) ve Deva Ulu Camisinin mihrabı (b).	49
4.22: TOSB Mescidi.	50
4.23: GOSB Camii Yerleşimi.	51
4.24: GOSB Camisi Öneri Projesi Eskizi.	50
4.25: GOSB Camisi Öneri Projesi Kesiti.	51
4.26: GOSB Camisi Öneri Projesi.	51
4.27: GOSB Camisi Zemin Kat Planı.	54
4.28: GOSB Camisi Bodrum Kat Planı.	55
4.29: GOSB Camisi İç Litürjik Öğeleri.	56
4.30: GOSB Camisi Minare Ögesi.	56
4.31: İMES OSB Camii Yerleşimi.	58
4.32: İMES OSB Camii Tasarım Önerisi.	59
4.33: İMES OSB Camii Tasarım Önerisi Kible Duvarı.	59
4.34: İMES OSB Camii 2. Tasarım Önerisi.	60
4.35: İMES OSB Camii Avlusu.	62
4.36: İMES OSB Camii Zemin Kat Planı.	63
4.37: İMES OSB Camii Bodrum Kat Planı.	64
4.38: İMES OSB Camii ve Minare Tasarımı.	64
4.39: GEPOSB Camii Yerleşimi.	66
4.40: GEPOSB Camisi Kolon Uygulaması.	68
4.41: GEPOSB Camisi Bodrum Kat Planı.	69
4.42: GEPOSB Camisi İç Litürjik Öğeleri (a) ve GEPOSB Camisi Minaresi (b).	69
4.43: GEBKİM Camii Yerleşimi.	71
4.44: GEBKİM OSB Camii Kible Duvarı.	72
4.45: GEBKİM OSB Camii Zemin Kat Planı.	74
4.46: GEBKİM OSB Camii İç Litürjik Öğeleri (a), GEBKİM OSB Camii Şadırvanı (b) ve GEBKİM OSB Camii Minaresi (c).	74
4.47: AOSB Camii Yerleşimi.	76
4.58: AOSB Camisi Zemin Kat Planı.	78
4.49: AOSB Camisinin Mihrabı (a) ve AOSB Camisinin Minaresi (b).	79

TABLÖLAR DİZİNİ

<u>Tablo No:</u>	<u>Sayfa</u>
3.1: Ataşehir Mimar Sinan Camii	19
3.2: Çamlıca Camii	20
3.3: Nevvar Salih İşören Camii	21
3.4: Ramazanoğlu Camii	22
3.5: Kuzey Ankara Merkez Camii	23
3.6: Şakirin Camii	24
3.7: Ankara Alacaatlı Uluyol Camii	25
3.8: Sancaklar Camii	26
3.9: Yeşilvadi Camii	27
3.10: Marmara İlahiyat Fakültesi Camii	28
4.1: Kocaeli OSB Camileri.	47
4.2: Gebze Organize Sanayi Bölgesi Camii.	53
4.3: GOSB Camisi'nin Mekansal ve Anlamsal Değerlendirilmesi.	57
4.4: İmes Organize Sanayi Bölgesi Camii.	61
4.5: İMES OSB Camisi'nin Mekansal ve Anlamsal Değerlendirilmesi.	65
4.6: Gebze Plastikçiler Organize Sanayi Bölgesi Camii.	67
4.7: GEPOSB Camisi'nin Mekansal ve Anlamsal Değerlendirilmesi.	70
4.8: Gebze V Kimya İhtisas Organize Sanayi Bölgesi Camii.	72
4.9: GEBKİM OSB Camisi'nin Mekansal ve Anlamsal Değerlendirilmesi.	75
4.10: Gebze V Kimya İhtisas Organize Sanayi Bölgesi Camii.	77
4.11: Arslanbey OSB Camisi'nin Mekansal ve Anlamsal Değerlendirilmesi.	79
5.1: Kocaeli OSB Camilerinin Mekansal ve Anlamsal Değerlendirilmesi.	82

1. GİRİŞ

Cami, ibadet fonksiyonunun yanı sıra içinde bulunduğu bölge için bir merkez ve toplanılacak alan da niteleyen aynı zamanda politik ve simgesel değerleri de barındıran önemli bir kamu yapısıdır [Erarslan, Akbulut, 2017]. İslam coğrafyasının en değerli yapılarından olan cami için strüktürel ve mekansal kurgusunun nasıl olması gerektiği hususunda herhangi bir kural yoktur. Ancak zaman içerisinde belirli ihtiyaçlar dahilinde cami yapılarını kuran temel öğeler form içinde yer bulmuştur. Mescid-i Nebevi'den 21.yy' a kadar cami yapıları Türkiye özelinde incelendiğinde, temel işlevlerinden biri olan buluşma alanı fonksiyonunu ve önemini yitirmeye başladığı ve kentlerde yalnızca ibadet için kullanılan, kültürel bir nesne haline dönüştüğü görülmektedir.

21. yy Türkiye'sinde cami tasarımları simgesel varoluşu üzerinden “geleneksel ve çağdaş” cami mimarisi olarak tartışmalara konu olmuş ve genel olarak geleneksel mimariye öykünen, dönemin yapı teknolojisi gözönüne alındığında, çağın çok gerisinde kalan yapılar ortaya konmuştur. Yaşadığımız çağın gereği, yapı üretim teknolojisi ve tasarım anlayışı ile ortaya konmuş spesifik örnekler olsa da sayıları oldukça azdır. Bu durum da günümüz cami mimarisinin belirli bir dönemde sıkışıp kalarak, birbirinin tekrarı yapılar üretmesine sebep olmuştur.

21. yy cami mimarisindeki bu sorunsal, her yıl sayıları artan camiler ile birlikte çoğalmakta daha da içinden çıkılmaz bir hal almaktadır. Cami mimarisinin üretimini temel alan tartışmalara, Türkiye'nin üretim üslerinden biri olan Organize Sanayi Bölgeleri (OSB) ve burada üretilen camiler, sorunsalı daha net bir kadrajdan değerlendirme olanağı sunmaktadır. Bu camiler genellikle gelenekselin güncel olanla bütünleşmesi ile, geleneksel değerlerin mimarideki sembolik biçimleri yorumlanarak tasarlanmış yapılardır. Aralarında geleneksele öykünen camiler bulunmakla birlikte hakim olan anlayış, OSB'deki ihtiyaca göre oluşan işlev değişiklikleri, farklı arazi kullanımları, bölgeleri farklı kılmayı amaçlayan değişen formları ve mekan kullanımları ile geleneksel olanı yorumlamaktır. Bu bağlamda 21 yy da inşa edilen geleneksel mimari tarzda inşa edilen camiler ile işlev ve tasarım açısından ayrılmaktadır.

Organize Sanayi Bölgeleri'ndeki bu farklılaşma çabaları, her camide farklı strüktürel ve mekânsal kurguda ele alındığı gözlemlenmektedir. Ancak genel anlamda

ana tasarım kararlarının, geleneksel mimariyi tamamıyla reddetmeden, 21. Yüzyıl mimarisi ile harmanlayarak kendi bölgelerinde özgün nitelikte olan cami yapıları oluşturmaya çalıştıkları söylenebilir.

İlk olarak 1961 yılında ortaya çıkan OSB'ler, kuruldukları kentin içinde özelleşen, kendi yönetim organları bulunan bölgelerdir. Bu bölgelerde ihtiyaca göre inşa edilen ortak alanlar, ibadet ve eğitim alanlarının maddi desteği ise bölgede faaliyet gösteren iş adamları tarafından karşılanmaktadır. Bu bağlamda OSB camileri de, bulundukları sanayi bölgesini temsil etmek üzerine kurulmuş, yakın çevresine göre fark yaratmaya odaklanmış, inşaat organizasyonu açısından daha büyük bütçelerle imal edilmiş olan yapılardır.

Türkiye'de OSB'ler bakımından en yoğun bölge Marmara Bölgesi olmakla birlikte, konum olarak İstanbul'a olan yakınlığı ve farklı ulaşım imkanlarının bulunması sebebi ile Kocaeli kentinin önemli bir yeri vardır. Sadece il merkezi olan İzmit'te değil Gebze başta olmak üzere beş ilçesinde OSB bulunmaktadır.

Kocaeli'de bulunan beş OSB'de kendi bünyesine ait cami yapısı bulunmaktadır. Bu bölgelerin bilime ve gelişmeye verdikleri önem, OSB camilerinin mimari yapısına da yansımış ve camilerin her birinde farklı mimari tutumlar gözlemlenmiştir. Bu konu tez çalışması kapsamında araştırılacak ve bu bağlamda incelenen cami tasarımları, mimari nitelikleri ile birlikte kentsel yaklaşımları üzerinden de irdelenerek bulunduğu yerleşim örüntüsü ile kurduğu ilişki ortaya konulacaktır.

1.1. Tezin Amacı, Katkısı ve İçeriği

Bu çalışmanın amacı; caminin ontolojik yapısını, kentlerdeki önemi ve onu kuran öğeleri inceleyerek, 21. yy'daki formuna nasıl ulaştığını inceleyerek, OSB camilerindeki farklılaşma çabalarına dikkat çekmek ve bu bağlamda Kocaeli OSB camilerini strüktürel-mekansal-litürjik öğeleri üzerinden analiz ederek mimari yaklaşımlarını irdelemektir.

OSB cami yapılarının incelenerek mimari niteliklerinin irdelenmesi, cami mimarisine katkısı ve Türkiye'de var olan cami sorunsalının başka bir örneklem üzerinden tartışılması açısından önemlidir. Kent gelişimi ve fiziki çevrenin niteliği açısından da başka bir çalışma konusuna alan açtığı öngörülmektedir. Bu bağlamda

Çalışma kapsamında Kocaeli OSB'lerinden kendi bünyesine ait cami yapısı bulunan 5 Organize Sanayi Bölgesi'nin cami yapıları, nitel araştırma tekniklerinden yorumlamacı ve gözlemci analiz teknikleri kullanılarak, mimari yaklaşımları strüktürel, mekansal ve litürjik öğeler üzerinden incelenerek tablolar ile değerlendirilecektir.

2. .CAMİ YAPISININ ONTOLOJİSİ

Cami mimarisinin tarihsel süreç içerisindeki gelişimi incelendiğinde, zaman, coğrafya ve kültür faktörünün bu gelişimdeki etkisi açıktır. İlk cami olan Mescid-i Nebevi'den günümüze kadar, ibadetin kendisi değişmemesine rağmen cami mimarisi her bağlamda ve dönemde değişim göstermiştir. Bu değişim süreci içerisinde kazandığı mekân ve anlam değeri de mimari kimliğine yansımıştır. Bu bağlamda çalışmanın ikinci bölümünde cami yapısının ontolojik varlığı irdelenmektedir. İslam dininin ibadet mekanı olan cami kavramının nasıl oluştuğu ve neye karşılık geldiği üzerinde durulmaktadır. Bununla birlikte bu bölümde bu yapı tipolojisinin İslam kentlerindeki yeri ve önemi araştırılmaktadır.

2.1. Cami Kavramı

İslam dininde namaz en önemli farz ibadetlerindendir ve ibadet mekanı için “cami” kavramından önce teolojik ve tipolojik olarak adlandırılan farklı isimler kullanılmıştır. Bunların başında “mescid” kelimesi gelmektedir [Güç, 1999]. Arapça'da “kişinin Allah önünde secdeye geldiği yer” manasına gelmektedir. Mescid kelimesi Türkiye'de yalnızca vakit namazlarının kılındığı Cuma ve bayram namazlarının kılınmadığı yer anlamına gelirken, diğer İslam ülkelerinde, beş vakit namazın, Cuma namazının ve bayram namazlarının kılındığı yer anlamına gelmektedir. Mescid kelimesi Kuran-ı Kerim'in de birçok yerinde ibadet edilen yer manasında kullanılmıştır [Türkeri, 2016].

Diğer bir kavram olan Namazgah ise, sınırları belirli ancak üzerinde hiçbir yapı olmayan, açık ibadet alanı için kullanılan kelimedir Namazgahın diğer adı da musalladır. Türkiye'de ise musalla, cenaze namazı kılınırken tabutun konulduğu taş olarak bilinmektedir [Grabar,2004]. İşlevlerini kaybetmeler de günümüze ulaşabilen birçok namazgah örneği (Gelibolu, Prizren, Çorum Namazgahı) (Şekil2.1) bulunmaktadır [Türkeri, 2016].

Cami, mescid teriminden türemiş olan bir kavramdır [Grabar,2004]. Arapça'da “toplanmak, bir araya gelmek” anlamlarına gelen “Cem” kelimesine karşılık gelmektedir [Devellioğlu, 2006].

Şekil 2.1: Namazgah Örneği (Gelibolu Namazgahı).

İslamiyetin başlarında yalnızca büyük mescidleri anlatmak amacı ile kullanılan “el-mescidü’l-câmi”(cemaati toplayan mescid)” tamlaması daha sonra, sadeleşmiş hali olan cami kelimesine dönüştürülmüştür. Ayrıca camilerin oluşumu sadece ibadet amaçlı olmamış, aynı zamanda eğitim-öğretim, kültür merkezi ve devlet müessesesi olarak değerlendirilmiştir. [Cançelik, 2017].

Bir başka deyişle, cami yapılarının amacı inananların topluluk halinde beraber ibadet etmesini sağlamak ve biraraya toplayarak birbirine yaklaştırmak, dayanışma sağlamaktır. Bu bağlamda namaz kılınan her mekanın cami olmamasıyla birlikte, bir yapıyı cami olarak nitelendirebilmek için aynı zamanda bir toplanma mekanı olması gerekmektedir [Arseven, 1975].

2.2. İslam Kentlerinde Cami Yapısının Yeri ve Önemi

İslam dininde cami, sosyal hayat ile iç içe olan bir yapıdır. Hiçbir insanın herhangi bir üstünlüğü olmaksızın, tamamen eşit bir şekilde topluca ibadet etmek sosyal dayanışma için de oldukça önemli bir etmendir [Arpacıoğlu, 2013].

Cami yüzyıllardır işlevinin bir gereği olarak kentlerde buluşma ve merkez olma niteliği barındırmıştır. Buna bağlı olarak toplumsal bir bellek ve kimlik aracı olmuştur. Aynı zamanda bulunduğu coğrafyanın da gelişmişlik düzeyini göstermektedir. Bu bağlamda bir toplanma mekanı olan cami, aynı zamanda kentsel bir merkez oluşturmaktadır [Güzer, 2009].

İslam kentleri, cami mimarisi özelinde değerlendirildiğinde genel olarak birbirine benzerlik göstermektedir. Aşağıda bir bölümü değerlendirilen kentlerin dışında kalan kentleri, lokasyonları ile tanımlayıp tümüyle birbirinden ayırmak oldukça güçtür [Bıçakçı ve Yıldırım, 2018]. Dolayısıyla bu bölümde spesifik bölgeler ve dönemler üzerinden değerlendirmeler yapılmıştır.

Caminin tarihsel sürecini incelediğimizde, islamiyetin başlangıcında bu yeni oluşan dini anlayabilmek ve ibadet edebilmek için toplanılan birkaç ev ve mescid olmuştur. Bu mescid veya evlerin birçoğu tanımlanamayan bir formda basit yapılardır ve hiçbirisi günümüze ulaşamamıştır [Grabar,2004].

Tarihte karşımıza ilk çıkan ve kendinden sonraki camilere örnek olan yapı ise, Mescid-i Nebevi'dir. Bu yapı, ilk inşa edildiğinde son derece basit ve sade olmasına karşın yıllar içinde, farklı genişlemeler ve ilavelerle büyük değişimler geçirmiştir (Şekil 2. 2).

Şekil 2.2: Mescid-i Nebevi ve kent ilişkisi

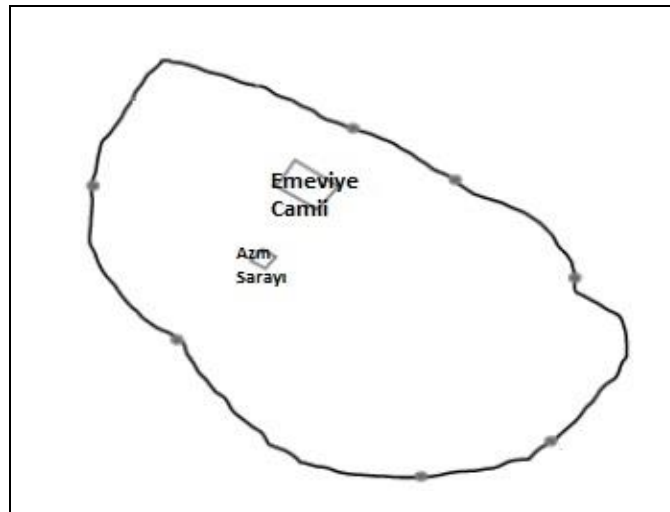
Yapının en önemli özelliği ise yalnızca bir ev ve mescid olarak kullanılmayıp, Medine'deki sosyal yaşamın merkezinde yer alarak, işlevleri açısından farklı kurumlara da örnek olmasıdır [Numan,1982]. Bu özelliği göz önüne alındığında Mescid-i Nebevi islam kentlerindeki ilk külliye modeli camilerden biridir. İnşa edildiği dönemde caminin bünyesinde okuma yazma öğretilmiş, öğrenciler için yurt olarak kullanılmış, evsizler için barınma mekanı olmuş ve aynı zamanda devlet işleri de buradan yönetilmiştir [Hamidullah, 2003]. Kentin merkezi niteliğinde olan caminin

avlusunu da aynı zamanda namaz kılınan, sohbet edilen ve hayvanların da barındığı bir mekan olarak kullanılmıştır [Söylemezoğlu, 1954]. Bu bağlamda, Mescid-i Nebevi ile birlikte cami merkezli kent modeli oluşmaya başlamış ve camiler içinde bulunduğu yerleşim örüntüsünün devamında kurgulanarak, gündelik hayatın önemli bir merkezi haline gelmiştir [Küçükbaşçı, 2010].

Dört halife dönemine gelindiğinde de fethedilen yerlere inşa edilen camiler ve mescidler şehirlerin merkezlerine, sokakların ve yolların birleştiği odak noktasında konumlandırılmıştır. Din ve devlet idaresi henüz birbirinden ayrılmadığından bu dönemde de camiler devlet işlerinin yürütüldüğü bir yönetim merkezi görevi görmüştür [Güç,1992].

Halifeliğin ilk kurulan İslam devleti olan Emevilere geçmesinin ardından yeni bir dönem başlamış ve bununla birlikte başkent Şam'a taşınmıştır. Bu dönemde, hem eski camiler yenilenmiş hemde daha büyük ölçekte camiler inşa edilmeye başlanmıştır [Baltacı, 2013].

Bu dönemin önemli bir yapısı olan Emeviye Camii, İslam mimarisinin de en önemli anıtsal eserlerinden biri olmuştur (Şekil 2.3). Yapının inşasından önce de yerleştiği alan yüzyıllar boyunca tapınma mekanı olarak kullanılmış hatta bir dönem kilise ve cami olarak ortak ibadet alanı olmuştur. Bununla beraber hem dini hem de sosyal olarak önemli roller de üstlenmiştir [Yazıcı, 1995]. Özellikle o dönem için siyasi merkez olan cami, çatışmaların birçoğuna da ev sahipliği yapmıştır. Etrafını çevreleyen çarşılar ile ticari hayatın da merkezi olan yapı, aynı zamanda zor durumda olanlar için de bir sığınma mekanı görevi görmüştür [Özel, 1995].

Şekil 2.3: Emeviye Camisi Ve Kentteki Konumu

Abbasiler ile birlikte hilafet merkezi Şam'dan Bağdat'a taşınmış, siyasi ve sosyal hayattaki değişiklikler cami yapılarını da etkilemiştir [Yetkin, 1959]. Abbasiler, Emeviler gibi üstünlüğe dayalı bir sistem kurmayıp daha hoşgörülü bir yönetim benimsemişlerdir. Bu hoşgörülü devlet biçimi de birçok kültürün nüvelerini taşıyan bir sanat ortaya koyabilmelerine yardımcı olmuştur [Yetkin, 1965].

Bu dönem camilerinin en belirgin özelliklerinden birisi, eğitim ve öğretim için de yoğun bir şekilde kullanılmalarıdır. Buna bağlı olarak Abbasi dönemi camileri zengin çeşitlilikte kütüphanelere de sahip olmuştur [Güç, 1992]. Abbasiler döneminde dayanışma ve yardımlaşma da ön planda tutulmuş, bu durum somut bir şekilde cami mimarisine yansımıştır. Bu bağlamda bu dönem cami yapılarında, sadaka taşı ve kuş evi gibi öğeler ortaya çıkmıştır [Baltacı, 1996].

Samarra camisi, Abbasiler devrinin önemli merkezlerinden birini oluşturmuştur. Yükselme döneminde inşa edilen yapı ordu için inşa edilmiştir ve anıtsal ölçeği (yaklaşık 100 bin kişi kapasiteli) ile dünyanın en büyük camileri arasında yer almıştır [Akar, 2019] (Şekil 2.4). Ve o dönemdeki siyasi gücün, yönetim merkezi görevi de gören cami yapılarına yansıdığının göstergesi olmuştur.

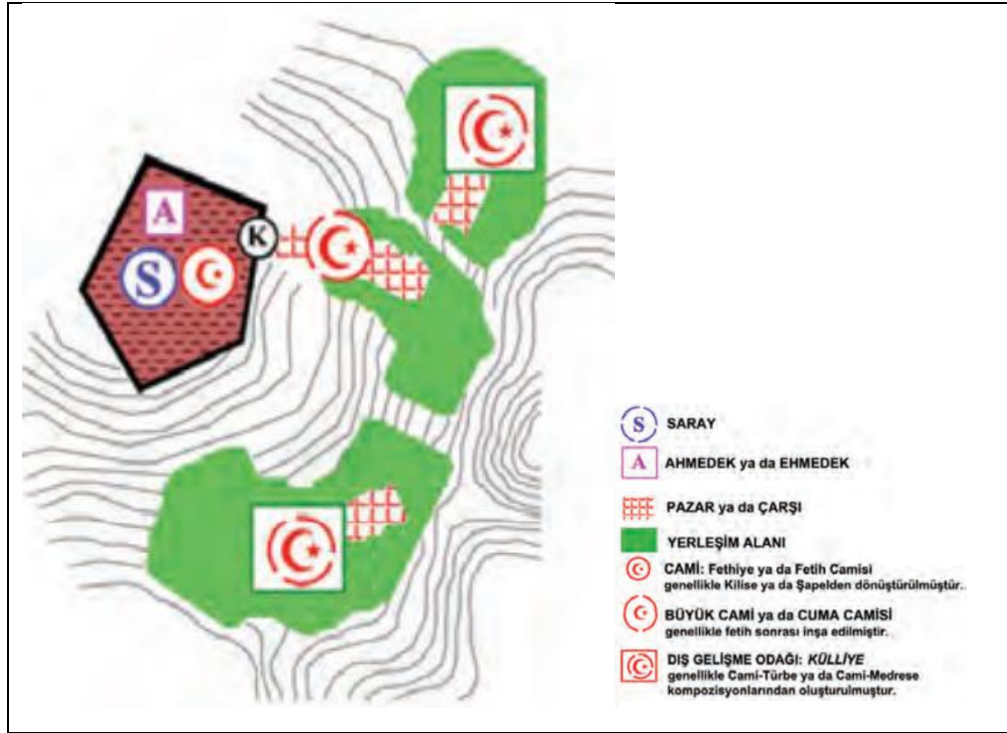

Şekil 2.4: Samarra Camisi ve Kent İlişkisi

Türk İslam devletlerinden Selçuklu İmparatorluğu dönemine gelindiğinde, kısa sürede önemli merkezler ele geçirilmiş, imparatorluk bütün İran'a, Mezopotamya'ya, Suriye ve Anadolu'ya hakim olmuştur. Selçuklu sanatında da bu yayılışın ve gücün etkileri görülmüştür [Aslanapa, 1984]. Bu dönemde sosyal ve ekonomik gelişmelere bağlı olarak değişime uğrayan kentler, kapalı kent modelinden cami odaklı açık kent

modeline dönüşmeye başlamıştır . Bu mekansal kurgu ise vakıflar ile desteklenmiş, vakıflar genellikle saray sakinleri tarafından finanse edilmiştir [Özcan ve Yenen, 2010].

Selçuklu dönemi ortaya çıkan Ulu camiler, kentlerin merkezini oluşturmuş, çevresinde ana ticaret alanları, pazarlar ve çarşılar kurulmuştur. Cami, hamam, medrese, tekke ve zaviye olarak birleşen, erken dönem külliye modeli olarak nitelendirilebilecek, yapılar da ana merkeze ek merkezçikler oluşturmuştur [Yüksel, 2019] (Şekil 2.5).

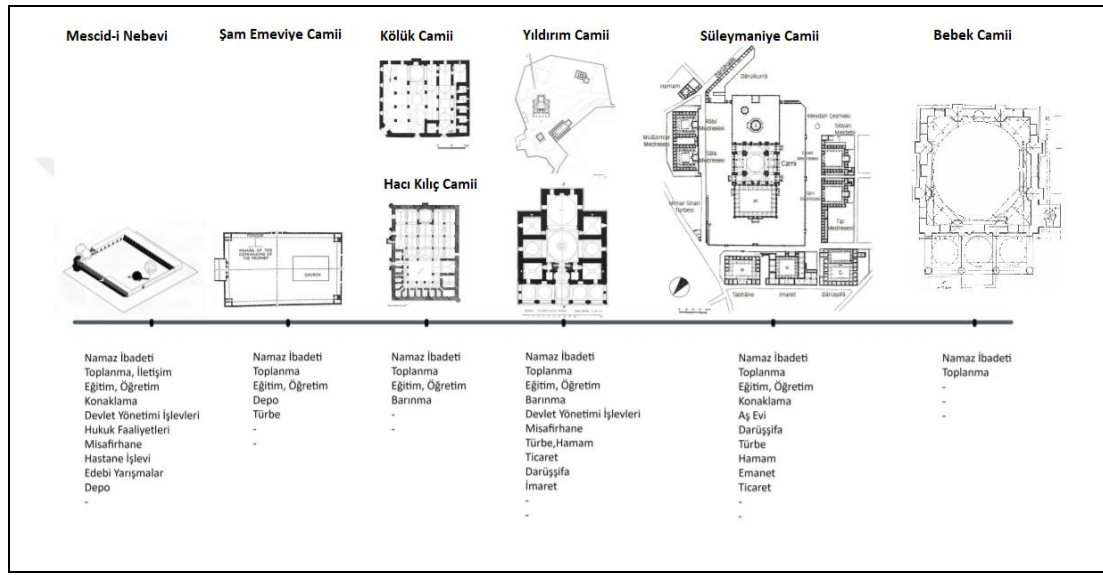
Şekil 2.5: Selçuklu Dönemi Cami Merkezli Açık Kent Tipi Örneği (Tokat).

Osmanlı İmparatorluğunun temel kent dokusu da önceki Türk-İslam kentleri gibi cami merkezli olmuş, şehir merkezlerinin mahalle ile olan bağlantısı meydanlara açılan camiler vasıtası ile sağlanmıştır (Şekil 2.6). Ayrıca bu dönem cami yapılarının avlusu çoğu zaman meydan görevi de görmüştür [Sedes, 1991]. Osmanlı döneminde de şehirlerin merkezi konumundaki caminin çevresi, sosyal yaşamı destekleyecek şekilde diğer dini mekanlar, çarşı ve konutlar ile donatılmıştır [Ercan, 2018].

Selçuklu döneminde genellikle medrese-avlu-cami kapsamında inşa edilen külliyeler, Osmanlı döneminde daha kapsamlı bir yapı haline gelmiştir. [Demir, 2019]. Bu dönemde camiler çok farklı işlevleri (imarethane – sıbyan mektebi –hamam vb)

dönemde ihtiyacın da üstüne çıkan camiler birkaç sayılı örnek dışında genellikle geleneksel tip projeler ile üretilmiştir [Atlı, 2011].

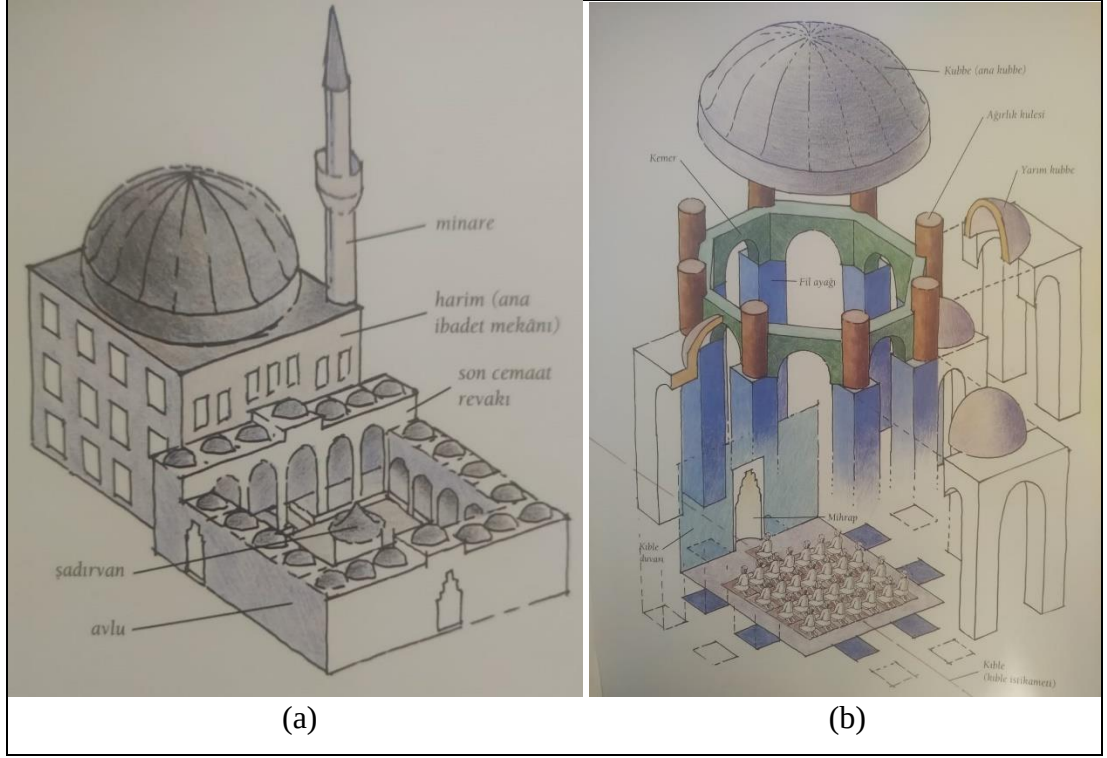
Cami yapıları İslamiyet'in doğuşundan itibaren yüzyıllar boyunca farklı işlevlere hizmet etmiştir (Şekil 2.8). Bu işlevlerine bağlı olarak gelişen bu değişimi kütle formuna da yansımış ve dolayısıyla belirli ihtiyaçlar dahilinde ortaya çıkan öğelerin çoğu ana işlevini yitirmiş ve simgesel olarak kullanılmaya devam etmiştir. Bu bağlamda cami yapılarını inceleyebilmek için bu yapıları kuran öğeleri açıklayarak başlamak gerekmektedir.

Şekil 2.8: Tarihi Süreçte Cami Yapılarının İşlevleri

2.3. Cami Yapısını Kuran Öğeler

İnsan odaklı olan İslam dininin ibadet mekanı oluşumu, bütüncül bir yaklaşım ile ortaya çıkmıştır. İslam ritüellerinin mimariye olan etkisi de cami mimarisinde birebir karşılık bulmaktadır. Cami yapıları oluşumundan itibaren incelendiğinde, bu yapıları var eden temel öğelerin, strüktürel (kubbe), mekânsal (avlu, harim, kadınlar mahfili, son cemaat yeri) ve litürjik (kıble duvarı, mihrap, minber, minare, şadırvan) öğeler olduğu görülmektedir [Özel, 2012] (Şekil 2.9).

Şekil 2.9: Cami Yapısını Oluşturan Mekansal ve Litürjik Öğeler (a) ve Strüktürel Öğeler (b).

2.3.1. Strüktürel Öğeler

Cami yapılarının işlevi gereği en önemli özelliklerinin başında sağlamlık dayanıklılık ve dolayısıyla strüktürel öğeler gelmektedir. Özellikle Osmanlı döneminde sivil mimariye ait yapılar genellikle ahşap veya dayanıksız malzemelerden yapılırken, külliye yapıları kagir malzemeler ile inşa edilmiş ve doğal afetlere karşı dayanımları gözetilmiştir [Özçakı, 2018].

Hem strüktürel hem de simgesel anlamıyla kullanılan kubbe, İslam mimarisinin en önemli öğelerindendir [Davies, 1982]. Cami mimarisindeki ilk kullanımları mihrabı ön plana çıkartmak amaçlı olmuş, ancak süreç içinde ibadet mekanını kuran ana öğelerden biri haline gelmiştir. Bu kullanım Osmanlı döneminde en üst düzeye ulaşmıştır [Özel, 2012].

Cami yapılarındaki ilk kubbe kullanımı ise yapımı 705 yılında tamamlanan Mescid-i Aksa'da olmuştur [Özel, 2012]. Kubbe, çok ayaklı ilk camilerde mihrap bölümüne sağladığı aydınlık dışında, simgesel anlamları ile de oldukça önemli bir öğe

olmuştur. Fethi'ye göre kubbe erken dönem camilerinde gökyüzünü simgeleyerek, Mekke'ye olan vurguyu da kuvvetlendirmiştir [Fethi, 1985].

Dönemler boyunca farklı dini yapılarda kullanılan kubbenin tercih edilme nedenlerinden biri evrenin sonsuzluğunu ve dini güçlerin varlığını çağrıştırması olmuştur [Karaesmen, 2013]. İslam mimarisinde çeşitli simgesel anlamlarda kullanılan kubbe aynı zamanda bir iktidar ve hükümdarlık göstergesi de olmuştur [Franz, 1984].

2.3.2. Mekansal Öğeler

Cami yapısını oluşturan mekansal öğeler her yapının işlevine göre değişiklik göstermiş, ancak avlu, harim, kadınlar mahfili ve son cemaat yeri bir camiye oluşturan temel mekansal öğeler olmuştur. Bu öğeler arasından önemini koruyan avlu öğesi ilk camiden itibaren çeşitli görevler üstlenmiştir.

Özel, avluyu “kültür ve coğrafyalar üstü mimari öğelerden biri” olarak nitelendirmektedir [Özel, 2012]. Tarih boyunca cami yapılarının en önemli mekansal öğelerinden biri olan avlunun ilk örnekleri Mescid-i Nebevi'den gelen açık avlu tipidir [Söylemezoğlu, 1954]. Osmanlı dönemindeki iki bölümlü (iç-dış) avlularda ise camilere girişte özel bir alana girildiği kullanıcılara daha ilk adımda hissettirilmiştir. Dış avlu etrafı duvarlar ile çevrilerek sokak ve yapılardan ayrılan kent meydanı olarak da kullanılan öğedir [Önköl ve Bozkurt, 1993]. Dünya aleminden farklı bir aleme geçiş, bir yolculuk hissiyatını da destekleyen dış avlular, doğal afetler sırasında sığınma alanı olarak da kullanılmıştır. İç avlu ise üstü açık ve yapı ile bütünleşmiş bir öğedir. Selçuklu medreselerinden gelen gelenek ile tasarlanan iç avlular genellikle abdest almak için bir de şadırvan barındırmaktadırlar [Oral, 1993].

İçerisinde, minber, mihrap, kürsü, kadınlar mahfili, müezzin mahfili gibi öğeleri barındıran ana ibadet mekanına ise harim adı verilmektedir [Oral, 1993]. Harim kelime olarak “korunan”, ve “saygı duyulan” anlamlarına gelmektedir [(Onay, 2008]. Bir başka deyişle harim, camideki en büyük alanlardan biri olan, cemaatin bir araya gelerek ibadet ettiği bölümdür [Tayılga, 2021]. Caminin geçirdiği dönüşümler sonucunda harim bölümü, ibadetin yapıldığı ana mekan olmasından dolayı, cami yapılarının oluşturan en temel öğe olmuştur.

Bir diğerk mekansal öğek olan son cemaat yeri, dış mekan (sokak, avlu) ile iç mekanı (harim) birbirine bağlayan önemli bir ara mekandır. Bu mekanın gelişimi Osmanlı döneminde olmuş, hatta bu dönemde ikinci son cemaat yeri kullanımları da görölmüşür [Özel, 2012]. Her ne kadar harim bölümünden ayrı bağımsız bir öğek veya avlu mekanı ile bir bütün olarak düşünölse de ana ibadet bölümünün en önemli geçiş öğesidir. Son cemaat yeri ana özellikleri bakımından avlu öğesi ile benzerlik gösterse de bu bölüm kendine has karakteri ile oldukça dikkat çekmektedir [Özel, 2004].

Son cemaat yeri harime doğru ilerleyen kullanıcı için karşılayıcı bir mekan olmanın yanı sıra [Özel, 2004], namaz ibadeti için geç kalan ya da oluşan doluluktan dolayı da kullanılan bir bölümdür [Oral, 1993]. Dolayısıyla aynı zamanda bir ibadet mekanı olan son cemaat yeri, harim kısmının bir uzantısı olarak da kabul edilir [Ödekan, 1988].

Önemli bir mekansal öğek olan kadınlar mahfilinin ilk kullanımları ise Hz. Peygamber dönemine kadar dayanmaktadır [Çaycı, 2017]. Cami içerisinde kadınların ibadet etmesi amacıyla bir bölücü yardımcı ile ya da zeminden yükseltilerek bir üst kotta tanımlanan mekanlara kadınlar mahfili adı verilmektedir. Tarihi süreç içerisinde de en kıymet verilen öğelerden biri olmuş olan bu mekanın fiziki imkan ve yeterlilikleri de önemli bir husustur. Bir başka deyişle kadın, erkek, yaşlı, çocuk, engelli ayrımı gözetmeyen İslam dininin bir gereğı olarak, harim bölümünde ve kadınlar mahfilinde ibadet eden kullanıcılar için eşit şartların sağlanması önemli bir konu olmuştur [Tayılga, 2021].

2.3.2. Litürjik Öğeler

Litürji kavramı, Türkeri'nin deyiimi ile “Bir dinin ritüellerine ve tapınma biçimine ilişkin kurallarının tamamını içerir. İbadetlerin nasıl yapılacağını belirleyen yöntemler ve prosedürler bütünüdür.” [Türkeri,2016]. İslam dinin ritüelleri gereğı oluşan litürjik öğeler ise, kible duvarı, mihrap, minber, kürsü, minare ve şadırvan olarak özetlenebilir.

İslam kentlerindeki ilk cami yapılarından itibaren, “yapı kurucu” ve “anlam belirleyici” olarak betimlenen kible duvarı cami mimarisi için ortaya çıkan ilk öğedir. Aynı zamanda cami yapılarının kent içindeki yönelimini ve yapı içerisindeki sınırlarını da belirleyen önemli bir öğedir. Yönelimi sağlayan kible duvarı, ibadet edenler için

önemli bir odak oluşturmaktadır. İslam dininde ilk safların öneminin büyük olmasından dolayı enine plan tipi öne çıkmış ve dolayısıyla kible duvarları da mümkün olduğunca uzun tercih edilmiştir [Özel, 2012].

Mihrap ise kible duvarının en önemli ögesini ve ana niteliğini oluşturur. Bir başka deyişle kible duvarının odak noktasını oluşturan mihrap, Mekke'ye olan yönelmeyi tanımlamaktadır [Ardalan, 1980]. İslam dininin ilk cami yapılarında ise mihrap ögesi bulunmamaktadır. Çünkü cami zaten tümüyle kibleye yönelmiş vaziyette bir bütün halinde inşa edilmişlerdir [Grabar, 1998]. İlk dönem cami yapılarında mihrap yerine, bir çizgi, asa veya mızrak gibi öğeler kullanıldığı düşünülmektedir [Çaycı, 2017]. Devam eden yıllar boyunca mihrap önemli bir öge haline gelmiş ve medeniyetlerin, sosyo-kültürel anlayışlarını yansıtan bir sembol olmuştur. Özellikle Osmanlı döneminde bu önem daha da artmış, o dönem camilerin birçoğunun inşasına mihrap nişinin olduğu bölümden başlandığı kaynaklara geçmiştir. Mihrap nişi ile birlikte harim bölümü bir saf daha genişletilmiş aynı zamanda akustik olarak kullanılmıştır [Tayılga, 2021]. Mihrap simgesel açıdan cennete açılan kapı olarak da nitelendirilmektedir [Akçıl Harmankaya, 2018].

Harim mekanının içerisindeki bir diğer litürjik öge olan minber, sözlük anlamı olarak “yükselme veya yükseltme” manalarına gelen “nebr” sözcüğünden türemiştir [Bozkurt, 2005]. Hasol ise minberi, cami yapılarında imamın bir kısmına kadar çıkıp hutbe okuduğu merdiven olarak nitelendirmiştir [Hasol, 2017].

Minber İslamiyetin ilk yıllarında Hz. Muhammed için hazırlanan 3 basamaklı bir öge iken zaman içerisinde cami yapılarında siyasal ve hukuksal bir otorite haline evrilmiştir. Dolayısıyla tarihsel olarak bakıldığında minber ögesinin kullanımının, süreç içerisinde önem kazanan, mihrap ögesinden daha eski olduğunu söylemek mümkündür [Özel, 2012]. Genellikle kible duvarında bulunan minber, mihrabın da sağında yer almaktadır [Apa, 2007].

Cuma namazı için bir cami yapısında olması gereken en önemli öğelerin başında gelen minber, geçmiş yıllarda Cuma camilerini ayırt edebilmek amacıyla da kullanılmış, Cuma namazı kılınmayan mescidlere “minbersiz mescid” adı verilmiştir [Gedil, 2019].

Kible duvarında ve genellikle mihrabın sol tarafında yer alan kürsü ögesi, cami görevlilerinin cemaate hitap ettiği bölümdür. Özellikle İslam dininin önemli

günlerinde namaz ibadetinin öncesinde toplanan cemaate konuşma yapmak için kullanılmaktadır [Apa, 2008].

İnanan insanları namaza çağırmak amacıyla cami yapılarının yanlarına inşa edilen litürjik öğeye ise minare adı verilmektedir [Oral, 1993]. Sözlük anlamı olarak “ışık yeri, fener kulesi” anlamlarına gelen “menar” kökünden türemiştir [Develioğlu, 1993].

Minareler İslamiyetin doğuşundan itibaren camilerin en vazgeçilmez öğelerinden bir tanesi olmuştur [Özel, 2012]. İlerleyen dönemlerde ise işlevsel anlamından daha çok simgesel olarak ön plana çıkan minare öğesi, islam kentlerinin silüetinde önemli bir parça haline gelmiştir [Grabar, 2004]. Fethi ise bu görüşü daha da ileriye taşıyarak minare olmadan bir cami yapısının tanımlanmasının güç olduğunu belirtmiştir [Fethi, 1985].

Caminin dış litürjik öğelerinden olan şadırvan ise, abdest almak için avluların içinde bulunan öğedir [Oral, 1993]. Sözlük anlamı olarak “çok” anlamına gelen “şad” ve “akar” manasına gelen “revan” köklerinin birleşmiş halidir [Hasol, 2017]. İlk cami yapılarında ise abdest alınacak bölüm ile alakalı net bir bilgi bulunmamaktadır [Grabar, 1998]. İlerleyen süreçte ise bulundukları caminin mimarisine uygun olarak inşa edilmiş olan şadırvan öğesi, Osmanlı dönemi cami mimarisinin vazgeçilmez öğelerinden olmuştur [Türkeri, 2016].

3. TÜRKİYE’DE, 2000 YILI SONRASINDA İNŞA EDİLEN CAMİLERİN KENT İLE KURDUĞU İLİŞKİ

Zaman içerisinde İslam kentlerinin sosyolojik ve fiziki yapısı önemli değişim ve dönüşümler geçirmiştir [Demirci, 2003]. Cami yapılarında bu dönüşümlere paralel olarak değişmiştir. Bir kısmı ilk camilerden itibaren bir kısmı ise ihtiyaçlar doğrultusunda ortaya çıkan öğelerden çoğu, özellikle 2000 yılı sonrasında gelişen teknoloji ile, işlevini yitirmiş, sadece simgesel olarak kullanılmaya başlanmıştır.

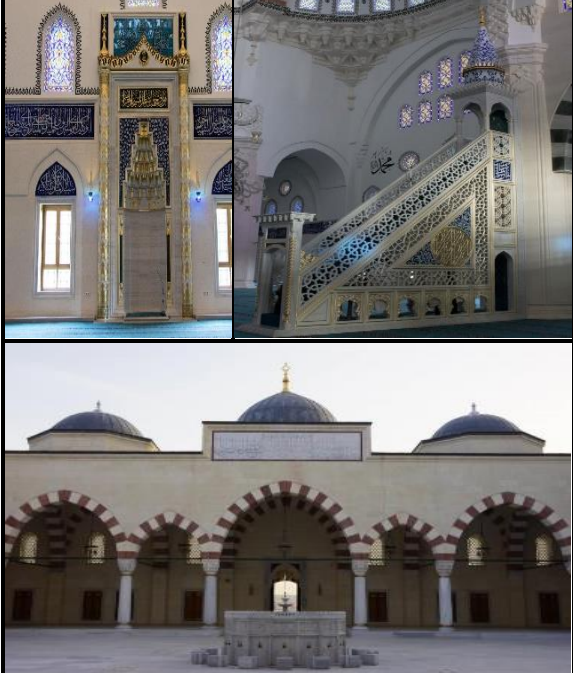
İslam kentlerinde büyük önemi olan ve ibadetin yanı sıra toplanma görevi de gören cami yapıları ve bu yapıları oluşturan öğeler, her dönemde büyük bir saygı ve titizlikle inşa edilmişlerdir. Örneğin; Osmanlı döneminde yapılarının yüksekliğine dikkat edilmiş, cami kubbelerinin boyutunun aşılmasına önem verilmiştir. Dolayısıyla o dönemde şehirlerin silüetini oluşturan cami yapılarını gölgede bırakacak bir başka yapı görmek oldukça zordur [Web 1, 2021].

Diyanet İşleri Başkanlığı verilerine göre, Türkiye’de 2000 yılı sonrasında büyük bir hızla artan cami sayısı, 2020 yılı itibari ile 90.000 adedin üzerine çıkmış bulunmaktadır [Web 2, 2020]. Bu süreçte cami yapıları, kentlerdeki öneminden çok fiziki yapısı ile ele alınmış, “geleneksel” ve “çağdaş” cami yapıları olarak çeşitli tartışmalara konu olmuştur. Bu bağlamda bu bölümde 2000 yılı sonrası inşa edilen camiler, “geleneksel olana öykünen camiler” ve “çağdaş cami çabaları” olarak 2 ana başlık altında incelenerek, yapılarının kentlerdeki konumları ve onları var eden ontolojik unsurlarıyla beraber tablolar halinde değerlendirilmiştir.

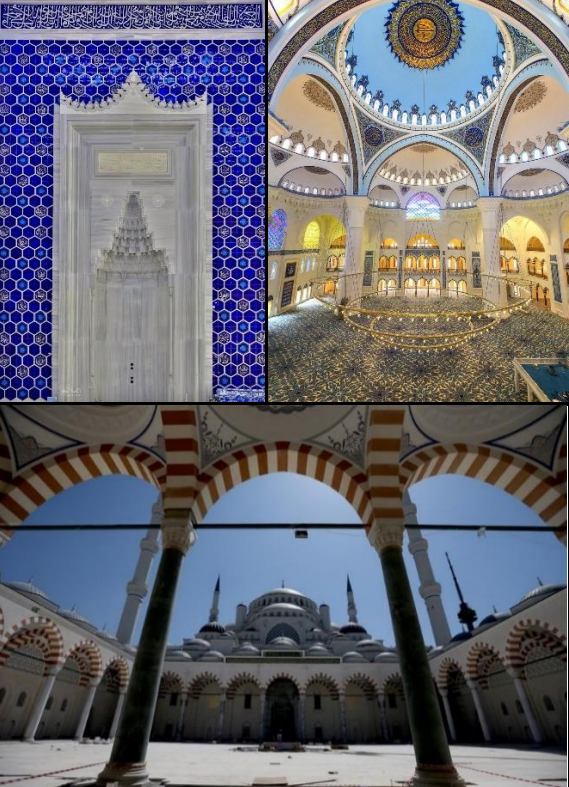
3.1. Geleneksel Olana Öykünen Camiler

Mimar Sinan’ın inşa ettiği anıtsal nitelikteki cami tasarımlarından sonra, 2000 yılı sonrası cami mimarisi birkaç spesifik örnekleri dışında bu kalıpta sıkışmış ve gelişim gösterememiştir. Geleneksel cami mimarisine öykünen binlerce hatta on binlerce cami bulunmakla birlikte Türkiye’nin en büyük ve en gelişmiş kentleri olan İstanbul, Ankara, İzmir ve Adana’da bulunan, önemli örnekler üzerinden değerlendirmeler yapılmıştır.

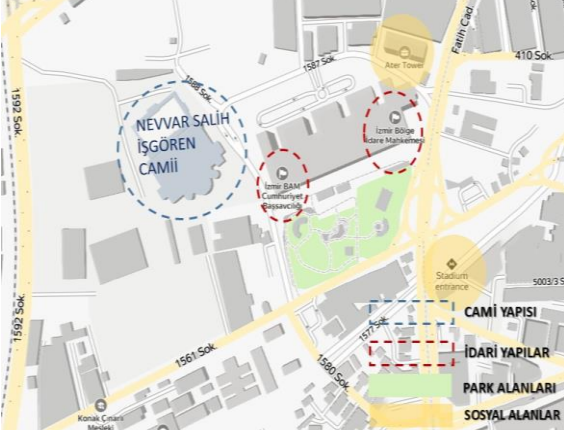
Tablo 3.1: Ataşehir Mimar Sinan Camii.

<u>YAPININ ADI:</u> Ataşehir Mimar Sinan Camii MİMARİ: Hilmi Şenalp	YAPIM YILI: 2012	KAPASİTE: 9.000 Kişi
GENEL GÖRÜNÜŞÜ		Ataşehir Mimar Sinan Camii, bir AVM ve müze yapısının da bağlı olduğu Mimar Sinan Parkı ile otoyolun hemen kenarında, gökdelenlerin yoğun olduğu bir bölgede konumlanmıştır.
KENTSEL KONUMU		Cami, ibadet mekanının yanı sıra konferans salonu, sergi salonları ve eğitim odaları gibi mekanları da barındırmaktadır [Web 3, 2021].
İÇ MEKANI		Yapının tasarımında Selimiye Camisi'ne olan öykünme net bir şekilde görülürken, minarelerin ve kubbenin yüksekliğinin de üstüne çıkan dev gökdelenlerin arasında yer alması tasarımın sorgulanmasına yol açmıştır.

Tablo 3.2: Çamlıca Camii.

<u>YAPININ ADI:</u> Çamlıca Camii MİMARİ: Hacı Mehmet Güner	YAPIM YILI: 2019	KAPASİTE: 63.000 Kişi
GENEL GÖRÜNÜŞÜ		2000 yılı sonrası inşa edilmiş ve geleneksel mimariye öykünen camiler arasından en büyük ölçekli olanı, Üsküdar Çamlıca mevkiinde yarışma olarak açılan ve 2. seçilerek uygulanan Çamlıca Camii'dir [Türkeri, 2016]. - Yapı, kent merkezden oldukça yüksek bir kotta konumlanmış olup, içerisinde sanat atölyeleri ve bir de konferans salonu barındırmaktadır [Web 4, 2020]. - Camiyi oluşturan ana öğelerinin Sultanahmet Camii ile olan benzerliği ve yapının merkezi yerleşimden kopuk olmasına kıyasla uygulanan projenin ölçeğinin büyüklüğü camiye en çok tartışılan yapılardan biri haline getirmiştir.
KENTSEL KONUMU		
İÇ MEKANI		

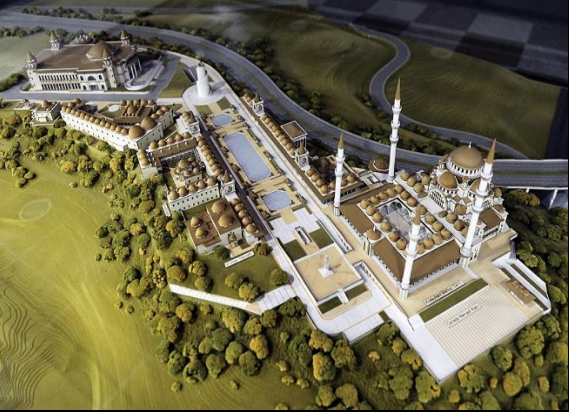
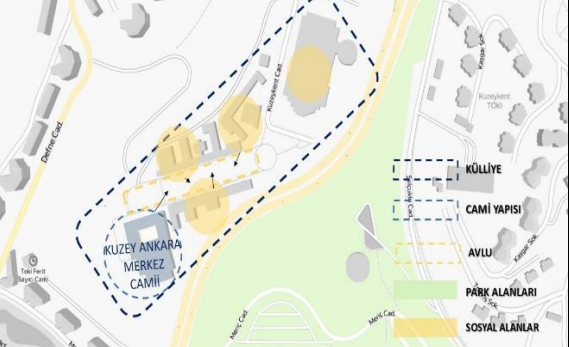
Tablo 3.3: Nevvar Salih İşgören Camii.

<u>YAPININ ADI:</u> Nevvar Salih İşgören Camii MİMARİ: Şefik Birkiye	YAPIM YILI: Yapımı Tamamlanmadı	KAPASİTE: 15.000 Kişi
GENEL GÖRÜNÜŞÜ		• Yapımına 2017 yılında başlanan ve 2022 yılında tamamlanması planlanan Nevvar Salih İşgören Camisi, İzmir İdare Bölge Mahkemesinin ve Başsavcılığın da bulunduğu merkezi bir konumda inşa edilmektedir. • Tamamlandığında Ege Bölgesi'nin en büyük cami yapısı niteliğinde olacak olan yapı, yalnızca bir ibadethane olarak tasarlanmış ve farklı işlevler ile desteklenmemiştir [Web 5, 2019]. • Strüktrel, mekansal ve litürjik öğelerinin tümünde Klasik Osmanlı mimarisinin izlerini taşıyan camide, özellikle avlu ve minare öğeleri ile Selimiye Camisine olan öykünme net bir şekilde görülmektedir.
KENTSEL KONUMU		
İÇ MEKANI		

Tablo 3.4: Ramazanoğlu Camii.

<u>YAPININ ADI:</u> Adana Ramazanoğlu Camii MİMARİ: Hatice Yıldırım - Gül Aydın - Selma Uçar Dalgıntekin - Esen Saraç Ümit	YAPIM YILI: 2017	KAPASİTE: 12.000 Kişi
GENEL GÖRÜNÜŞÜ		- Adana Ramazanoğlu Camii, aynı zamanda bir toplanma alanı olan park ile bağlantılı olarak kent merkezinde ve yakın çevresinde 2 büyük caminin daha bulunduğu bir bölgede konumlanmıştır [Kırkıl, 2008]. - Diğer geleneksel cami yapılarından farklı olarak, dikey külliye olarak ditelendirilebilecek bir tasarım anlayışı ile inşa edilmiştir [Kırkıl, 2008]. - İbadethane olmanın yanı sıra, işyeri, çok amaçlı salon, kütüphane ve dini eğitim veren kurs gibi mekanları da barındıran caminin tasarımı, geleneksel cami mimarisine olan öykünmenin en net şekilde görüldüğü yapılar arasındadır.
KENTSEL KONUMU		
İÇ MEKANI		

Tablo 3.5: Kuzey Ankara Merkez Camii.

<u>YAPININ ADI:</u> Kuzey Ankara Merkez Camii MİMARİ: Öner Tokcan	YAPIM YILI: 2019	KAPASİTE: 15.000 Kişi
GENEL GÖRÜNÜŞÜ		• Kuzey Ankara Merkez Camisi, kent merkezinden kopuk, yerleşmenin az olduğu bir bölgede konumlanmıştır.
KENTSEL KONUMU		• Cami, aynı zamanda bir külliye olan kompozisyonun parçasıdır. Külliye içerisinde, cami yapısının yanı sıra, bir bedesten, seyir terası, aşevi, arasta, misafirhane, hamam, restoran, kütüphane, kültür ve kongre merkezi de bulunmaktadır [Web 6, 2019].
İÇ MEKANI		• Diğer sosyal alanlarında bağlantılı olduğu avlunun meydana açılan bölümünden giriş yapılan cami yapısının strüktürel, mekansal ve litürjik öge tasarımlarında, Süleymaniye Camisi'ne olan öykünme açıkça görülmektedir.

3.2. Çağdaş/Modern Cami Çabaları

Çağdaş cami tasarımları ele alındığında, net ve kalıplaşmış bir üslup ortaya koymak oldukça güç ve olanaksızdır. Geleneksel cami tasarımlarına kıyasla sayıları çok daha az olan çağdaş cami yapıları, örtü sistemleri, avlu, minare ve iç litürjik öğeleri ile birbirinden farklı örnekler ışığında değerlendirilmiştir.

Tablo 3.6: Şakirin Camii.

<u>YAPININ ADI:</u> Şakirin Camii MİMARİ: Zeynep Fadıllıoğlu – Hüsrev Tayla		YAPIM YILI: 2009	KAPASİTE: 500 Kişi
GENEL GÖRÜNÜŞÜ		- Şakirin Camii, Karacaahmet Mezarlığının girişinde, yerleşim alanlarının ve spor komplekslerinin de bulunduğu alanının merkezi bir bölgesinde konumlanmış olup, İstanbul kentinin Anadolu yakasındaki protokol camisi olarak da nitelendirilmektedir. - Yapı, yalnızca bir ibadethane olarak tasarlanmış olup, kubbe ve litürjik öğeler yorumlanarak kullanılırken, mekansal öğeler olan avlu ve son cemaat yeri öğelerinde geleneksel cami mimarisi şeması korunmuştur [Web 7, 2020].	
KENTSEL KONUMU			
İÇ MEKANI			

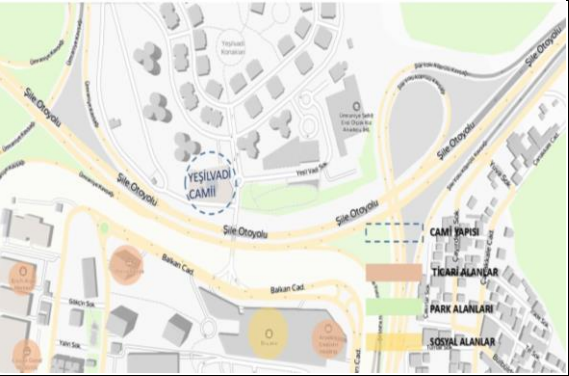
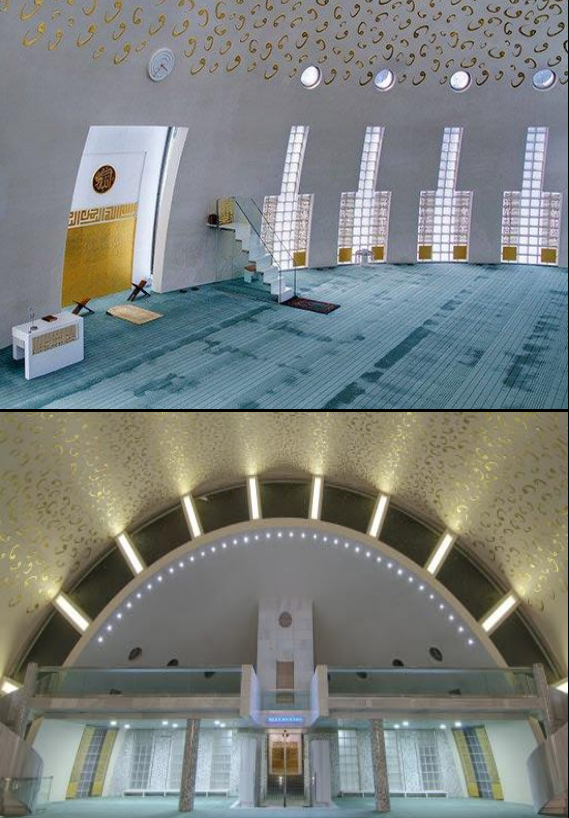
Tablo 3.7: Ankara Alacaatlı Uluyol Camii.

<u>YAPININ ADI:</u> Ankara Alacaatlı Uluyol Camii		YAPIM YILI:	KAPASİTE:
MİMARİ: Esra Aydoğan		2016	1.500 Kişi
GENEL GÖRÜNÜŞÜ		- Ankara Alacaatlı Uluyol Camii, ana kent merkezinden uzak ancak yerleşim yerlerinin odağında olan bir bölgede konumlanmıştır. - Toplanmayı sağlamak amacıyla, açık ve yarı açık alanlar ile kurgulanan yapıya üç ayrı avlu vasıtası ile giriş sağlanabilmektedir. - İbadethane olmasının yanı sıra, aynı zamanda sosyal tesis ve eğitim salonlarını da barındıran cami, özellikle şadırvan, minare ve mihrap gibi litürjik öğeleri ile “sadelik”, “sakinlik” ve “denge” unsurlarını yansıtmayı amaçlamıştır [Web 8, 2020].	
KENTSEL KONUMU			
İÇ MEKANI			

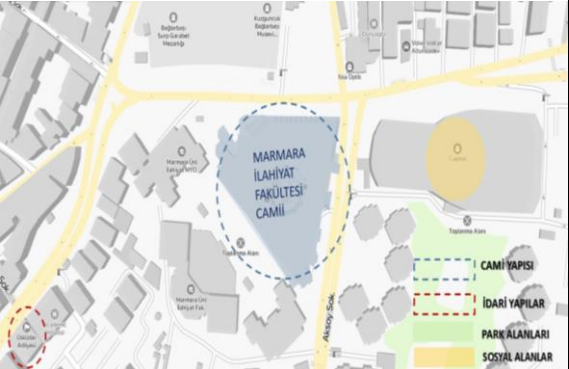
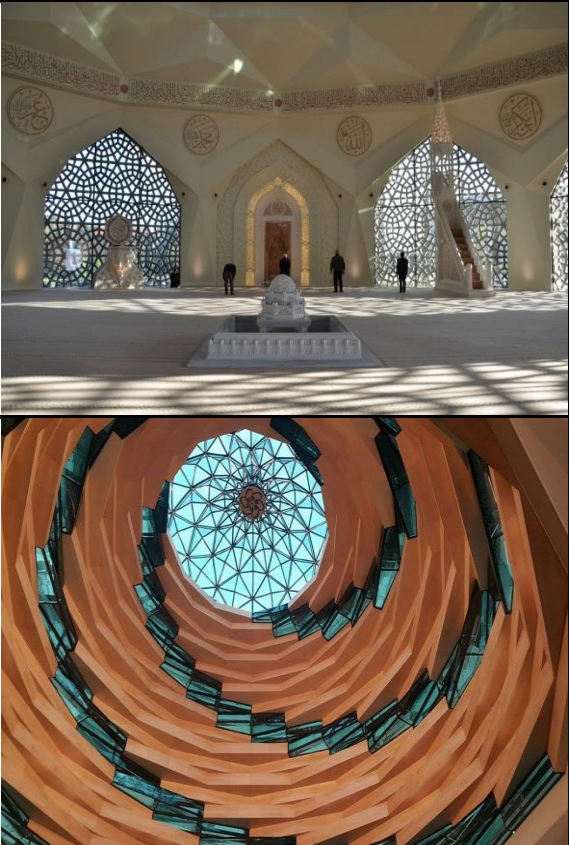
Tablo 3.8: Sancaklar Camii.

<u>YAPININ ADI:</u> Sancaklar Camii MİMARİ: Emre Arolat		YAPIM YILI: 2013	KAPASİTE: 650 Kişi
GENEL GÖRÜNÜŞÜ		- Sancaklar Camii, yoğun kullanılan bir otoyolun kenarında merkezi olmayan, yerleşimin de nispeten az olduğu kırsal bir arazide konumlanmıştır. - Yapı bir ibadethane olmanın yanında, iç avlu ile birbirine bağlanmış olan, kütüphane, yönetim ofisleri ve çay evi gibi işlevleri de barındırmaktadır [Web 9, 2020]. - Camiyi meydana getiren bütün öğelerinde, fazlalıklarından arınmış ve son derece sade bir tasarım uygulanmıştır. En önemli özelliklerinden biri ise, kadınlar mahfilinin olmaması ve kadınların erkekler ile birlikte aynı saf düzeninde ibadet edebilmelerinin sağlanmış olmasıdır [Web 9, 2020].	
KENTSEL KONUMU			
İÇ MEKANI			

Tablo 3.9: Yeşilvadi Camii.

<u>YAPININ ADI:</u> Yeşilvadi Camii MİMARİ: Adnan Kazmaoğlu	YAPIM YILI: 2010	KAPASİTE: 350 Kişi
GENEL GÖRÜNÜŞÜ		• Yeşilvadi Camii, gökdelenlerin yoğun olduğu, yakın çevresinde AVM'nin ve ticari yapıların da bulunduğu bir bölgede inşa edilmiştir.
KENTSEL KONUMU		• Yapının tasarımında, ibadet mekanının yanında, kütüphane, sosyal aktivite birimleri, konferans salonu ve avlusu ile beraber bir meydan ve toplanma alanı oluşturmak hedeflenmiştir [Web 10, 2020].
İÇ MEKANI		• Yarım küre formundaki kubbe ögesini tamamlayan, mekansal ve litürjik öğeleri ile çağdaş cami mimarisine farklı bir bakış açısı sunmuştur.

Tablo 3.10: Marmara İlahiyat Fakültesi Camii.

YAPININ ADI: Marmara İlahiyat Fakültesi Camii MİMARİ: Hilmi Şenalp	YAPIM YILI: 2015	KAPASİTE: 4.500 Kişi
GENEL GÖRÜNÜŞÜ		
KENTSEL KONUMU		Marmara İlahiyat Fakültesi Camii, üniversitenin Bağlarbaşı Yerleşkesinde, Boğaziçi Köprüsünün de bağlantı noktalarından olan önemli bir aksta konumlanmıştır. Yan parselindeki AVM ve yakın çevresindeki iş merkezleri ile önemli bir toplanma alanı niteliğindedir [Web 11, 2020].
İÇ MEKANI		- Cami ibadet mekanı olmanın yanı sıra aynı zamanda konferans salonunun, dershanelerin, sergi alanlarının, sinevizyon odalarının ve bir kitap kafenin de bulunduğu kentin önemli bir merkezi haline dönüşmüştür [Web 11, 2020]. - Yapı, özellikle kubbe, avlu ve minare öğeleri ile çağdaş cami mimarisinin en önemli örneklerinden biridir.

2000 yılı ve sonrasında Türkiye’de yaşanan siyasal gelişmelere ve göçlere paralel olarak; cami yapılarında da büyük bir artış görülmüştür. Ayrıca bu gelişmeler cami yapım süreçlerine de etki etmiştir. Sonuçta kentlerimizde, mimari bozulmaların olduğu birçok cami yapılmış ve yapılmaktadır. Cami yapıları ile birlikte kentsel bir mekan sunma çabası görülen örnekler olsa da ağırlıkta olan tasarımlar bina kültüründen olmuştur. Bu bağlamda “çağdaş” ve “geleneksel” olarak gruplandırılan cami yapıları ortaya konmuştur.

Türkiye’deki 21. yy camilerinin bir diğer problemini de genellikle çağımızın mimarisini, teknolojisini ve gereksinimlerini barındırmayan , Osmanlı döneminde inşa edilen spesifik örneklerin “taklitleri” olan yapılar oluşturmaktadır. Konumlandığı bölgenin fiziki yapısına ve silüetine uymayan, ihtiyaçlar dahilinde tasarlanmayan veya kentten kopuk olan cami yapıları, ana oluşum amacından farklı bir duruş ortaya koymaktadır. Dolayısıyla yüzyıllar boyunca İslam kentlerinin en önemli yapıları olan ve halkın toplanma alanı niteliğinde olan camilerin 21. yy da çoğu bağlamından koptuğu görülmektedir.

2000’ li yıllar ile beraber bir anlamda bölgesel gelişme aracı olarak da kullanılan Organize Sanayi Bölgeleri’nde ise artan aktif nüfus ile, ihtiyaçlar dahilinde ortaya çıkan yapılaşmalar da artmıştır. Dolayısıyla cami, bu özel bölgeler için daha da önemli bir yapı haline gelmiştir. Bu bağlamda cami mimarisini daha net bir kadrardan okuyabilmek için, kendilerine özgü küçük kentler olarak nitelendirilebilecek OSB cami yapıları incelenmiştir.

4. KOCAELİ ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİNDEKİ CAMİ YAPILARININ STRÜKTÜREL MEKANSAL LİTÜRJİK ÖĞE ANALİZİ

Organize Sanayi Bölgeleri merkezi yerleşimden uzak bölgeler olduğundan, bu bölgelerde sadece ibadet edilecek bir yapı yerine, ihtiyaçlara da cevap veren bir toplanma merkezi olarak cami önemli bir görev üstlenmektedir. Bu bağlamda her bir OSB'deki ihtiyaca göre oluşan işlev değişiklikleri, farklı arazi kullanımları, bölgeleri farklı kılmayı amaçlayan değişen formları ve mekan kullanımları ile genel olarak kökten değişimci bir tavır olmasa da, geleneksel mimariyi yorumlayarak kullanmaya özen gösterilmiştir.

OSB camilerinin mimarisini belirli bir şemaya indirgemek oldukça güçtür. Ancak aralarında geleneksel mimarinin tasarım yansımalarını değiştirmeden sürdüren az sayıda camiler de olmakla birlikte, baskın olan anlayış bölgelerine özgü ve anıtsal niteliği olan bir cami inşa etmektir. Bu nedenle bu cami yapılarının, bölgedeki fonksiyonlarını camiyi oluşturan ontolojik unsurları ile incelemek ve değerlendirmek, hem OSB'ler için hem de cami mimarisinin gelişimi için oldukça önemlidir.

4.1. Organize Sanayi Bölgeleri Camileri

Ülkemizde nüfusun dağılımında ve ekonomide büyük rol oynayan Organize Sanayi Bölgeleri, kentin içinde olan fakat kentten kopuk yerleşmelerdir. Başka bir deyişle içinde kentsel öğeleri barındırmayan, kendi içlerinde yönetimleri bulunan toplumun tamamının kullanmadığı, genelde konutun da olmadığı daha özel bölgelerdir. Dolayısıyla OSB'lerdeki bu tasarım kararları açıklayabilmek için önce bu bölgelerin yapısını incelemek gerekmektedir.

Sanayi Devrimi ile birlikte, Türkiye'de kentsel bağlamda birçok değişim ve dönüşüm olmuştur. Sanayinin gelişmiş olduğu kentlere göçler artmış bu da büyük ölçüde kentleşme ve çevre sorunlarını doğurmuştur. Özellikle İstanbul ve Kocaeli hattında olan ağırlık, bölgesel dengesizliği de beraberinde getirmiştir. Bu sorunlara çözüm getirmek amacı ile sanayi tesislerinin yoğunlaştığı bölgelerin yakın çevresindeki kentlere Organize Sanayi Bölgeleri kurulmaya başlanmıştır. Bu

bağlamda Türkiye’de Sanayi Bölgeleri kavramı ise ilk olarak 1961 yılında başlamış ve 1962’de ilk Organize Sanayi Bölgesi olan Bursa OSB kurulmuştur. 1963-1967 döneminden itibaren başlayan, beş yıllık kalkınma planlarında sıklıkla, sanayinin geliştirilmesi ve bölgesel kalkınmaya yönelik özendirici tedbirlere yer verilmiştir [Kanbak, 2011].

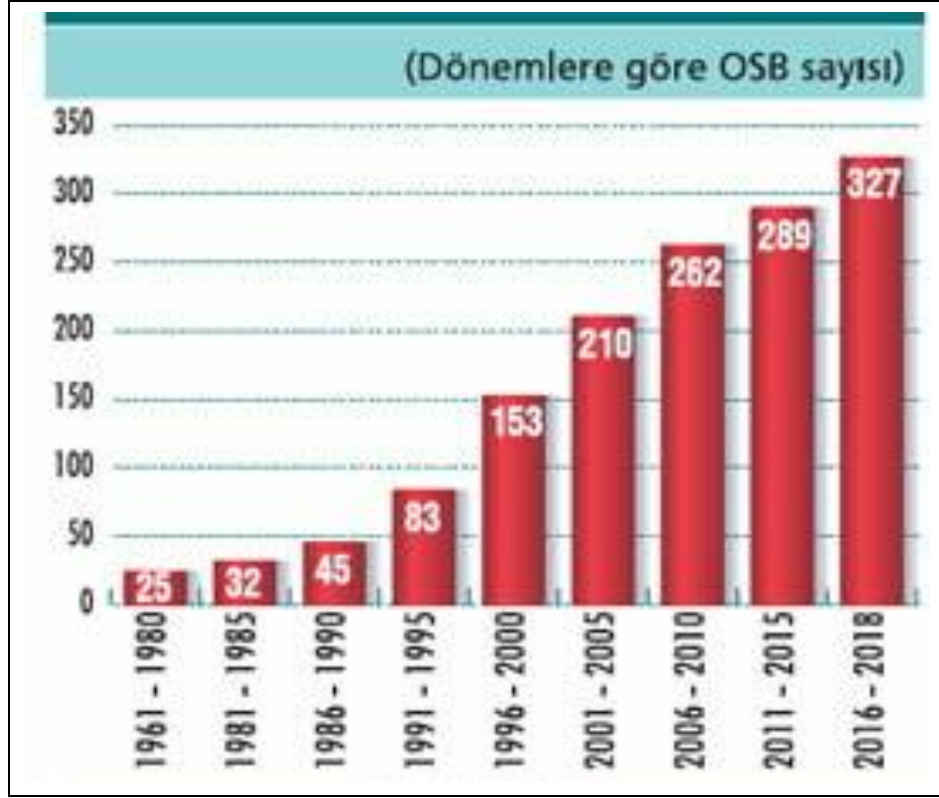
Organize Sanayi Bölgesi Kanunu'ndaki tanıma göre, bu özel bölgeler [Organize Sanayi Bölgeleri Kanunu,2000:madde 3];

“Sanayinin uygun görülen alanlarda yapılanmasını sağlamak, çarpık sanayileşme ve çevre sorunlarını önlemek, kentleşmeyi yönlendirmek, kaynakları rasyonel kullanmak, bilgi ve bilişim teknolojilerinden yararlanmak, sanayi türlerinin belirli bir plan dâhilinde yerleştirilmesi ve geliştirilmesi amacıyla, sınırları tasdik edilmiş arazi parçalarının imar planlarındaki oranlar dâhilinde gerekli ortak kullanım alanları, hizmet ve destek alanları ve teknoloji geliştirme bölgeleri ile donatılıp planlı bir şekilde ve belirli sistemler dâhilinde sanayi için tahsis edilmesiyle oluşturulan ve bu Kanun hükümlerine göre kurulan, planlanan ve işletilen, kaynak kullanımında verimliliği hedefleyen mal ve hizmet üretim bölgelerini ifade eder.” Şeklinde tanımlanmıştır

OSB’lerin kuruluş yerleri üretim faaliyetlerinden maksimum kazanç sağlayabilmesi için önemli bir konudur. Üretim, depolama, dağıtım ve gibi temel fonksiyonları ve bunlara bağlı maddi amaçları sürdürebilmek için en uygun yerde konumlanmaları gerekmektedir. Organize Sanayi Bölgeleri Yer Seçimi Yönetmeliğine (2015) göre de OSB’lerin Şehir merkezine uzaklığı ve hangi yönde kaldığı önemli bir faktördür. Bu bağlamda, OSB’lerin kent merkezlerine çok yakın olmaması da son derece önemlidir.

Kuruldukları kentin içinde özelleşen Organize Sanayi Bölgeleri, kendi içinde, yönetim kurulu, müteşebbis heyet, bölge müdürlüğü, denetim kurulu adı verilen organlardan oluşur. OSB’de yer alan ihtiyaca yönelik olarak tamirat ve küçük imalat, eğitim, ticaret, sağlık ve ibadet alanlarının maddi desteği ise çoğunlukla Organize Sanayi Bölgesindeki yatırımcılardan ve burada üretim faaliyeti gerçekleştiren iş adamlarından sağlanmaktadır.

Günümüzde de OSB kuruluşları her yıl artarak varlıklarını devam ettirmektedirler. Organize Sanayi Bölgeleri Üst Kuruluşu’nun (OSBÜK) verilerine göre, “Ülke boyutunda 2020 yılı itibariyle 346 organize sanayi bölgesi bulunmaktadır.” [Web 12, 2020] (Şekil 4.1).

Şekil 4.1: Dönemlere göre Türkiye’deki OSB sayıları.

OSB’lerin ve bünyelerindeki firma sayılarının artması ile doğan ihtiyaçlara paralel olarak, cami yapılarına olan ihtiyaç da artmış ve bu bölgelere özgü cami yapıları var olmaya başlamıştır. Bu cami yapıları biçimsel olarak değerlendirildiğinde, genellikle gelenekseli güncel olanla sentezleyebilen, yenilikler yaparak köklü bir değişim değil, geleneksel değerlerin mimarideki sembolik biçimleri ve bu biçimler arasındaki ilişkilerin yeniden yorumlanmasıyla harmanlanmıştır. Bu yorumlamalar ise çoğunlukla kubbe veya minare ile yapılmıştır. Örneğin; Başkent OSB camisinin, kubbe ve minare öğeleri gelenekselin aksine, özgün formlarda tasarlanmış, böylece değişen toplumsal yaşama ayak uyduran ve hizmet eden işlevsel mekanlar üretilmiştir (Şekil 4.2).

Özellikle minarenin işlevsel özelliklerini yitirmesinden sonra, OSB’lerdeki çağdaş mimari yorumlarla inşa edilen örnekleri oldukça fazla dikkat çekmektedir. Bu minareler incelendiğinde inşa edildiği OSB’nin silüetine uygun olmaları en önemli özelliklerindendir. Bu nedenle çoğunlukla fabrika bacaları esin kaynağı olmuştur. Örneğin; Sakarya 2. OSB camisinin minaresinde Klasik Osmanlı cami mimarisinden

tamamen farklı, sade ve caminin genel bütünsel yapısına uygun bir tasarıma gidilmiştir (Şekil 4.3).

Şekil 4.2: Başkent OSB Camii.

Şekil 4.3: Sakarya 2. OSB Camii.

Günümüzde gelişen yapım tekniklerinin sonucunda Klasik Osmanlı cami mimarisindeki işlevini yitiren kubbe ise, OSB camilerinin tasarımlarının en önemli öğelerindendir. Kubbe tercih edilmeyen nadir tasarımlar olduğu gibi, kubbenin çok

farklı yorumlandığı camiler de mevcuttur. Örneğin Mersin Tarsus OSB camisinde kubbe ögesi saçak ile beraber yeniden yorumlanırken (Şekil 4.4), Eskişehir OSB ve Antalya OSB camilerinde de geleneksel kubbenin farklı bir yorumu görülmektedir (Şekil 4.5), (Şekil 4.6).

Şekil 4.4: Mersin Tarsus OSB Camii.

Şekil 4.5: Eskişehir OSB Camii.

Şekil 4 6: Antalya OSB Camii.

OSB camilerinin her birindeki özgün form çabasının yanı sıra, bu cami tasarımlardaki en önemli husus, bir ibadethane olmalarının yanında bulundukları OSB için gerekli sosyal mekanları da barındırarak, sığınak, merkez ve meydan niteleyen yapılar olma gerekliliğidir. Çünkü bu cami yapıları aynı zamanda konumlandıkları OSB için bir toplanma mekanı nitelemelidir. Bu bağlamda OSB camilerinde bulundukları OSB'lerin ihtiyaçlarına göre açık, yarı-açık mekanlar, seminer salonları, toplantı salonları, vb gibi mekanlarla birlikte tasarlanmalıdır.

Bu gereksinimlerin ışığında yapının formuna da yansıyan özgün tasarımların nedenleri irdelendiğinde, ilk olarak üzerinde durulacak olan konu, OSB bölgelerinin ve dolayısıyla bünyelerindeki camilerin kent merkezine olan uzaklığıdır. Bir başka deyişle, OSB camilerine kent içi camiler gibi kamusal mekanlar değildir, daha özelleşmiş yarı kamusal alanlardır. Bu bağlamda, kendilerine ait yönetimleri, imar bölümleri ve yönetmelikleri de olduğundan, tasarım aşamaları ve imkanlar da değişiklik göstermektedir. Buna da tasarım kararlarının da değişebilmesine olanak sağlayarak, tasarımcılara daha özgür olanaklar sunmaktadır.

Organize Sanayi Bölgesi Camilerinin tasarım ve uygulama giderleri ise genellikle OSB'deki yatırımcılar ve burada üretim faaliyeti gerçekleştiren iş adamları tarafından karşılanmaktadır. Dolayısıyla bu destek, çoğunlukla halkın desteği ile inşa edilen yerleşim yerlerindeki camilere kıyasla, daha farklı yapım teknikleri ve yüksek maliyetli malzemeler kullanılmasına olanak sağlamaktadır.

Diğer önemli bir unsur ise konum-arsa verileridir. Organize Sanayi Bölgeleri'nde kent merkezlerinin sıkışık yapısına kıyasla daha seçenekli

konumlanma fırsatları oluşturulmuştur. Arazilerin kullanım seçeneklerinin fazlalığına bağlı olarak tasarım alternatifleri artmış ve bu da ortaya çıkan esere yansımıştır. Bunun sonucu olarak peyzaj tasarımları da daha işlevsel ve tasarımla bütünleşmiş olarak karşımıza çıkmıştır. Bu bağlamda arazide açık ve yarı-açık alanlar ile hem tasarım bütünlüğü tamamlanmış hemde OSB için sosyal alanlar oluşturulmuştur.

Ülke geneline bakıldığında gerek OSB sayısı olarak gerekse ekonomiye olan katkıları ile en yoğun bölge Marmara Bölgesi'dir. Bölgede en çok faaliyet 3 ilden biri olan Kocaeli, 12 OSB'si ile hizmet vermektedir. Kocaeli ilini sanayi kenti haline getiren en önemli özelliği ise konumu olmuştur. İstanbul'a olan yakınlığı ve çok çeşitli ulaşım fırsatları ile üretim faaliyeti gösteren firmaların odak noktası haline gelmiştir. Bu bağlamda bir sonraki bölümde, OSB camileri Kocaeli ili kapsamında incelenerek cami yapılarının ana oluşum nedenleri, işlevleri ve meydana geldiği ontolojik unsurları ile beraber analiz edilecektir.

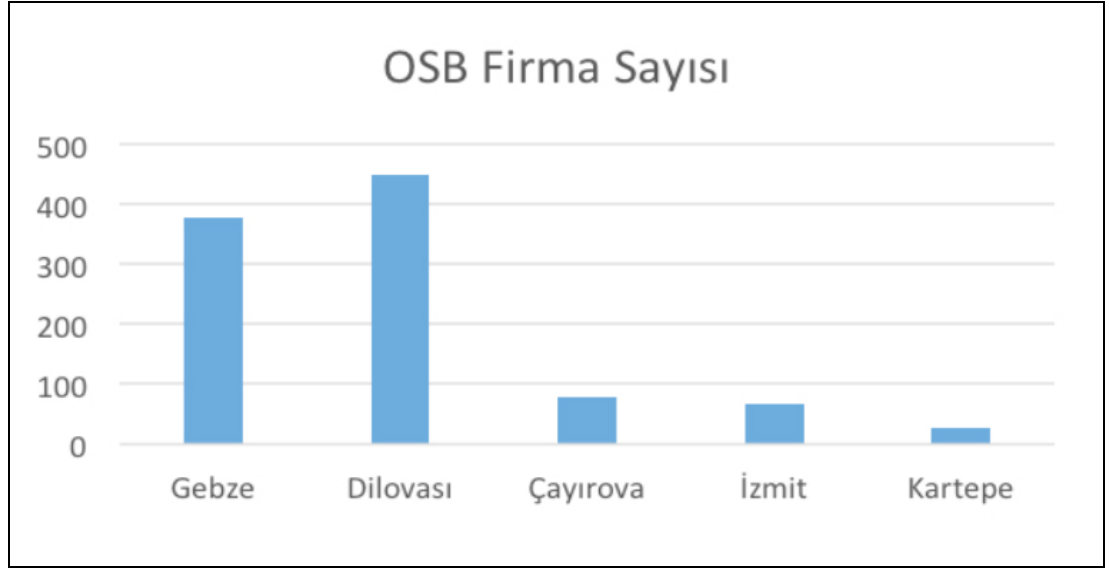
4.2. Kocaeli Organize Sanayi Bölgeleri Camileri

Kocaeli'nin sanayileşme süreci Osmanlı dönemine dayanmaktadır. Hatta dönemin Fabrika-i Hümayunlarından iki tanesi de Kocaeli'de kurulmuştur. 1843 yılında kurulan Çuhane ve Hereke Fabrika-i Hümayunları ordunun ve sarayın tekstil ihtiyacını karşılamıştır [Aydın, 2016]. Yüzyıllar içerisinde çeşitli restorasyonlar ile 21. yy' a kadar ulaşan Hereke Fabrika-i Hümayunu, önemli ve özgün nitelikleri olan bir endüstri mirasıdır [Aydın ve Utkaner, 2009].

Yıllar içerisinde gelişen ve sayıları artan fabrikaları ile birlikte "sanayi kenti" denildiğinde akla gelen kentlerin başında Kocaeli gelmektedir. Yalnız İzmit'te değil, diğer ilçelerinde de sanayileşme ile birlikte geliştiği ve günümüzdeki karakterini kazandığı görülmektedir.

Anadolunun ve Ortadoğunun Avrupaya açılan önemli bir kara parçası olan Kocaeli, aynı zamanda demiryolu ve deniz ulaşım ağlarının merkezinde bulunması, büyük bir metropol olan İstanbul'a yakınlığı, hem Marmara hemde Karadeniz bağlantısının olması ile sanayi için önemli bir konuma sahiptir. Rakamsal veriler ile Türkiye'nin toplam sanayisinin %13' ünü oluşturan Kocaeli'nin, ekonomisinin %51 i ise sanayi faaliyetlerinden karşılanmaktadır [Web 13, 2020].

Kocaeli’de ilk OSB ise 1986 yılında kurulan Gebze Organize Sanayi Bölgesi’dir. 2000 yılından sonra hızla artan OSB sayısı, 2020 yılı itibari ile 14’e ulaşmıştır. Ancak faal olarak çalışan 12 OSB bulunmaktadır. İlçelere göre OSB sayıları ise şu şekildedir; Gebze (4), Dilovası (5), İzmit (3), Kartepe (1) ve Çayırova (1)’dir. İstanbul’a yakın olan ilçelerdeki OSB ve firma sayılarının diğer ilçelere göre daha yüksek olduğu görülmektedir (Şekil 4.7).

Şekil 4.7: Kocaeli İli İlçelere Göre OSB Sayıları.

Kocaeli’de faal olarak çalışan OSB’ler şunlardır:

- Kocaeli Alikahya Organize Sanayi Bölgesi
- Kocaeli Asım Kibar Organize Sanayi Bölgesi
- Kocaeli Gebze Güzeller Organize Sanayi Bölgesi
- Kocaeli Gebze Organize Sanayi Bölgesi
- Kocaeli Gebze V Kimya İhtisas Organize Sanayi Bölgesi
- Kocaeli Makine İhtisas Organize Sanayi Bölgesi
- Kocaeli TOSB Otomotiv Yan Sanayi İhtisas Organize Sanayi Bölgesi
- Kocaeli Arslanbey Organize Sanayi Bölgesi
- Kocaeli Dilovası Organize Sanayi Bölgesi
- Kocaeli Gebze Kömürcüler İhtisas Organize Sanayi Bölgesi
- Kocaeli Gebze Plastikçiler Organize Sanayi Bölgesi
- Kocaeli İmes Makina İhtisas Organize Sanayi Bölgesi

Kocaeli Alikahya Organize Sanayi Bölgesi:

2004 yılında kurulan Kocaeli Alikahya Organize Sanayi Bölgesi, 1200 dönümlük alana sahiptir. Aynı zamanda 60 hektarlık bir yeşil alanı vardır. Henüz ilk etabı tamamlanan OSB'nin içinde 2 firma barındırmakta ve 564 kişilik istihdam sağlamaktadır. OSB'nin kuruluşundan önce üretime başlamışken bölge içerisindeki diğer 4 firma da daha sonra inşaatlarını tamamlamış ve 2013 yılında üretime başlamışlardır. OSB'nin faaliyet alanlarını otomotiv yan sanayi, çelik sanayi ve ambalaj sanayisi oluşturmaktadır. Bünyesine ait arıtma tesisi, enerji üretim santrali ve teknoparkı bulunmayan OSB'nin cami yapısı da bulunmamaktadır [Web 14, 2020].

Şekil 4.8: Kocaeli Alikahya Organize Sanayi Bölgesi.

Kocaeli Asım Kibar Organize Sanayi Bölgesi:

200 hektarlık bir alana yerleşen Asım Kibar OSB 2004 yılında faaliyete geçmiştir. Bünyesinde 6 işletme bulunmakta ve 5557 kişiye istihdam sağlamaktadır. Sektörel olarak ise % 68'lik kısmını otomotiv sektörü oluşturmaktadır. OSB'nin kendine ait bir arıtma tesisi bulunmaktadır ancak bünyesinde teknopark ve cami yapısı bulunmamaktadır [Web 15, 2020].

Şekil 4.9: Kocaeli Asım Kibar OSB.

Kocaeli Gebze Güzeller Organize Sanayi Bölgesi:

Gebze Güzeller OSB, Gebze'nin kuzeyinde 1.200 dönüm arazide 2001 yılında kurulmuştur. Bünyesinde lojistik ve metal ağırlıklı faaliyette bulunan 60 firma ve toplu işyeri kooperatifinde 70 firma olmak üzere toplamda 130 firmaya ev sahipliği yaparak yaklaşık 10.000 kişiye istihdam sağlamaktadır. En önemli özelliği ise devlet katkısı olmadan kurulan ilk Organize Sanayi Bölgesi olmasıdır. OSB'nin kendine ait atık su arıtma tesisi ve güneş enerji santralleri bulunurken aynı zamanda OSB'ler arasında güneş enerji santrali kurulan ilk OSB özelliğini de taşımaktadır. Teknopark ve cami yapısına sahip olmayan Gebze güzeller OSB, cami yapısı olarak Gebze Plastikçiler OSB ile yakın bir konumda olduğundan GPOSB'a ait olan cami kullanılmaktadır. Ayrıca bünyesinde bir sanayi kütüphanesinin yanı sıra 200 kişilik bir konferans salonu, 30 kişilik VIP salonu ve yemekhane bulundurmaktadır [Web 16, 2017].

Kocaeli Gebze Organize Sanayi Bölgesi:

Gebze Organize Sanayi Bölgesi, Gebze merkezine 7 km uzaklıkta 536 hektar bir arazide, 1986 yılında kurulmuş ve 2020 yılı itibarıyla 180 firması ile üretim faaliyetlerine devam etmektedir. Türkiye'nin en büyük OSB'leri arasında olan GOSB 28.000 kişiye istihdam sağlamaktadır. Bölgede makine, kimya, otomotiv yan sanayi,

optik, elektronik, sınıai ve tıbbi gaz, gıda ve ambalaj ve bilişim sektöründe firmalar bulunmaktadır. Yurt dışından da birçok yatırımcısı bulunan GOSB, aynı zamanda bünyesinde teknopark bulunduran ilk OSB olma özelliğini de taşımaktadır [Koç, 2010].

Şekil 4.10: Kocaeli Gebze Güzeller Organize Sanayi Bölgesi.

Şekil 4.11: Kocaeli Gebze Organize Sanayi Bölgesi.

Aynı zamanda kendine ait bir sanat galerisi, atık su arıtma tesisi ve cami yapısı bulunmaktadır. Sosyal tesisleri ve yönetim merkezi de akıllı bina olarak tasarlanmıştır. GOSB'un en önemli özelliklerinden biri ise çevre dostu olmasıdır ve Türkiye'nin en temiz OSB'leri arasındadır [Web 17, 2020].

Kocaeli Gebze V Kimya İhtisas Organize Sanayi Bölgesi:

2000 yılında kurulan Gebze V Kimya İhtisas Organize Sanayi Bölgesi, 2.447 dönümlük araziye sahip ve 2 bin kişinin üzerinde istihdam sağlamaktadır. Bünyesinde boya sanayiinden kozmetik sanayisine, temizlik malzemeleri sanayiinden plastik sanayisine kadar pek çok alanda üretim faaliyeti barındırmaktadır. Kendi bölgesine özel bir arıtma tesisi, cami yapısı ve teknoparkı da bulunmaktadır [Web 18, 2020].

Sanayileşmenin kent-insan- çevre bağlamında uyumunun gerçekleşebilmesi hedeflenerek, “yaşanabilir çevre ile sürdürülebilir kalkınma” felsefesine dayanılarak sanayi kuruluşlarının ekonomik avantajlardan ve teknolojiye faydalanabilmeleri göz önüne alınmıştır [Web 18, 2020].

Şekil 4.12: Kocaeli Gebze V Kimya İhtisas Organize Sanayi Bölgesi.

Kocaeli Makine İhtisas Organize Sanayi Bölgesi:

1996 yılında kurulan Kocaeli İhtisas Organize Sanayi Bölgesi, 510 hektarlık bir alana sahiptir. 2300 kişiye istihdam alanı sağlayan OSB'nin, bünyesinde arıtma tesisi, elektrik santrali, teknoparkı ve cami yapısı bulunmamaktadır. İstanbul ve yakın illerinde faaliyet gösteren Makine sektörüne dahil sanayiciler ve Elektrik, Elektronik sektöründeki sanayicileri bir alanda toplayarak, kaynakları daha rasyonel kullanmak, bilgi ve bilişim teknolojilerinden yararlanmak amacı ile kurulmuştur [Web 19, 2021].

Şekil 4.13: Kocaeli Makine İhtisas Organize Sanayi Bölgesi.

Kocaeli TOSB Otomotiv Yan Sanayi İhtisas Organize Sanayi Bölgesi:

1992 yılında kurulan TOSB Otomotiv Yan Sanayi İhtisas Organize Sanayi Bölgesi 280 hektarlık alana sahiptir. OSB'nin bünyesinde enerji santrali ve teknopark yapısı bulunmamaktadır. Ancak bir arıtma tesisine ve 840 m² kapalı, 900 m² yarı açık olan toplam 1740 m² bir mescide sahiptir. Mescid ile birlikte aynı binada bir anaokulu ve restaurant da bulunmaktadır. TOSB 90 otomotiv firmasına ev sahipliği yaparken aynı zamanda 25 bin kişilik istihdam da sağlamaktadır. Otomotiv test merkezi ile yeni ürünler geliştirilip, test edilebilmektedir. Aynı zamanda TOSB İnovasyon Merkezi

otonom araç test parkuru ve oteli de TOSB'nin bünyesinde hizmet vermektedir [Web 20, 2021].

Şekil 4.14: Kocaeli TOSB Otomotiv Yan Sanayi İhtisas Organize Sanayi Bölgesi.

Kocaeli Arslanbey Organize Sanayi Bölgesi:

Kocaeli Arslanbey OSB, 2003 yılında 141 hektarlık alan üzerine kurulmuş olup, yaklaşık 4 bin kişilik istihdam alanı sağlamaktadır. Karma bir OSB olan AOSB, ağaç ürünlerinden otomotiv yedek parçaya, lastik üretiminden su yalıtım membranı üretimine kadar birçok alanda faaliyet vermektedir. Ancak bünyesinde teknopark, su arıtma tesisi ve cami yapısı bulunmamaktadır [Web 21, 2020].

Kocaeli Dilovası Organize Sanayi Bölgesi:

Dilovası OSB, 2002 yılında 822 hektarlık alanda kurulmuş olup, 24 bin küçük istihdam sağlamaktadır. Karma bir OSB olmasına karşın ağırlıklı olarak metal ve kimya sektöründe hizmet vermektedir. Kendi bünyesine ait bir arıtma tesisi bulunan DOSB'un teknoparkı ve bölgesine özel bir cami yapısı bulunmamaktadır. Yaklaşık 45 farklı sektörden 185 firmayı içermektedir. Türkiye ihracatının %7'lik kısmını karşılamaktadır. Bölgenin yüksek liman kapasitesi ise OSB'nin en önemli özelliklerinden olmuştur [Web 22, 2020].

Şekil 4.15: Kocaeli Arslanbey Organize Sanayi Bölgesi

Şekil 4.16: Kocaeli Dilovası Organize Sanayi Bölgesi

Kocaeli Gebze Kömürçüler İhtisas Organize Sanayi Bölgesi:

Gebze Kömürçüler OSB, 2003 yılında yaklaşık 80 hektarlık alana kurulmuş olup yaklaşık olarak 550 kişi istihdam edilmektedir. Kendine ait bir arıtma tesisi de bulunan GKOSB'da teknopark ve bünyesine ait bir cami yapısı bulunmamaktadır. Aynı zamanda bu OSB için 2015 yılının haziran ayında Gebze Teknik Üniversitesi tarafından bir analiz raporu da hazırlanmıştır. Bu analize göre, OSB'nin içerisindeki sanayi parselleri, sosyal ve teknik alanlar incelenmiştir. [GTÜ, 2015].

Şekil 4.17: Kocaeli Gebze Kömürçüler İhtisas Organize Sanayi Bölgesi.

Kocaeli Gebze Plastikçiler Organize Sanayi Bölgesi:

Gebze Plastikçiler OSB, 2001 yılında yaklaşık 140 hektarlık alanda kurulmuş olup yaklaşık 12 bin kişiye istihdam sağlamaktadır. GEPOSB, karma bir OSB olmasına karşın sektörel olarak büyük çoğunluğunu plastik sanayi oluşturmaktadır. Plastik sanayisini sırasıyla makine ve kimya sanayileri takip etmektedir. Kendi bünyesine ait su arıtma tesisi ve cami yapısı bulunan bu OSB'de teknopark ve enerji üretim santrali bulunmamaktadır [Web 23, 2021].

Kocaeli İmes Makina İhtisas Organize Sanayi Bölgesi:

İmes OSB, 1986 yılında yaklaşık 65 hektarlık bir araziye kurulmuştur. 308 firmaya sahip olan İmes OSB, yaklaşık olarak 10 bin kişilik istihdam sağlamaktadır. Yoğunluk makine sanayisinde olmak üzere, faaliyet alanları; makine yan sanayi, demir-çelik, otomotiv yan sanayi, plastik enjeksiyon, ısıtma işlem ve cam sanayidir. OSB'nin bünyesinde arıtma tesisi, enerji üretim santrali bulunmaktadır. Aynı zamanda

bünyesinde inşaat aşamasında bir de camisi vardır.Teknopark yapısı bulunmamaktadır [Web 24, 2021].

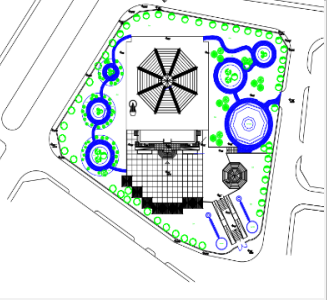
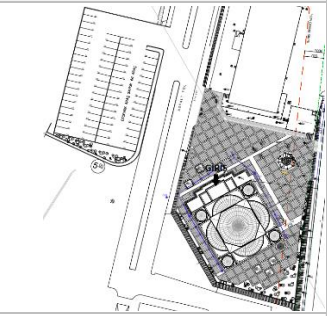
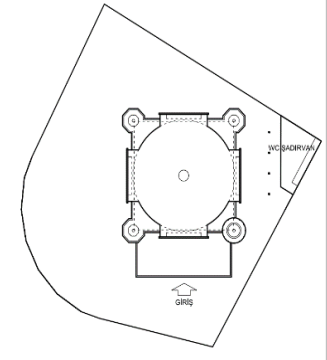
Şekil 4.18: Kocaeli Gebze Plastikçiler Organize Sanayi Bölgesi.

Şekil 4.19: Kocaeli İmes Makina İhtisas Organize Sanayi Bölgesi.

Kocaeli OSB'leri üniversitelerle olan işbirlikleri ve teknoparklarıyla bilime ve gelişime önem verdiklerini göstermektedirler. Bu durum OSB camilerinin mimari yapısına da yansımış ve camilerin her birinde farklı mimari tutumlar gözlemlenmiştir. Kocaeli'deki 12 OSB içinde kendine ait cami yapısı olan beş camisi OSB vardır (Tablo 4.1).

Tablo 4.1: Kocaeli OSB Camileri

CAMİLER	YAPIM YILI	PERSPEKTİF	VAZİYET PLANI
GOSB	2015		
İMES OSB	2012 Tasarım		
GEPOSB	2010		
GEBKİM OSB	2019		
AOSB	2016		

Bu OSB camilerinin mekansal ve anlamsal değerlendirmesini yapabilmek için tasarım verilerine (maket fotoğrafı, görsel, plan, kesit, görünüş, vb.) ulaşılmıştır. Verilerin işlenmesi ile oluşturulan tablolardan yararlanılarak yapılar analiz edilmiştir. Yapılar:

- cami mimarisine yaklaşım,
- konum-arsa verilerine yaklaşım,
- strüktürel yorum,
- mekansal yorum,
- litürjik yorum

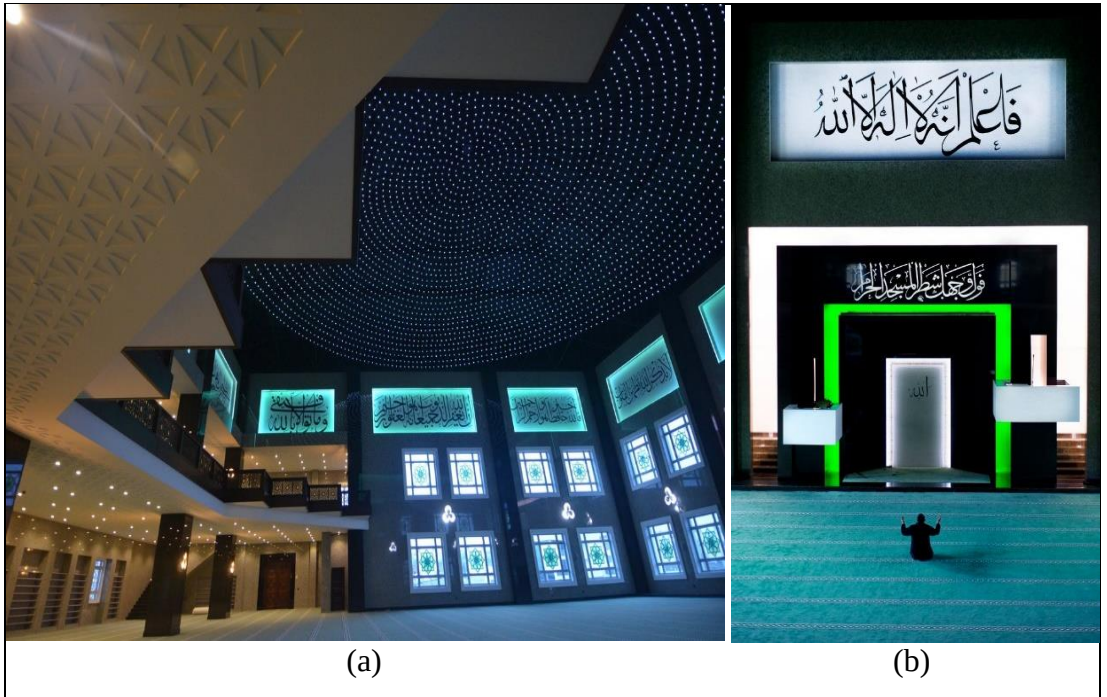
olarak belirlenen mimari tasarım paradigmaları doğrultusunda incelenmiştir.

Bu analizler sadece Kocaeli OSB'lerindeki cami yapıları için yapılmıştır. Farklı işlevler için biraraya getirilen yapıların içinde kalan mescid gibi ibadet mekanları, herhangi bir OSB'nin sınırları içerisinde kalmayan ancak OSB'lere de hizmet veren camiler bu tezin kapsamına girmemektedir. Örneğin; Deva ulu camisi, TOSB, GOSB ve GEPOSB gibi OSB'lerinin girişe yakın kısımlarında ve ortak bir bölgede konumlanmaktadır. Ancak hiçbir OSB'nin bünyesine ait olmadığından dolayı incelemeye alınmamıştır.

Deva ulu camisi, 2012 yılında hizmete girmiş ve tasarımı Nermin zkk'e ait olan yapıdır (şekil 4.20). Kubbe tasarımında 4000 adet led ışık kullanılarak ağdaş ve özgün bir tasarım geliştirilmiştir. Bu ışıklar ile sema ve sonsuzluk etkisi yaratılmak istenmiştir. Caminin litürjik öğelerinde ise, mihrabın, minberin ve kürsünün bir bütün halinde tasarlanması caminin özgün özelliklerinden birisidir [Web 25, 2013] (şekil 4.21).

Şekil 4.20: Deva Ulu Camisi.

Şekil 4.21: Deva Ulu Camisi İç Mekanı (a) ve Deva Ulu Camisinin mihrabı (b).

Kendi bünyesinde cami yapısı bulundurmeyan OSB'lerden ise sadece TOSB'un bünyesinde bir mescid bulunmaktadır. üç bloğun birleşmesi ile kurulan binanın içerisinde toplam 1740 m² alana inşaa edilmiş mescidin yanısıra aynı binada endüstriyel kiralık dükkan, laboratuvar alanı, cafe-resturant ve anaokulu bulunmaktadır [Web 26, 2021] (Şekil 4.22).

TOSB mescidinin şadırvanı ortak olan avlu da bulunmaktadır. Bu avlu vasıtasıyla cafe-resturant, dükkanlar ve mescid birbirine bağlanmaktadır. Sembolik olarak bir de minaresi bulunan TOSB mescidi cephesiyle de tamamıyla çadaş cami mimarisinin izlerini taşımaktadır. Bu üç bloktan oluşan sosyal tesisin aynı zamanda bir açık otoparkı ve açık alanları bulunmaktadır.

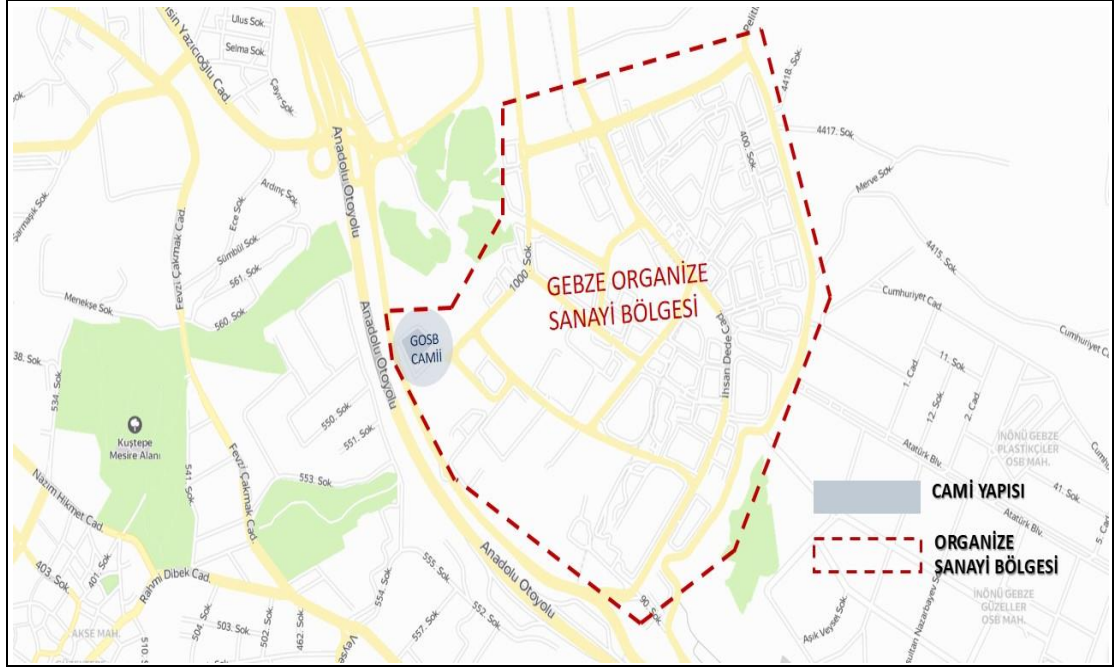

Şekil 4.22: TOSB Mescidi.

4.2.1. Kocaeli Gebze Organize Sanayi Bölgesi (GOSB) Camii

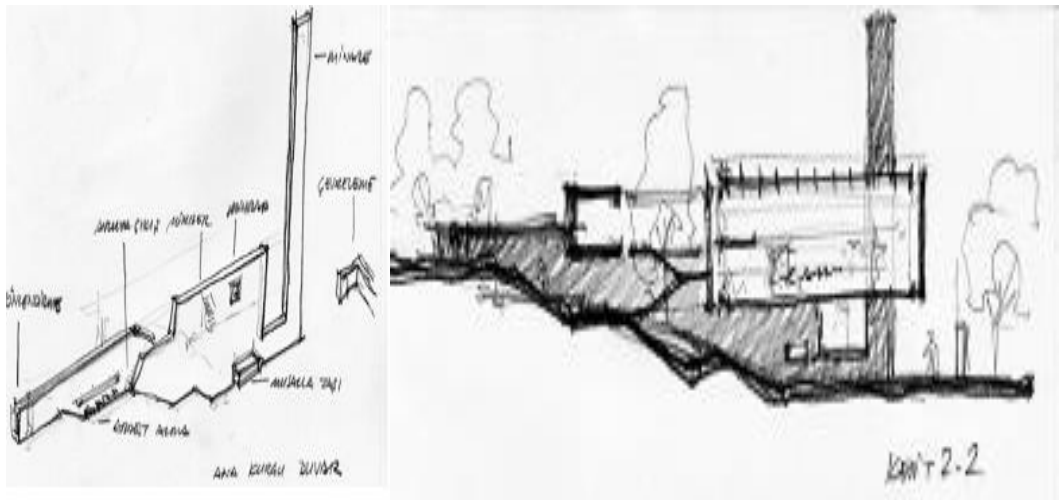
1.535 kişilik kapalı alanı, 650 kişilik açık alanı (avlu) ile toplam 2.185 kişi kapasiteli GOSB camisi, 2015 yılında ibadete açılmıştır. Cami OSB'nin dışına yakın, otoyolun kenarında, önemli bir köşe parselde konumlanmıştır. Bu yerleşimin en büyük sebeplerinden biri caminin görünürlüğünü arttırmak şeklinde yorumlanabilir (Şekil 4.23).

Cami için GOSB yönetimi tarafından 10 mimarlık ofisinden teklif alınmış, bu tekliflerin ışığında seçilen seçilen proje Alaz Albay tarafından tasarlanan proje olmuştur.

Şekil 4.23: GOSB Camii Yerleşimi.

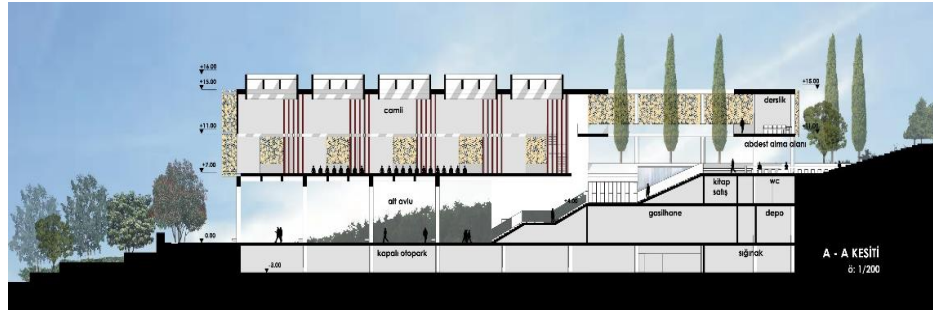
Tasarım aşamasında iki proje sunan Albay'ın uygulanmayan ilk tasarım önerisinin ana fikri ise, bir duvar kurgusu olmuştur. Projede ibadet mekanını oluşturan ana litürjik öğelerin hepsi (mihrap,minber,minare) bu duvarda bir araya getirilmiştir. Duvar yükseltilerek minare, bir niş vasıtası ile mihrap, basamakların duvar içerisinden yükseltilmesi ise minber oluşturulmuştur. Ayrıca bu duvar vasıtası ile üst kottan yapıya gelen insanlar yönlendirilebilmektedir (Şekil 4.24).

Şekil 4.24: GOSB Camisi Öneri Projesi Eskizi.

Arazideki 12 metrelik kot farkı ile farklı kotlardan ibadet mekanına ve onu besleyen alt mekanlara ulaşım kolaylığı sağlanmıştır. İbadet mekanında ön saf vurgusunu güçlendirmek amacıyla yatay konumlanma tercih edilmiştir. Arazinin kot farkından kaynaklanan bu durumu açık alan sürekliliği sağlanarak, avlu, cenaze namazı, cuma ve bayram namazları, toplanma, abdest alma gibi insanların sosyalleşebileceği alanları belirli bir dizi içerisinde ele alarak yapıya girmeden yapının açık alanlarının kullanıma sunulması sağlanmıştır. Sunulan öneri projesinde aşevi, yardımlaşma derneği, spor salonu, çok amaçlı salon, kütüphane, derslikler, toplantı odaları, kitap satış mekanı gibi farklı sosyal mekanların dışında kapalı bir otopark, teknik hacimler ve bir de sığınağı bulunmaktadır (Şekil 4.25).

Çift cidarlı olarak tasarlanan bir cephesi, betonarme taşıyıcı sistemi ve kubbesiz bir çatı örtüsü vardır. Bu sistem ile gün ışığının kırılarak yapıya ulaşması sağlamakta ve bu şekilde harim mekanının mistik havası güçlendirilmiştir. (Şekil 4.26).

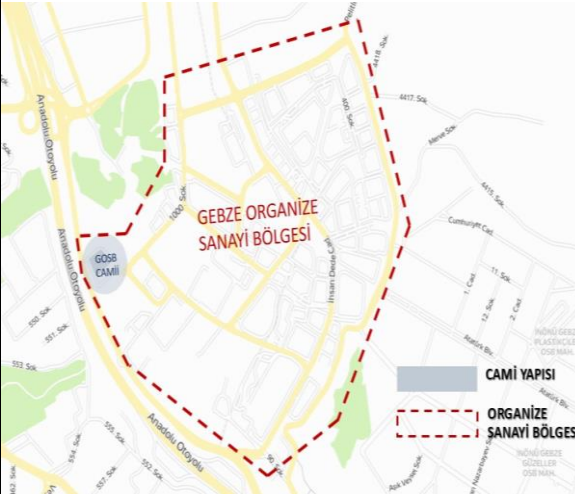
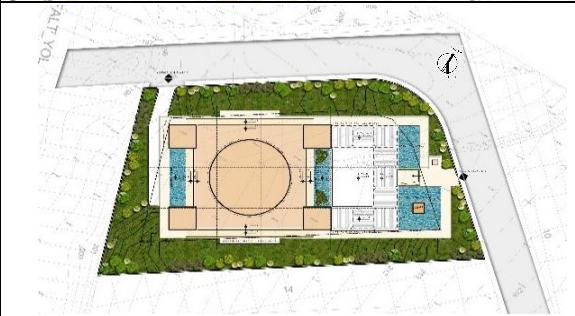

Şekil 4.25: GOSB Camisi Öneri Projesi Kesiti.

Şekil 4.26: GOSB Camisi Öneri Projesi.

Tablo 4.2: Gebze Organize Sanayi Bölgesi Camii

GEBZE ORGANİZE SANAYİ BÖLGESİ CAMİİ		
	Mimarı:	Alaz Albay
	Yapım Yılı:	2015
	Kapasite:	2.185 kişi
		
KONUM-ARSA VERİLERİ		Yaklaşık olarak 536 hektarlık bir sanayi parseli kapasitesine sahip olan GOSB'un uç noktalarından olan bir parselde konumlanan cami yapısı, kullanıcılar için sosyal merkez nitelikte yerine otoyoldan görünümü sağlanan simgesel bir yapı niteliğine sahiptir.
VAZİYET PLANI		Bünyesinde açık bir otoparkı da bulunan GOSB camisine aynı zamanda ibadet alanı olarak da kullanılan revaklı bir avludan giriş yapılmaktadır.

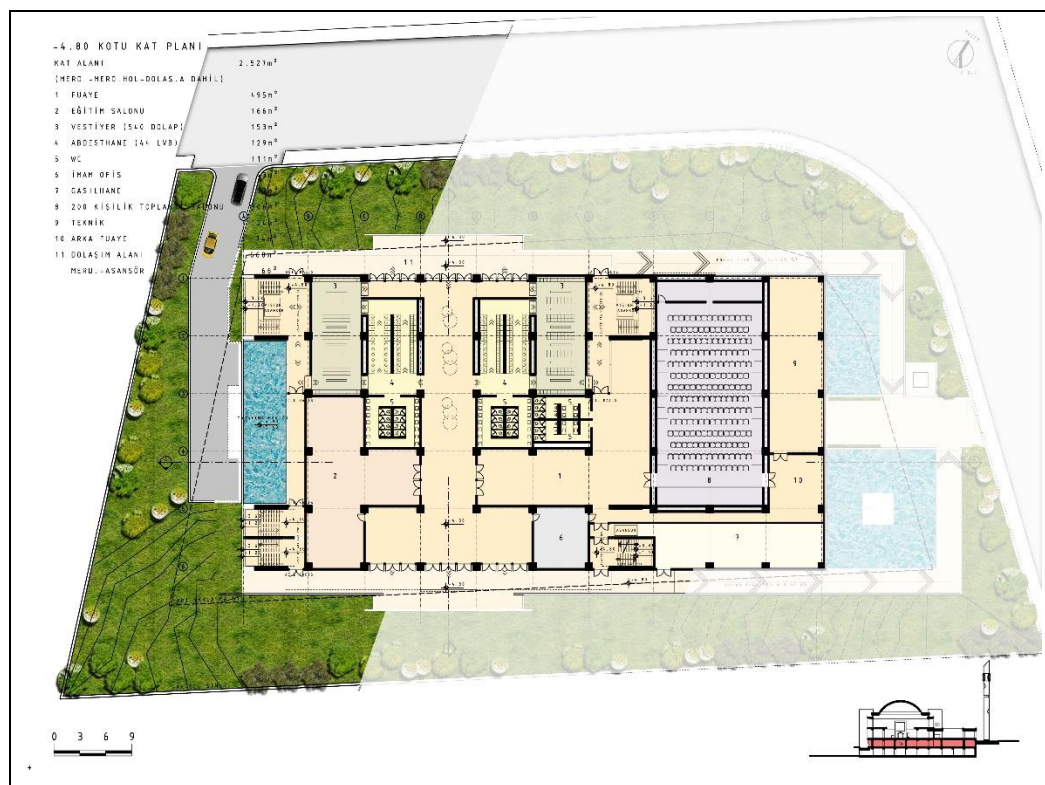
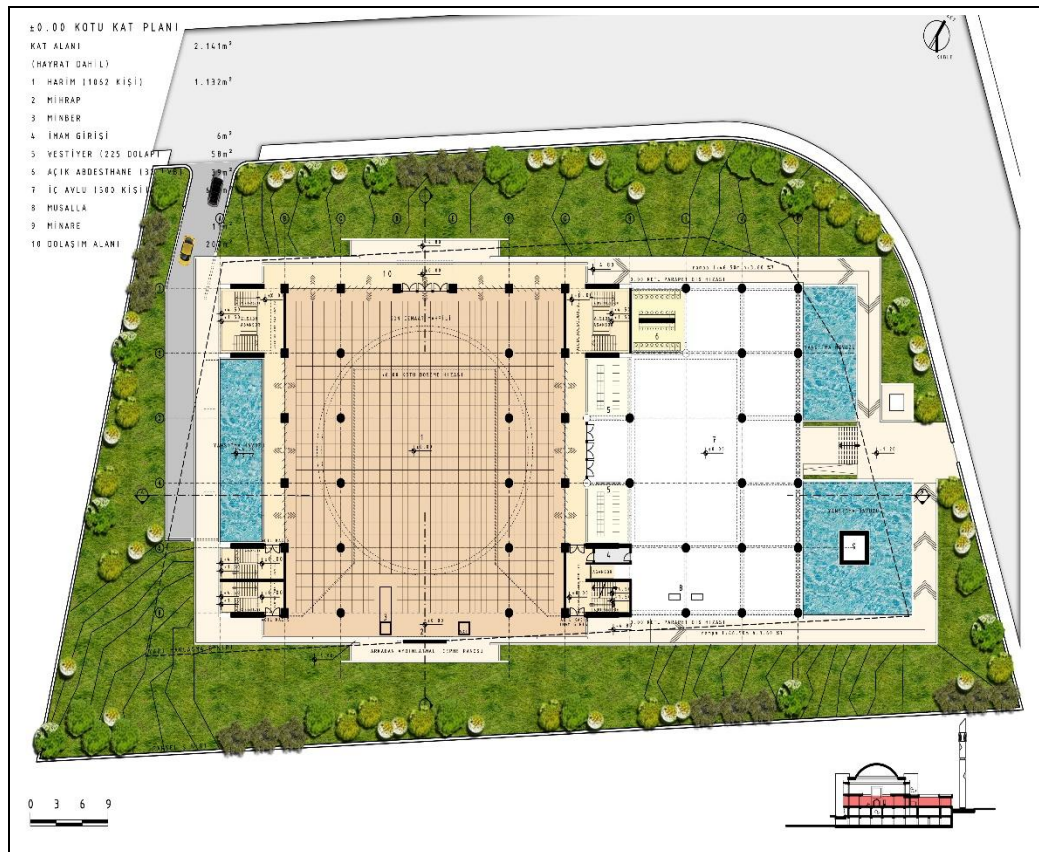
Kare taban üzerine kurgulanmış olan GOSB camisinin geniş kubbesi ile sonsuzluk sembolize edilmiştir. Caminin kutsal bir alanı olmasının yanısıra aynı zamanda kentsel bir alan olarak dolayısıyla OSB'ye de hizmet etmesi planlanmıştır. Bu bağlamda yalnız bir ibadet mekanı değil toplanma, bilgiye, ferdi ve toplumsal bilince ulaşma gibi fonksiyonları barındırması düşünülmüştür. Ancak yapının, konumlandığı alan dolayısıyla, yaklaşık 28 bin kişi kapasiteli GOSB için toplanma alanı olarak değerlendirilmesi oldukça güçtür.

Strüktürel Öğeler; Cami yapılarının en önemli fonksiyonlarından biri aynı zamanda bu yapıların olası bir tehlike anında sığınma mekanı olarak kullanılmalarıdır. OSB'lerde ise üretim yapan fabrikalardaki riskler ile bu önem daha da artmaktadır. Bu bağlamda OSB bünyelerine ait olan cami yapılarının strüktürel öğeleri tasarımın en temel noktalarından birini oluşturmaktadır.

GOSB camisinin ana taşıyıcıları betonarme olarak tasarlanırken, sembolik olarak kullanılan kubbe ise çelik konstrüksiyon olarak tasarlanmış ve üzeri metal ile kaplanmıştır. Caminin ana girişindeki avlu ise revaklarla desteklenmiştir. Bu özellikleri ile olası bir afet durumuna uygun olarak tasarlanmış olan GOSB camisi, kapalı alanları ile yaklaşık 5 bin kişi için aynı anda sığınma mekanı oluşturabilecek kapasiteye sahiptir.

Mekansal Öğeler; GOSB camisi, ibadet mekanı olması dışında aynı zamanda kullanıcılar için sosyal bir mekan sunmayı amaçlamaktadır ve birçok işlevi de barındırmaktadır. Yapıya, +0.00 kotu olan ana girişinden ulaşıldığında farklı geometride iki adet yansıma havuzu arasından geçiş düşünülmüş, bu geometrik farklılık ile buraya gelen her insanın farklılığı sembolize edilmiştir. Ancak proje aşamasında olan bu detay süs havuzu olarak uygulanmamış, taş havuzu olarak bırakılmıştır. Revaklı avlu fonksiyon olarak ibadet etmeye elverişli olup musalla taşı da bu kotta bulunmaktadır. Aynı kotta son cemaat yerini de barındıran caminin bir üst katı olan +6.00 kotu kadınlar mahfili olarak tasarlanmıştır (Şekil 4.27).

Çift cidarlı olarak tasarlanan cephenin ilk kapısı geçildiğinde namazgah bölümündekiler rahatsız edilmeden cami bu koridor vasıtası ile kat edilerek diğer tarafa ulaşılabilir. -4,80 kotunda ise güney ve kuzey cephelerinden karşılıklı kapılar ile fuaye alanına giriş yapılmaktadır. Bu kotta eğitim salonları, abdesthaneler, wc'ler, imam odası, gasilhane ve 200 kişilik bir toplantı odası bulunmaktadır (Şekil 4.28).

Litürjik Öğeler; GOSB Camisi'nin görkemli ve gösterişli dış cephesinin aksine, yapının iç mekanında ibadet edenler için daha rahat ve huzurlu bir ortam yaratmak amacıyla, litürjik öğeler daha sade kullanılmıştır. Bu öğelerde geleneksel cami mimarisinin aksine çağdaş tasarımlar uygulanmıştır. Mihrap nişi sadece ışıklarla belirtilmiş ve hemen üst kısmına küfi yazısıyla “Allah” lafzı yazmaktadır. Vaaz kürsüsü ise bir kolonun etrafına sarılarak, hem kolonun mekanı kesen etkisini ortadan kaldırmış hem de bu öğeye sade ve çağdaş bir görünüm kazandırmıştır. Aynı şekilde minberde de hiçbir süsleme kullanılmamıştır (Şekil 4. 29). Minare öğesinde de bu sadelik sürdürülmüş ve OSB'nin silüetine uygun bir formda tasarlanmıştır. Kare bir taş kule şeklinde olan minarenin şerefesi ise kare bir betondan oluşmaktadır [Akbulut, Erarslan, 2017] (Şekil 4. 30).

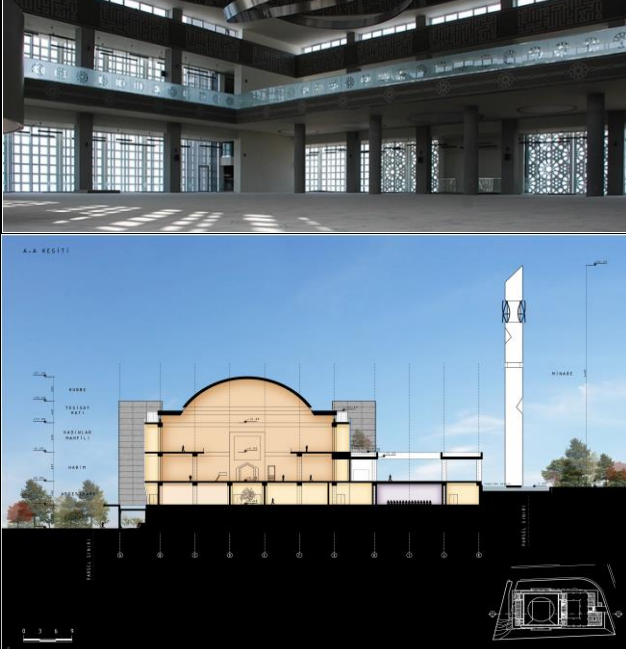

Şekil 4.29: GOSB Camisi İç Litürjik Öğeleri.

Şekil 4.30: GOSB Camisi Minare Öğesi.

Tablo 4.3: GOSB Camisi'nin Mekansal ve Anlamsal Değerlendirilmesi.

GEBZE ORGANİZE SANAYİ BÖLGESİ CAMİİ		
STRÜKTÜREL ÖĞE YORUMU		Kubbesi çelik konstrüksiyon, diğer taşıyıcı unsurları ise betonarme olarak tasarlanan GOSB camii, aynı zamanda bir sığınma alanı oluşturabilecek kapasiteye sahip iken, OSB'nin merkezi bir konumunda bulunmamasından dolayı bu işlevi yerine getirebilmesi oldukça güçtür.
MEKANSAL ÖĞE YORUMU		Yapı, içerisinde ibadet mekanının yanı sıra, OSB içerisindeki kullanıcılar için avlu, 200 kişilik bir toplantı odası, eğitim salonları gibi mekanları da bulundurmakla birlikte merkezi olmayan konumu dolayısıyla bir toplanma mekanı olarak nitelendirilememektedir.
LİTÜRKİ ÖĞE YORUMU		GOSB camisinin litürkî öğelerinde sadelik ön planda tutulmuş, geleneksel kullanımın aksine çağdaş tasarımlar uygulanmıştır.

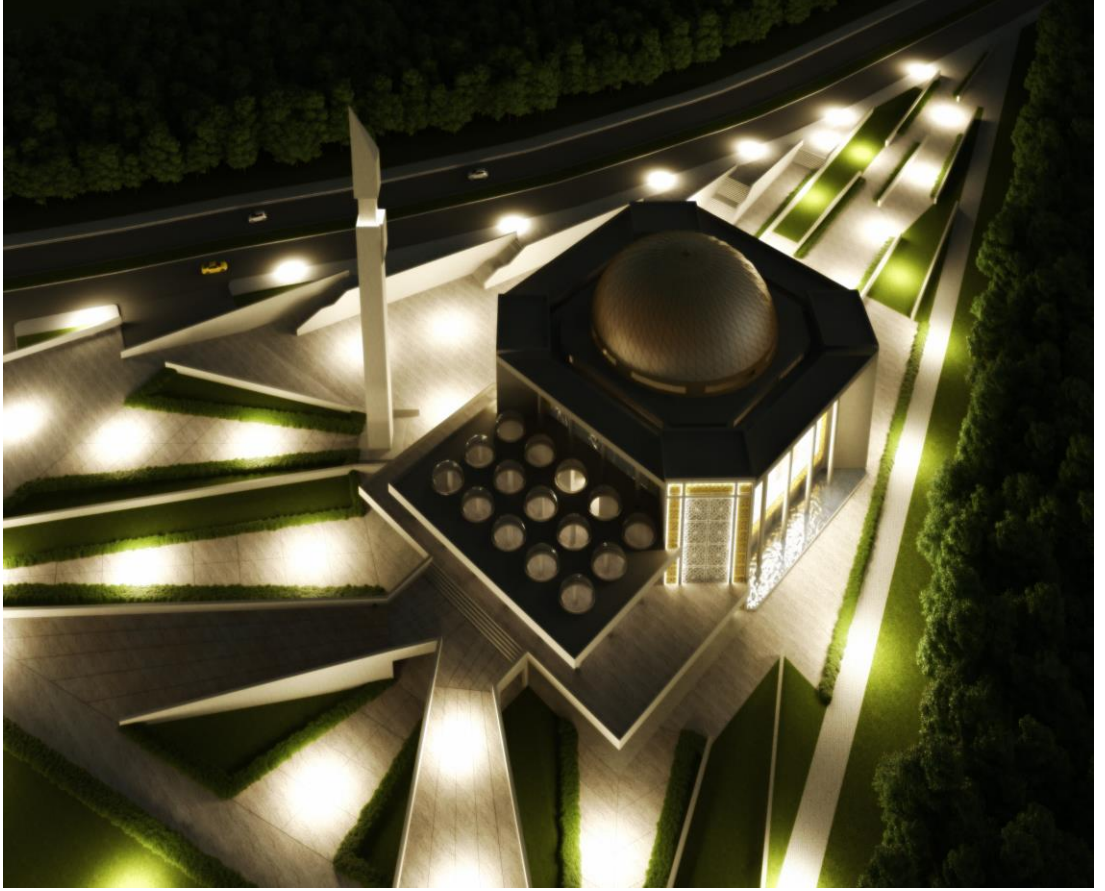
Şekil 4.32: İMES OSB Camii Tasarım Önerisi.

Şekil 4.33: İMES OSB Camii Tasarım Önerisi Kible Duvarı.

İMES OSB için sunulan bir diğer tasarım önerisi ise, Alaz Albay'a aittir. Tasarımda, sekizgen taban üzerine oturtulmuş kubbe ile sonsuzluk sembolize edilirken, arazide çok fazla eğim olmamasından dolayı girişlerin olabildiğince düz olması hedeflenmiş, hafif rampalarla mekanlara ulaşım sağlanarak caminin mistik

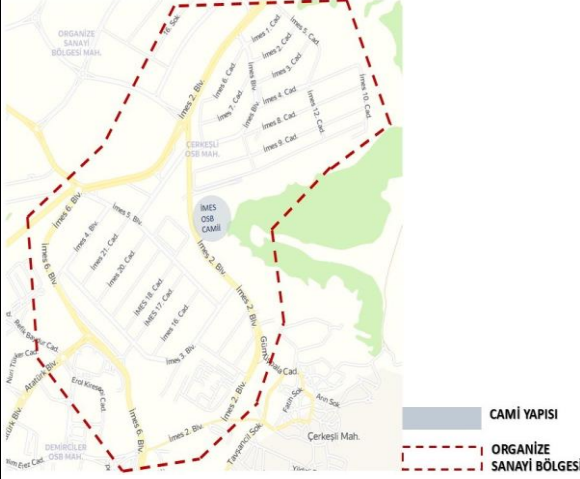
havası vurgulanmıştır (Şekil 4.34). Mekanlar mümkün olduğunca ferah bir atmosfer yaratacak şekilde tasarlanmış ve yoldan geçenlere de caminin algısını arttıracak biçimde konumlandırılmıştır. Cami çevresindeki yansıtma havuzları ise insanın kendi ile yüzyüze gelmesi ve kendini sorgulamasını sembolize etmektedir. Caminin ana girişi kible aksında yer alan revaklı avlu dan yapılmaktadır. Cami ibadet mekanının dışında farklı sosyal mekanları da barındırmaktadır. Ayrıca yapının 4 köşesinde yer alan düşey sirkülasyon elemanlarıyla alt kattaki farklı işlevleri olan mekanlara veya “U” biçimindeki kadınlar mahfiline ulaşılabilir.

Şekil 4.34: İMES OSB Camii 2. Tasarım Önerisi.

Yapının ana taşıyıcıları betonarme kubbesi ise, çelik konstrüksiyon olarak tasarlanmıştır. İç mekandaki litürjik öğeler ile ilgili bir veri bulunamazken, betonarme minare, kendine özgü çağdaş simgesel yapısıyla dikkat çekmektedir.

Tablo 4.4: İmes Organize Sanayi Bölgesi Camii

İMES ORGANİZE SANAYİ BÖLGESİ CAMİİ		
	Mimarı:	Ahmet Erkurtoğlu
	Yapım Yılı:	Yapımı Tamamlanmadı
	Kapasite:	5.000 kişi
		
KONUM-ARSA VERİLERİ		İMES OSB'deki parsellerin orta noktası olarak nitelendirilebilecek bir bölgede konumlanan cami yapısının, ibadet mekanı fonksiyonunun yanı sıra kullanıcılar için sosyal bir merkez olması da amaçlanmıştır.
VAZİYET PLANI		İMES OSB camisinin açık otoparkının yanı sıra aynı zamanda ibadet alanı olarak da kullanılabilen, şadırvanında bağlı olduğu bir avlu yapısı da bulunmaktadır.

2012 yılında tasarlanan ve yapımı devam eden İMES OSB camisi, OSB'nin önemli bir merkezinde konumlanmaktadır. Projenin çıkış noktası ise “geleneksel ile çağdaş mimarinin sentezi” olan bir cami yapısı inşa etmektir. Tek kubbe altında bir cemaat kurgusuyla tasarlanmış olup, geleneksel mimariden farklı olan kubbe ögesi dikkat çeken yapıya ek aynı zamanda camiyi tamamlayan formuyla bir de şadırvan düşünülmüştür. Caminin arazisinin iki noktası arasındaki kot farkı; araç ve yaya ulaşımı için ayrı ayrı kullanıma hizmet vermek üzere değerlendirilmiş, projede caminin yanı sıra yarı açık ve açık mekanlarla beraber bir toplanma alanı oluşturulmuştur (Şekil 4.35).

Şekil 4.35: İMES OSB Camii Avlusu.

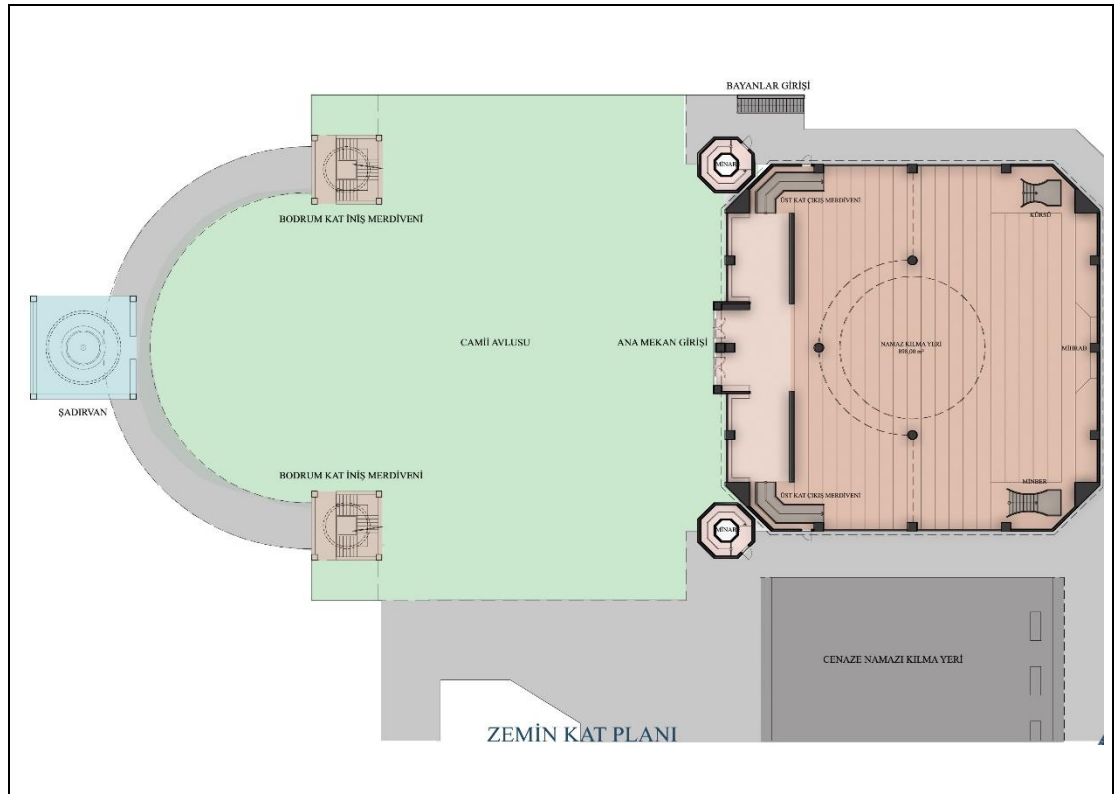
Strüktürel Öğeler; Caminin strüktürü kubbesi, şadırvanı ve minareleri de dahil olmak üzere tümüyle betonarme olarak tasarlanmıştır. Ancak caminin hemen yanında cenaze namazı kılmak için özel olarak tasarlanan mekanın üst örtüsü ise çelik konstrüksiyon olarak düşünülmüştür. Dolayısıyla İMES OSB camisi, konumu ve 5 bin kişilik alanı ile olası bir afet veya tehlike durumunda toplanma alanı olarak da kullanılabilir.

Mekansal Öğeler; Ana ibadet mekanı olan harim kısmı ve kadınlar mahfili ile birlikte 3 ayrı katta kapalı namaz kılma bölümü olan İMES OSB camisi aynı zamanda

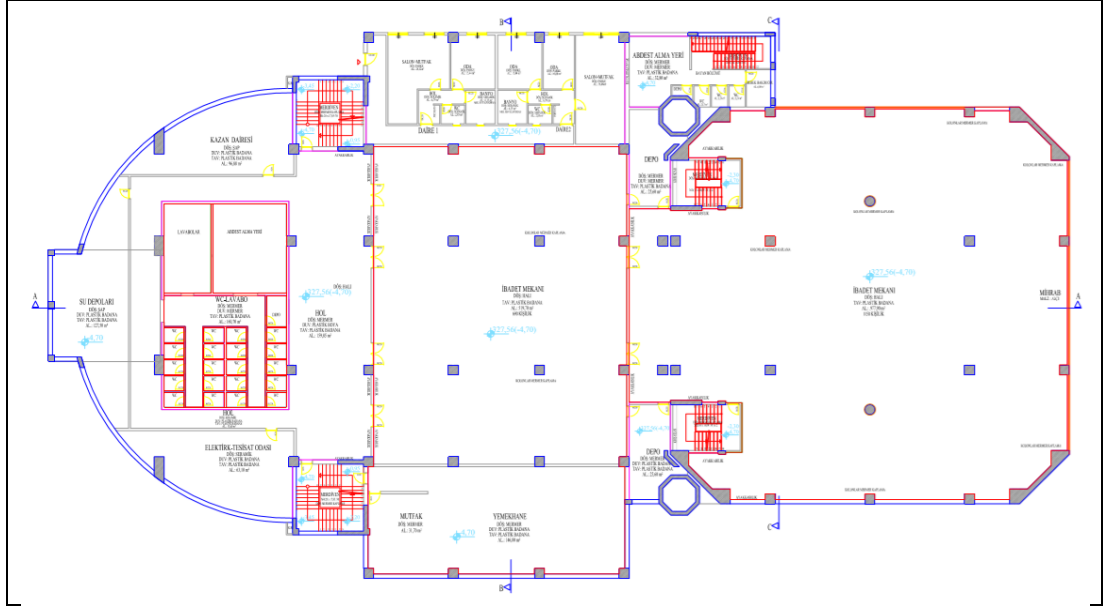
farklı işlevleri de barındırmaktadır. Yapı sekizgen bir taban üzerine oturturulmuş yapının harim bölümüne şadırvanında bulunduğu geniş bir avludan yapılmaktadır. Şadırvanın formu ve cami ile olan bu ilişkisi ile de İslam dininin birleştiren, bir araya getiren yönüne vurgu yapılmaktadır. Dolayısıyla +0.90 kotu olan zemin katında 890 kişilik ana ibadet mekanı, son cemaat yeri, şadırvan, avlu ve avlunun içinde bulunan dişey sirkölasyon elemanları bulunmaktadır (Şekil 4.36).

-4.70 kotunda bulunan bodrum katında abdesthaneler, wc'ler ve teknik birimlerin yanı sıra bir yemekhane, ibadet mekanı bulunmaktadır. Bu mekanlara zemin kattaki son cemaat yerinde bulundan simetrik iki merdiven ve cenaze namazının kılındığı alandaki 2 merdiven aracılığıyla ulaşmaktadır. Ayrıca ayrı bir girişle ulaşılabilir 2 lojman da bu kotta bulunmaktadır (Şekil 4.37).

+5.90 kotundaki 550 kişilik kadınlar mahfili ise “C” biçiminde tasarlanmış ve bu mekana özel ayrı bir giriş düşünülmüştür.

Şekil 4.36: İMES OSB Camii Zemin Kat Planı.

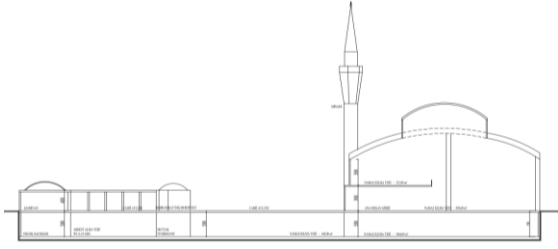
Şekil 4.37: İMES OSB Camii Bodrum Kat Planı.

Litürjik Öğeler; Yapının inşaatı henüz tamamlanmadığından, iç mekanda kalan minber, mihrap ve kürsü gibi litürjik öğeler için proje verileri incelenmiştir. Ancak projede bu öğelerin niteliğine dair bir detay bulunamamıştır. Caminin minareleri ise geleneksel mimarinin yorumlanmasıyla elde edilmiş çağdaş bir sembol olarak yükselmektedir. Yapının simetrik sağ ve solunda bulunan minareler aynı zamanda caminin silüetine de uygun olarak tasarlanılmışlardır (Şekil 4.38).

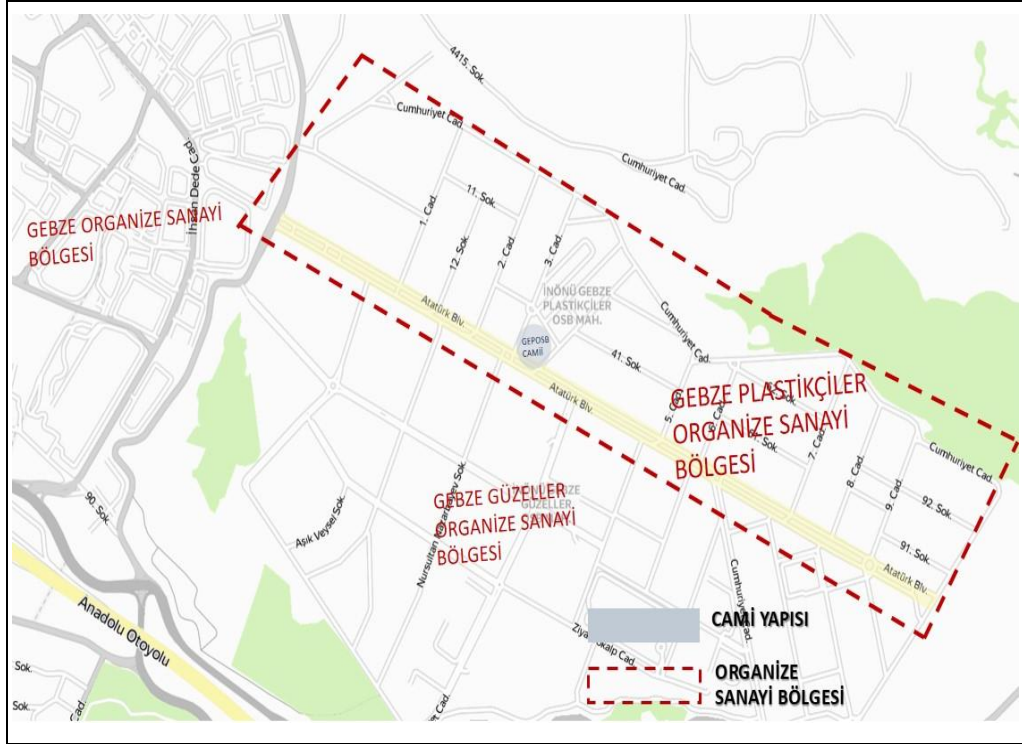
Şekil 4.38: İMES OSB Camii ve Minare Tasarımı.

Tablo 4.5: İMES OSB Camisi'nin Mekansal ve Anlamsal Değerlendirilmesi

İMES ORGANİZE SANAYİ BÖLGESİ CAMİİ		
STRÜKTÜREL ÖĞE YORUMU		Ana taşıyıcıları betonarme, cenaze kılınması için ayrılan bölümü çelik konstrüksiyon olarak tasarlanmış olan cami, aynı zamanda İMES OSB için bir sığınma alanı niteliğindedir.
MEKANSAL ÖĞE YORUMU	 	Yapı, içerisinde ibadet mekanının yanı sıra, yemekhane ve lojman gibi fonksiyonları da barındırmaktadır. Aynı zamanda yarı açık ve açık mekanları barındıran avlusu ile OSB için bir toplanma alanı olarak değerlendirilebilmektedir.
LİTÜRJİK ÖĞE YORUMU	 	İMES OSB camisinin, şadırvan ve minare gibi dış litürjik öğelerinde sade ve caminin mimarisi ile bütünleşen çağdaş tasarımlar uygulanırken, iç litürjik öğeleri hakkında bir veriye ulaşılammıştır.

4.4.3. Gebze Plastikçiler Organize Sanayi Bölgesi Camii

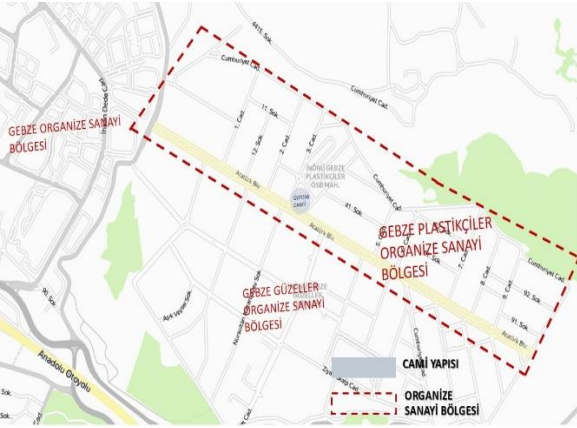
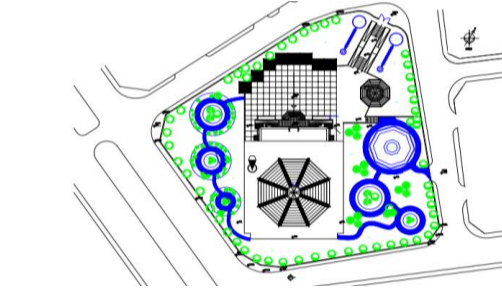
Yapımı 2012 yılında tamamlanan GEPOSB camisi 2.000 kişi kapasiteli olarak inşaa edilmiş olup tasarımı Arzu Köprülü'ye aittir. Cami OSB'nin girişine yakın, merkezi bir konuma yerleşmiştir. Projede caminin yanı sıra yarı açık ve açık mekanlarla beraber yoğun kirlenmiş sanayi alanının içinde peyzajı ile bir arınma mekanı oluşturulmuştur. Kocaeli OSB camilerinin arasından kubbesiz inşa edilen tek cami olarak da özel bir yere sahiptir (Şekil 4.39).

Şekil 4.39: GEPOSB Camii Yerleşimi.

Kıble duvarına paralel olan caminin girişi şadırvanın, açık ve yarı açık alanlarında bulunduğu avludan sağlanmaktadır. Yapının giriş kısmında camiye doğru daralan ve kutsalı öne çıkaran merdiven tasarımının yanısıra merdivenin hemen iki yanında da engelli rampaları çözülmüştür.

Tablo 4.6: Gebze Plastikçiler Organize Sanayi Bölgesi Camii

GEBZE PLASTİKÇİLER ORGANİZE SANAYİ BÖLGESİ CAMİİ		
	Mimarı:	Arzu Köprülü
	Yapım Yılı:	2012
	Kapasite:	2.000 kişi
		
KONUM-ARSA VERİLERİ		GEPOSB camii, sanayi parsellerinin merkezi noktası olan bir bölgede, çevre sanayi bölgeleri ile önemli bir bağlantı aksı olan yolun hemen kenarında konumlanmıştır.
VAZİYET PLANI		Yapı, açık, yarı açık mekanların ve şadırvanında bulunduğu bir avlu yapısının içerisinde yer almaktadır.

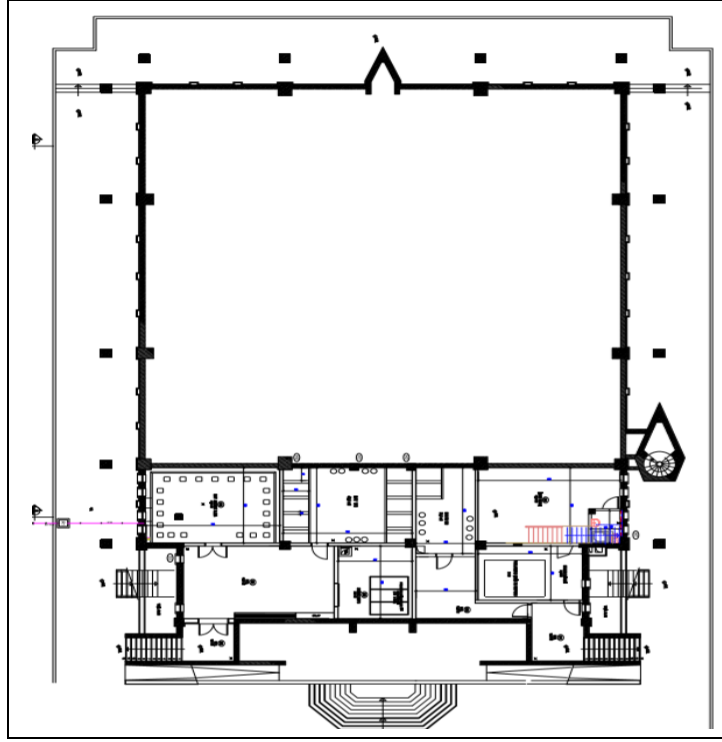
Strüktürel Öğeler; Caminin ana taşıyıcıları, minaresi ve şadırvanı betonarme, çok kırıklı olan çatı örtüsü ise çelik konstrüksiyon olarak inşa edilmiştir. Ana ibadet mekanı taşıyıcılar tarafından bölünmemiş, ana kolonlara ek ilave kolonlar yapı duvarının hemen dışına eklenmiştir (Şekil 4.40). Yapı, strüktürel özellikleri ve merkezi konumu ile olası bir tehlike anında 4 bin kişi için sığınma mekanı oluşturabilecek kapasiteye sahiptir.

Şekil 4.40: GEPOSB Camisi Kolon Uygulaması.

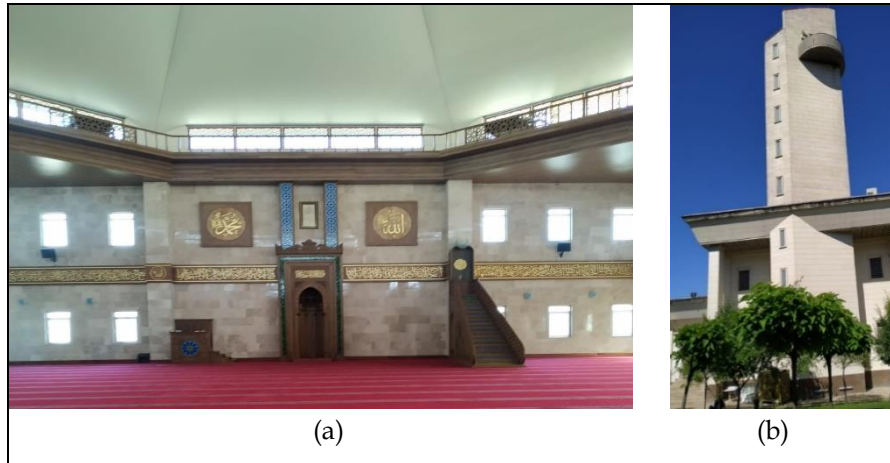
Mekansal Öğeler; Yapının en önemli mekansal özelliklerinden bir tanesi ibadet mekanını kolonlarla bölmek amacı ile yapılan taşıyıcı uygulamasıdır. Ana giriş şadırvanın da bulunduğu avludan yapılmaktadır. Aynı zamanda bu avludan imam odasına ve iki köşesinde bulunan simetrik düşey sirkülasyon elemanlarıyla bodrumda bulunan bay-bayan abdesthanelere ulaşım sağlanmaktadır. -3.50 kotunda abdesthaneler dışında, wc'ler ve teknik birimler de bulunmaktadır (Şekil 4.41).

Zemin katta ise ana ibadet bölümü ve son cemaat bölümü bulunurken, son katta kadınlar mahfili bulunmaktadır. Bu mahfil ihtiyacın az olmasından dolayı oldukça küçük tutulmuştur.

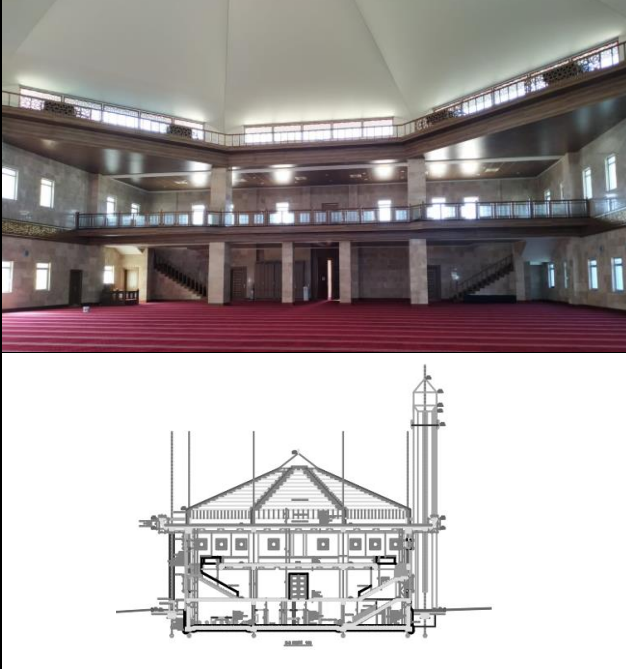
Şekil 4.41: GEPOSB Camisi Bodrum Kat Planı.

Litürjik Öğeler; GEPOSB Camii’nin gelenekselden farklı dış cephesine karşın, cami içinde geleneksel litürjik öğeler hakim olmuştur. Ancak dış cephedeki sade tutum iç mekanda da sürdürülmüş, kullanıcıların huzurlu bir şekilde ibadet etmeleri ana amaç olmuştur. Minarede ise sanayi bölgesinin silüetine uygun fabrika bacasını andıran bir çağdaş bir tasarım uygulanmıştır (Şekil 4. 42).

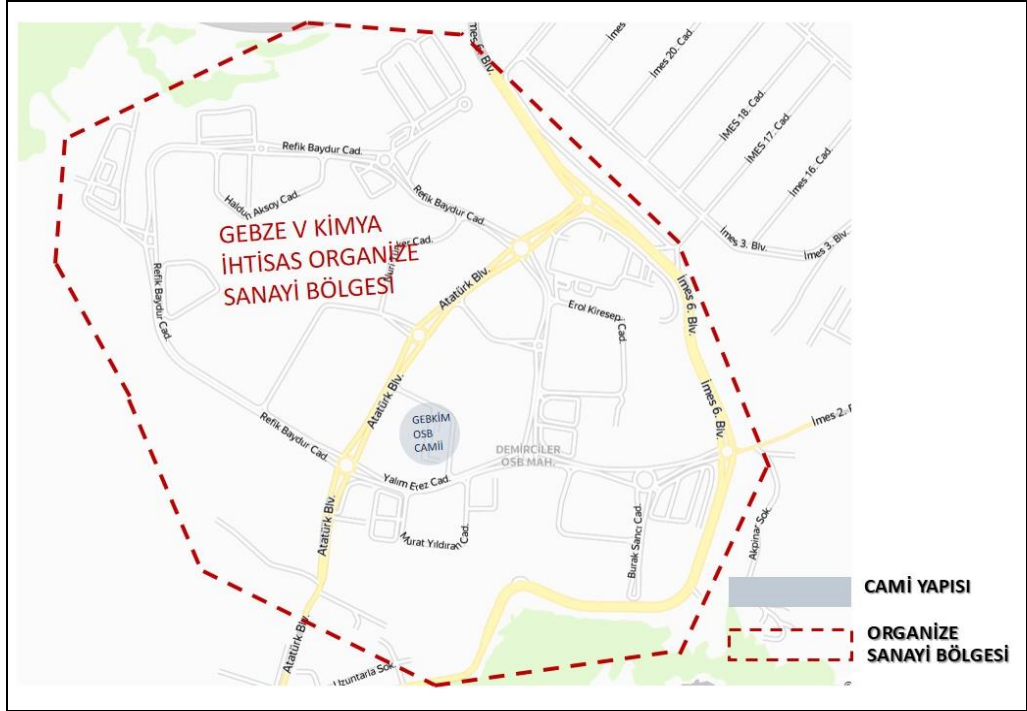
Şekil 4.42: GEPOSB Camisi İç Litürjik Öğeleri (a) ve GEPOSB Camisi Minaresi (b).

Tablo 4.7:GEPOSB Camisi'nin Mekansal ve Anlamsal Değerlendirilmesi

GEBZE PLASTİKÇİLER ORGANİZE SANAYİ BÖLGESİ CAMİİ		
STRÜKTÜREL ÖĞE YORUMU		GEPOSB camisinin çelik olarak inşa edilen çatı örtüsünün haricindeki ana taşıyıcıları betonarme olarak tasarlanmıştır. Cami merkezi konumu ve strüktürel yeterliliği dolayısıyla aynı zamanda OSB için bir sığınak niteliğindedir.
MEKANSAL ÖĞE YORUMU		OSB'nin merkezi bir konumunda olmasına rağmen GEPOSB camii, yalnızca ibadet mekanı olarak tasarlanmıştır. Dolayısıyla kullanıcıları farklı fonksiyonlarla bir araya getirerek toplanma alanı oluşturulmamıştır.
LİTÜRJİK ÖĞE YORUMU		Caminin minare ögesi dış silüete de uygun olarak çağdaş bir tasarım ile inşa edilirken, şadırvan ve iç mekandaki litürjik öğelerde geleneksel anlayış sürdürülmüştür.

4.2.4. Gebze V Kimya İhtisas Organize Sanayi Bölgesi Camii

Yapımı 2019 yılında tamamlanan mimarisi Halit Murat Sayar' a ait olan GEBKİM OSB camisi 1.000 kişi kapasiteli olarak ibadete açılmıştır. OSB'nin merkezi bir konumunda bulunan cami, açık, yarı-açık alanlar ile büyük bir avlunun içinde barınmaktadır (Şekil 4.43). Cami aynı zamanda Kocaeli OSB camileri içerisinde gerek kubbe kullanımı gerekse litürjik öge kullanımı olarak geleneksel cami mimarisine en çok öykünen yapı olarak nitelendirilebilir.

Şekil 4.43: GEBKİM Camii Yerleşimi.

Kare taban üzerine oturan caminin kubbesi ve yarım kubbeleriyle geleneksel cami mimarisi ile olan benzerliği açıkça görülürken, çift cidarlı olarak tasarlanan cephesinde, Selçuklu yıldız motifi kullanılarak güneşin farklı açılarda ana ibadet mekanına alınması sağlanmıştır. Bütün cephelerinde uygulandığı gibi, kible duvarında da uygulanan bu tasarım ile kible duvarındaki cennet bahçesini simgeleyen peyzaj birleştirilip kullanıcılara daha huzurlu bir ibadet sunması amaçlanmıştır. Bu cephe uygulaması, mihrap duvarının tasarımından dolayı, sadece mihrabın olduğu kısım kapatılmıştır (Şekil 4.44).

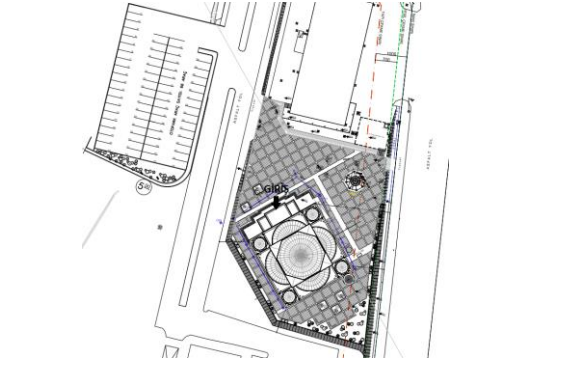

Şekil 4.44: GEBKİM OSB Camii Kible Duvarı.

Tablo 4.8: Gebze V Kimya İhtisas Organize Sanayi Bölgesi Camii

GEBZE V KİMYA İHTİSAS ORGANİZE SANAYİ BÖLGESİ CAMİİ	
Mimarı:	Halit Murat Sayar
Yapım Yılı:	2019
Kapasite:	1.000 kişi
	

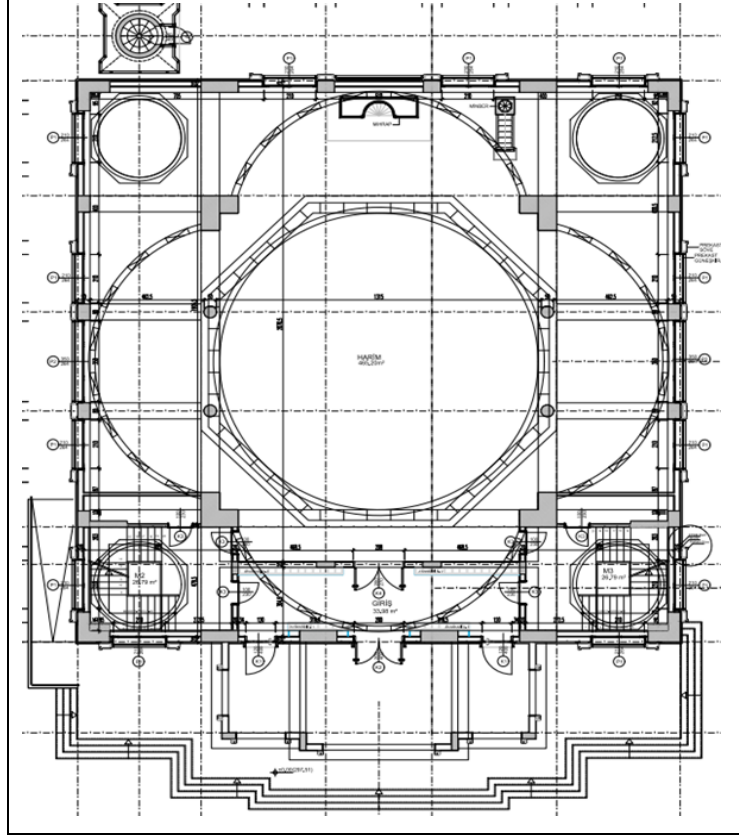
Tablo 4.8 (devamı)

KONUM-ARSA VERİLERİ		GEBKİM OSB camii, OSB'nin önemli bir merkezide ve bölge müdürlüğünün yanında inşa edilmiştir.
VAZİYET PLANI		GEBKİM OSB camii şadırvanın da bulunduğu bir açık bir avlu yapısının içerisinde yer almaktadır.

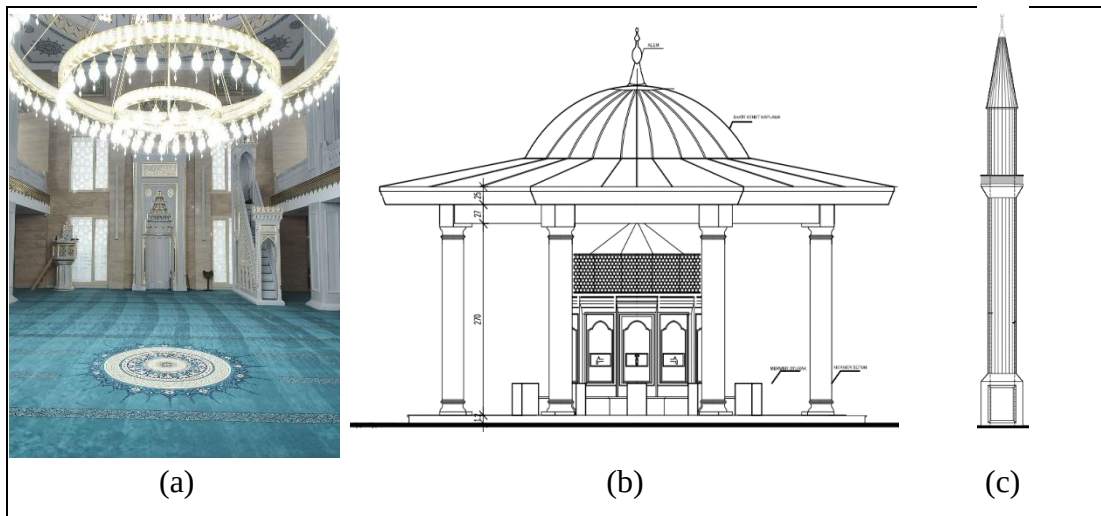
Strüktürel Öğeler; GEBKİM OSB camisinin ana taşıyıcıları ve şadırvanı betonarme olarak inşaa edilmiştir. Kubbesi de betonarme olup üzeri bakır ile kaplanmıştır. Ana kubbe, kare tabanın üzerine bindirilen sekizgen tabanın üstüne kurulmuş olup yarım kubbelerle ve kemerler ile desteklenmiştir. Yapı girişindeki kapı revaklarıyla dikkat çekmektedir. Bu özellikleriyle ve merkezi konumu ile yapı OSB için yaklaşık olarak 2 bin kişilik bir sığınma alanı sağlama imkanı sunmaktadır.

Mekansal Öğeler; Yapının kibleye paralel olan ana kapısına avludan giriş yapılmaktadır. Caminin taşıyıcı sisteminden dolayı harim bölümü kolonlar ile bölünmemiş daha ferah ve bütün bir mekan elde edilmiştir. Bir son cemaat yeri de bulunan GEBKİM OSB camisinin 1. Katında ise “U” biçiminde kadınlar mahfili yer almaktadır. Aynı zamanda bir sirkülasyon görevi de gören son cemaat yerinden sağlı sollu simetrik açılan kapılar ile kadınlar mahfiline çıkan düşey sirkülasyon elemanlarına ulaşılmaktadır (Şekil 4. 45). Ana girişin hemen solunda bir de engelli rampası tasarlanmıştır. Bünyesinde kendine ait açık bir otoparkı bulunan camiye ibadet mekanı dışında bir işlev eklenmemiştir. Dolayısıyla farklı işlevler ile kullanıcıları bir araya toplayan bir yapı olarak değil sadece ibadet amacıyla inşaa edilmiştir.

Litürjik Öğeler; Caminin iç mekandaki litürjik öğeleri olan mihrap, minber, kürsü ve dış litürjik öğe olan şadırvan, minare öğelerinin tümünde geleneksel mimari tercih edilmiştir.

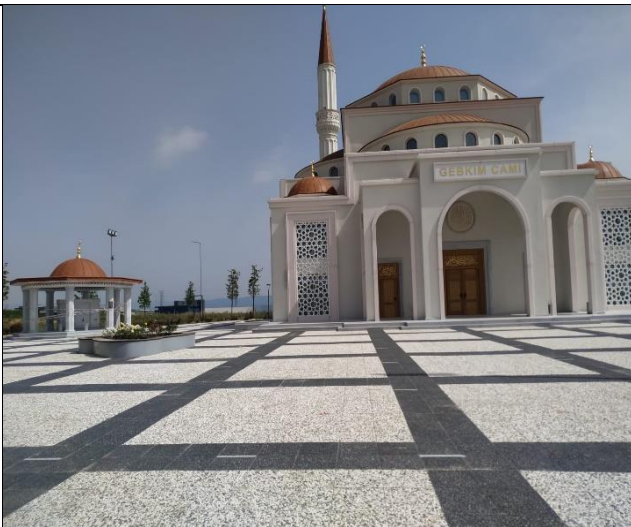
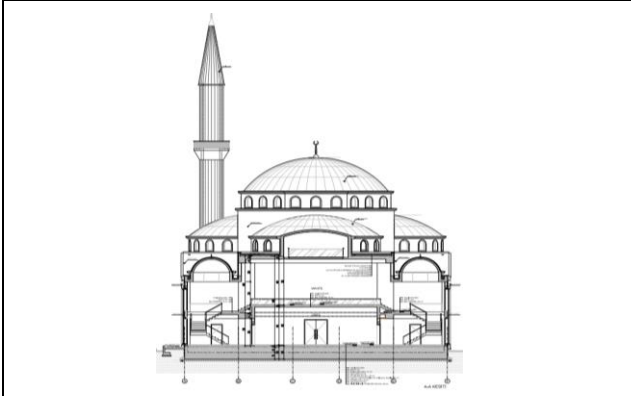

Şekil 4.45: GEBKİM OSB Camii Zemin Kat Planı.

Şekil 4.46: GEBKİM OSB Camii İç Litürjik Öğeleri (a), GEBKİM OSB Camii Şadırvanı (b) ve GEBKİM OSB Camii Minaresi (c).

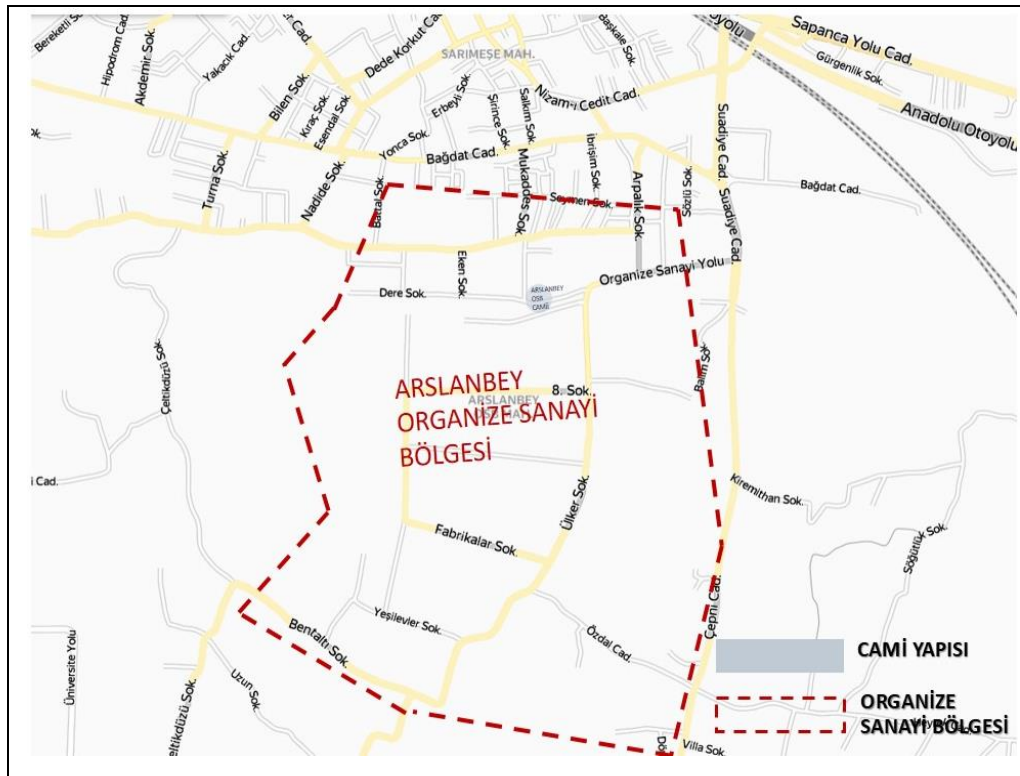
Tablo 4.9:GEBKİM OSB Camisi’nin Mekansal ve Anlamsal Değerlendirilmesi

GEBZE V KİMYA İHTİSAS ORGANİZE SANAYİ BÖLGESİ CAMİİ		
STRÜKTÜREL ÖĞE YORUMU		GEBKİM OSB camisinin tüm öğeleri betonarme olarak inşaa edilmiştir. Ayrıca yapı taşıyıcı sistemi ve yerleştiği alan ile bulunduğu OSB için bir sığınma alanı niteliğindedir.
MEKANSAL ÖĞE YORUMU	 	Cami yalnızca ana ibadet mekanı, son cemaat yeri ve kadınlar mahfili olarak tasarlanmış, farklı işlevleri olan mekanlar oluşturulmamıştır. Bu bağlamda OSB'nin merkezi bir konumunda yer alan yapı avlusu ile beraber bir toplanma alanı niteleyebilecek iken sadece ibadet için kullanılmaktadır.
LİTÜRK ÖĞE YORUMU		Caminin bütün litürk öğelerinde geleneksel mimariye olan öykünme açıkça görülmektedir.

4.4.5. Arslanbey Organize Sanayi Bölgesi Camii

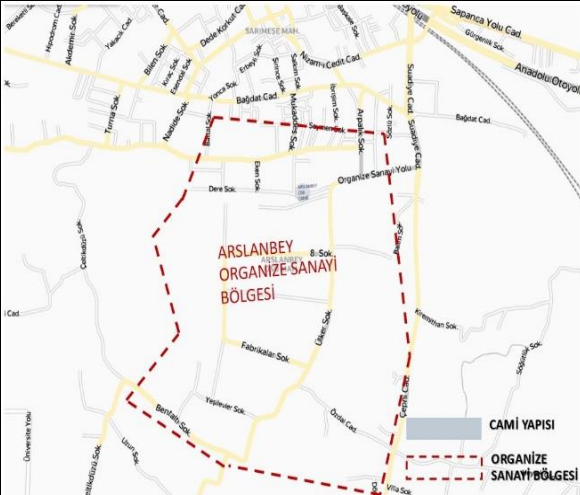
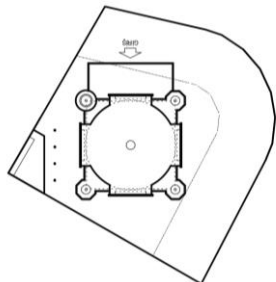
AOSB camisi, 490 kişi kapasiteli olarak 2016 yılında ibadete açılmıştır. Mimarı Ali Reyhan Esen'dir. Yapı OSB'nin giriş kapısının hemen sağına, bölge müdürlüğünün yan parseline inşa edilmiştir. Cami Arslanbey OSB'deki sanayi parsellerinin birçoğuna uzak olan bir bölgede konumlanmıştır (Şekil 4.47).

Kocaeli’de bulunan diğer OSB camileri ile kıyaslandığında daha küçük ölçeklerde inşa edilen AOSB camisinin, avlusu da diğer camilere göre çok daha küçüktür. Tasarımdaki ana amaç huzurlu ve aydınlık bir ibadet mekanı yaratmak olmuştur. Kare taban üzerine oturan cami, kubbe ve minare tasarımlarıyla ile geleneksel örneklerinden ayrılmaktadır. Kubbeyi destekleyen kemerlerin hemen alt kısmında bırakılan pencerelerden sızan ışık ile sonsuzluk ve kutsal vurgusu yapılmıştır. Caminin avlusunun arka kısmında abdesthane ve wc bölümünde içinde bulunduğu bir mekan tasarlanmıştır.

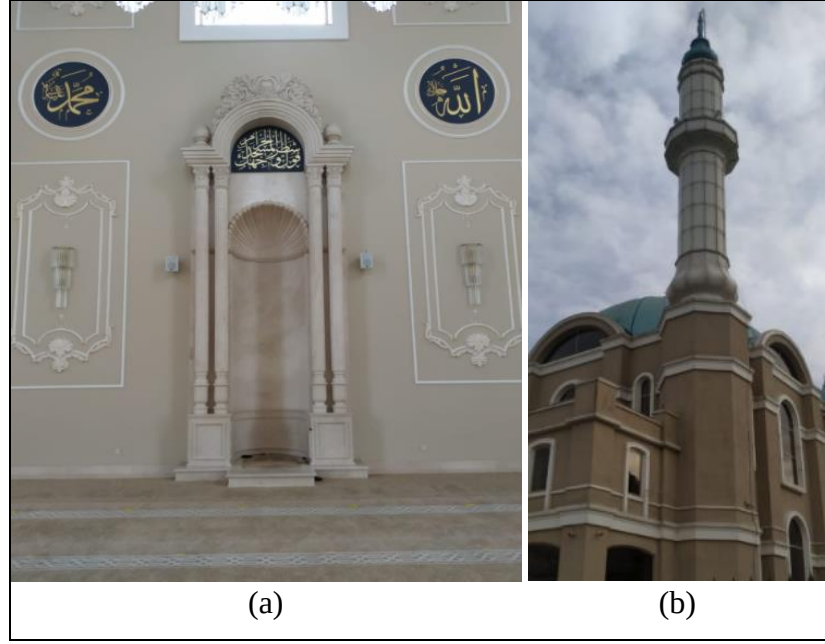

Şekil 4.47: AOSB Camii Yerleşimi.

Tablo 4.10: Gebze V Kimya İhtisas Organize Sanayi Bölgesi Camii

ARSLANBEY ORGANİZE SANAYİ BÖLGESİ CAMİİ	
Mimarı:	Ali Reyhan Esen
Yapım Yılı:	2016
Kapasite:	490 kişi
	
KONUM-ARSA VERİLERİ	 Arslanbey OSB camii, bölgenin merkezi olmayan, giriş kısmından görünürlüğü sağlanan bir parselde konumlanmıştır. Bu yerleşimi ile cami, anlamsal işlevinden ziyade OSB için simgesel bir yapı haline gelmiştir.
VAZİYET PLANI	 Yapı, abdest alma bölümünün de bulunduğu bir avlunun içerisinde yer almaktadır.

Litürjik Öğeler; Caminin iç mekanındaki litürjik öğeleri geleneksel mimarinin yorumlanmasıyla elde edilmiştir. Bu öğeler, yapının büyüklüğüne uygun olarak mekanı daraltmaması için daha küçük boyutlarda özel olarak tasarlanmıştır. Diğer bir litürjik öğe olan minare ise, kendi özgünlüğünde, caminin mimarisine uygun olacak şekilde, incelenen diğer OSB minarelerine göre keskin hatları olmayan daha yumuşak bir formda tasarlanmıştır (Şekil 4.49).

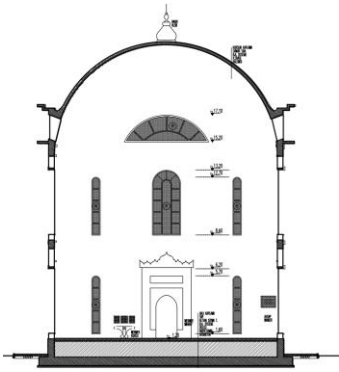
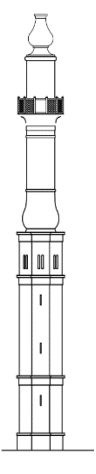

Şekil 4.49: AOSB Camisinin Mihrabı (a) ve AOSB Camisinin Minaresi (b).

Tablo 4.11: Arslanbey OSB Camisi'nin Mekansal ve Anlamsal Değerlendirilmesi

ARSLANBEY ORGANİZE SANAYİ BÖLGESİ CAMİİ		
STRÜKTÜREL ÖĞE YORUMU		Betonarme taşıyıcı sistemi ile strüktürel olarak 700 kişilik bir sığınma mekanı da sağlayabilen Arslanbey OSB camii, konumu dolayısıyla bu amaçla kullanılma imkanı zordur.

Tablo 4.11 (devamı).

MEKANSAL ÖĞE YORUMU	 	Arslanbey OSB Camii, yalnızca ibadet mekanı olarak tasarlanmış, ek fonksiyonlar ile beraber OSB için sosyal bir alan oluşturulmamıştır.
LİTÜRJİK ÖĞE YORUMU	 	Yapının iç litürjik öğelerinde geleneksel olana öykünme görülürken, caminin boyutları dikkate alınmış, minare ögesinde ise geleneksel mimari yorumlanarak sürdürülmüştür.

5. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

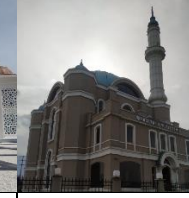
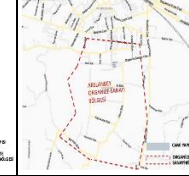
Çalışma kurgusu, Türkiye’deki en önemli üretim üslerinden biri olan Kocaeli’deki Organize Sanayi Bölgelerindeki (OSB) cami yapılarının üretimindeki etki alanını tarifleyen mimari tasarım paradigmalarını irdeleyerek, strüktürel – mekânsal – litürjik öge analizini kapsamaktadır. Bu bağlamda çalışmanın değerlendirme ve sonuçlarını alt başlıklar üzerinden açıklamak gerekmektedir;

*21. yy Türkiye’si Cami Mimarsi üzerinden okunduğunda, ilk camiden itibaren süregelen cami yapılarının kentsel öneminin ve gelişimin heterojen bir algı boyutunda olduğunu söylemek mümkündür. Artan cami sayısına paralel olarak camiye kentsel bir mekan olarak ele almayan tasarımlar da artmış ve cami kavramı ana anlamından kopmaya başlamıştır. Bu bağlamda simgesel olarak değerlendirilen cami yapılarının çağdaş örnekleri olmakla birlikte, hakim cami algısı geleneksel cami mimarisine öykünen yapılar ortaya çıkarmak olmuştur. Dolayısıyla bulunduğu bölge için tasarlanan bir yapı olmaktan çok genel anlamda kurumsal amacından uzaklaştığı görülmektedir.

Kentlerin içerisinde, ancak kendilerine özgü yerleşimler olan Organize Sanayi Bölgeleri’ndeki cami yapılarının ise, bulundukları fiziki çevreden farklılaşan ve içinde konumlandıkları OSB’nin kurumsal kimliğini dışavurumcu anlayışla temsil etmeye çalışan bir tavır içerisinde oldukları görülmektedir. Bu tavrı tetikleyen önemli sebepler arasında, özel bölgeler olan OSB’lerin özerk imar koşulları, bölgelerin ihtiyaçlarına göre gerekli olan mekanlar, daha farklı konumlanma fırsatları, yapım aşamasındaki finansal destekler gibi unsurlar sayılabilir. Dolayısıyla, çalışmanın kapsamı olan OSB camilerini incelemek, Türkiye’deki cami mimarisi sorunsalının daha okunaklı bir açıdan tartışılmasına olanak tanımaktadır. Bununla birlikte Kocaeli OSB’lerinin cami yapılarının incelenmesi, bu sorunsala daha net bir kadrardan ele alınabilecek farklı bir örneklem aralığı sunmaktadır.

*Kocaeli Organize Sanayi Bölgesi Cami Yapıları, tasarımsal farklılıklarını görünür kılmak ve bu yapıların cami kavramının oluşum amacına uygunluğunu değerlendirmek için cami mimarisine yaklaşım, konum-arsa verilerine yaklaşım, strüktürel öge yorumu, mekânsal öge yorumu ve litürjik öge yorumu olarak belirlenen mimari tasarım paradigmaları doğrultusunda ortaya koymak mümkündür (Tablo 5.1).

Tablo 5.1: Kocaeli OSB Camilerinin Mekansal ve Anlamsal Değerlendirilmesi.

KOCAELİ ORGANİZE SANAYİ BÖLGESİ CAMİLERİNİN MEKANSAL VE ANLAMSAL		GOSB	İMES OSB	GEPOSB	GEBKİM	AOSB
	Perspektif					
	Kapasite	2.185 kişi.	5.000 kişi.	2.000 kişi.	1.000 kişi.	490 kişi.
	Yapım Yılı	2015	2017-devam ediyor.	2010	2019	2016
	Cami Mimarisine Yaklaşım	Cami çağdaş ve geleneksel mimarinin sentezidir.	Geleneksel ve çağdaş cami mimarisinin sentezi ile inşa edilmiştir.	Çağdaş cami mimarisinin özgün yapılarındandır.	Geleneksel cami mimarisi ile inşa edilmiştir.	Geleneksel cami mimarisi çağdaş öğeler ile sentezlenerek kullanılmıştır.
	Konum ve Arsa Verileri	 Caminin otoyoldan görünümünün sağlanması amacıyla GOSB'un uç bir parselinde konumlandırılmıştır.	 İMES OSB'nin merkezi olarak nitelendirilebilecek bir bölgesine inşa edilmiştir.	 Cami GEPOSB'un merkezi bir konumuna yerleşmiştir.	 GEBKİM OSB'deki sanayi parsellerinin ortak noktası sayılabilecek merkezi bir bölgede konumlandırılmıştır.	 Arslanbey OSB'nin merkezi olmayan ve camiyi bölgenin giriş kısmında görünür kılan bir parselde konumlandırılmıştır.

Tablo 5.1 (devamı).

Strüktürel Öge Yorumu	Cami taşıyıcı sistemi dolayısıyla GOSB için aynı zamanda sığınma alanı oluşturulabilecek kapasiteye sahiptir.	İMES OSB camisi, konumu ve taşıyıcı sisteminin yeterliliği ile OSB için sığınak niteliği de taşımaktadır.	GEPOSB camii, gerek merkezi konumu gerekse strüktürel donanımı ile GEPOSB için tehlike anında sığınak alanı oluşturmaktadır.	Strüktürel sistemi tümüyle geleneksel olarak inşa edilen GEBKİM OSB camisi, merkezi konumu ile de bulunduğu bölge için sığınılacak alan oluşturmaktadır.	Geleneksel taşıyıcı sistemi ile oldukça yeterli durumda olan AOSB camii, küçük ölçekte bir sığınak olabilecek kapasiteye sahiptir.
Mekansal Öge Yorumu	Cami, ibadethane olmasının yanı sıra, GOSB için farklı fonksiyonları barındıran mekanları bulunmaktadır.	İMES OSB camisi bulunduğu bölge ve içerdiği fonksiyonlar ile aynı zamanda bir toplanma alanı niteliğindedir.	GEPOSB camisi, özellikle açık ve yarı açık alanları ile ibadet fonksiyonunun yanında bir toplanma mekanı niteliğindedir.	Geniş bir avluya sahip olan GEBKİM camisinin, ibadet mekanına ilaveten farklı bir fonksiyonu bulunmamaktadır.	Küçük bir avlunun içerisinde yer alan AOSB camisi yalnızca ibadethane olarak inşa edilmiştir.
Litürjik Öge Yorumu	GOSB camisinin litürjik öğelerinin tümü çağdaş bir yorumlama ile inşa edilmiştir.	Minare ve şadırvan öğeleri çağdaş olarak yorumlanmış olup, iç mekan öğeleri hakkında bir veri bulunamamıştır.	Minare ögesi çağdaş olarak yorumlanmış olan GEPOSB camisinin, iç mekan öğeleri geleneksel tutumda inşa edilmiştir.	GEBKİM camisinin bütün litürjik öğeleri geleneksel mimari ile inşa edilmiştir.	AOSB camisinin litürjik öğeleri, geleneksel cami mimarisinin yorumlanması ile tasarlanmıştır.

Cami Mimarisine Yaklaşım; Genel anlamda geleneksel ve çağdaş mimarinin sentezi ile inşa edilmelerine karşın, incelenen 5 OSB camisinin de mimari yaklaşımı birbirinden farklı olmuştur. Bu camiler arasından hem tasarım önerileri olarak hem de uygulanacak olan proje ele alındığında çağdaş cami mimarisi yorumlarıyla en çok öne çıkan cami İMES OSB camisi olurken, geleneksel cami mimarisinin etkisinde en çok kalan cami ise GEBKİM OSB camisi olmuştur.

Konum-Arsa Verilerine Yaklaşım; Camilerin OSB'ler içerisindeki konumlanışının incelenmesi tasarımların daha net anlaşılması için oldukça önemlidir.

İncelenen camiler arasından GOSB VE AOSB camilerinin merkezi bir konumda bulunmadığı tespit edilirken, bunun en büyük sebebinin OSB dışından görünürlüklerinin sağlanması olduğu düşünülmektedir. Diğer 3 OSB camisinin ise sanayi parsellerinin merkezi bir konumuna yerleştiği ve ortak bir alan nitelediği tespit edilmiştir.

Strüktürel Yorum; OSB camilerinde, strüktürel olarak 4 camide geleneksel cami mimarisindeki betonarme kubbeler tercih edilirken bu kubbelerin 3'ü yeniden yorumlanmış, GEBKİM OSB camisinde ise yarım kubbeleri ve ana kubbesiyle taşıyıcı sistem olarak geleneksel cami mimarisini sürdürmüştür. GOSB ve İMES OSB ve AOSB camilerindeki kubbe öğeleri yeniden yorumlanarak kullanılırken, GEPOSB camisinde ise kubbe ögesi kullanılmamıştır.

Mekansal Yorum; Mekansal olarak sadece bir ibadethane değil aynı zamanda bulunduğu bölge için bir toplanma alanı da niteleyen cami yapılarının, OSB'lerdeki önemi, kentlerden kopuk özerk bölgeler olmaları dolayısıyla, daha da fazladır. Bu bağlamda en önemli öge ise avludur. Ancak avlu tek başına yeterli olmadığından bölgedeki ihtiyaçlar dahilinde yapı ek fonksiyonlar ile desteklenmelidir. İlaveten bu toplanma alanı niteleyecek yapıların bölge içerisinde sanayi parsellerinin ortak noktalarından olan bir merkez nitelendirmeleri gerekmektedir. Kocaeli OSB camileri bağlamında yapılan incelemeler sonucunda, yapıların tümünde avlu yapısı bulunduğu tespit edilmiştir. Bu yapılardan ibadethane fonksiyonunun yanı sıra konferans salonu, derslik, kütüphane, yemekhane, lojman vb. gibi işlevler için de kullanılan yalnızca GOSB ve İMES OSB camileridir. GOSB camii merkezi olmayan konumu dolayısıyla toplanma alanı olarak nitelendirilemezken, İMES OSB camii konumu ve işlevleri ile bulunduğu bölgenin ihtiyaçlarına cevap veren bir yapı olarak tasarlanmıştır. Diğer 3 cami ise yalnızca ibadet mekanı olarak tasarlanmıştır.

Litürjik Yorum; Litürjik öğeler cami yapısı algısını etkileyen en önemli öğlerdendir. Bu öğeler arasından camiye girişte ilk algılanan öge ise minare ögesidir. Kocaeli OSB camileri arasından, GOSB, İMES OSB, GEPOSB ve AOSB camilerinde minare ögesi yorumlanarak kullanılırken, GEBKİM OSB camisinde minare geleneksel formunda kullanılmıştır. İç mekandaki litürjik öğeler olan mihrap, minber ve kürsü öğelerinin kullanımı ise, GOSB camisinde tamamiyle çağdaş bir üslupta olurken, GEPOSB, GEBKİM OSB camilerinde geleneksel olarak kullanılmıştır. AOSB camisinde ise geleneksel ve çağdaş mimarinin sentezi yapılmış ve öğeler yapının

boyutlarına göre daha küçük ölçülerde özel olarak üretilmiştir. İMES OSB camisinin inşaatı henüz tamamlanmadığından ve iç mekana dair herhangi bir veri bulunamadığından analiz edilememiştir.

Sonuç olarak; Kocaeli OSB camileri, bu camilerin en yakınında bulunan yerleşim alanlarındaki cami yapılarından büründüğü imaj ve aradığı mimari kimlik nedeniyle ayrılmaktadır. Bu cami tasarımlarının, mimarlık - bağlam ilişkisi dışında, cami kavramının ontolojisi üzerinden değerlendirildiğinde meşru bir zemine oturdukları tartışmalıdır. OSB cami yapılarının bünyesinde yer alan tavrı ile imajın kendisini bir gerçeklik olarak sunduğu düzlemde tasarımın olanaklarından önce, İslam kentlerinde bir kurum olarak beliren cami yapısının işlevinin OSB’ler bağlamında ifade ettiği “şey” tanıma muhtaç görünmektedir. İslam kent modelinde cami yapısı, içerisinde bulunduğu yerleşim örüntüsü için sadece kendisi olarak var olmamıştır. Kendisi ile birlikte kentin gündelik hayatını örgütleyen mekânsal işlevler önermiş ve bir merkez tanımlamıştır. Kent içinde kent olarak yüzeysel bir tanımla tarif edilebilecek olan OSB’lerin kullanıcı kitlesi “işçi-işveren-personelin” gündelik hayatında OSB camilerinin yeri, görüntü ve birkaç fonksiyonun ötesine geçememektedir. Aktif deprem bölgesinde yer alan Kocaeli OSB camileri, afet sonrası için bulundukları konum itibarı ile bir toplanma noktası olarak buradaki insanları için uygun bir konumda bulunmadığını ya da böyle bir amaç ile tasarlanmadığını söylemek mümkündür. Bu camilerin tasarımında kullanılan öğelerin depreme olan dayanıklılığı ve bu bağlamdaki uygunluğu da ayrı bir çalışma alanı olarak belirlemektedir. OSB camilerinin strüktürel-mekânsal-litürjik öge analizi; OSB içinde bulunan sanayi ve teknolojinin sınırlarını zorlayarak üretim yapan diğer artifaktların strüktürel ve mekânsal uzantısı konumunda değil, o dünyanın dışında sosyal-kültürel-mimari kalıplara tutunarak üretildiğini göstermektedir.

KAYNAKLAR

Akar, M., (2019), “Türkiye’de Güncel Cami Mimarisi Üzerine Bir Araştırma: İstanbul Esenler İlçesi Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi.

Akbulut, N. , Erarslan, A., (2017), “Türkiye’de Çağdaş Cami Mimarisi Tasarımında Yenilikçi Yaklaşımlar”, İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi.

Akçıl Harmankaya, N. Ç., (2018), “Mimar Sinan Camilerinde Sembolizm”, Kitabevi Yayınları, İstanbul s.186

Apa, G., (2007), “Osmanlı Dönemi Selatin Cami Minberleri”, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Ardalan, N., (1980), “The Visual Language of Symbolic Form: A Preliminary Study of Mosque Architecture”, Architecture as Symbol and Self-Identity ed. J.G. Katzl. Aga Khan Award for Architecture, Philadelphia, s 18-36.

Arpacıoğlu, Ü., (2013), “İslam ve Cami Mimarisinde Malzeme, Teknoloji ve Sanat Kullanımının Değerlendirilmesi”. 1. Ulusal Cami Mimarisi Sempozyumu: Gelenekten Geleceğe Cami Mimarisinde Çağdaş Tasarım ve Teknolojileri, Diyanet İşleri Başkanlığı: s.401-410.

Arseven, C. E., (1975), Türk Sanatı, 1. Baskı, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.

Aslanapa, O., (1984), “Türk Sanatı”, (1-2.Cilt), Kervan Yayınları, İstanbul, 264s.

Atlı, M., (2011). “90'lardan günümüze Türkiye'de Cami Mimarlığı Tartışmalarına Mimarların Katılımı”, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Aydın, E.Ö., Utkaner, Y., (2009), “Hereke Fabrika-i Hümayunu’nun Mimari Analizi ve Koruma Önerileri”, Mimarlık, 350, s. 46-51

Aydın, E.Ö., (2016), “Osmanlı Devleti’nin Kocaeli’ndeki Sanayi Mirası: Hereke ve İzmit (Çuhane) Fabrika-i Hümayunları”, Uluslararası Karamürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu II, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayın No:35, s:733-746.

Baltacı, a.g.m., (1996), “Şelebi, Ebu Zeyd, Tarihu’l-Hadarati’l-İslamiyye, Mektebetu ve Hibetü”, Kahire, s. 228

Baltacı, C., (2013), "İslam Medeniyeyinde Cami". Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi

Bıçakcı, H., Yıldırım, C., (2018), “İslam Uygarlığı’nda Kent ve Kentleşme”, Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.

Cançelik, A., (2017), “Osmanlı Kültür Hayatında Camii ve İşlevleri Çoban Mustafa Paşa Camii Değerlendirmesi”, Kamusal Alan Okumaları Esenler (pp.161-178), İstanbul: Şehir Düşünce Merkezi Şehir Yayınları.

Çaycı, A., (2017), “İslam Mimarisinde Anlam Ve Sembol”, Palet Yayınları, s 185.

Davies, J. G., (1982), “Temples, Churches and Mosques”, New York, 120s.

Demir, H., (2019), “Anadolu Selçuklu Dönemi Külliye Düzenlenmesinde Cami Ve Medrese’de Ortak Avlu Kullanımı”, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD), (30), 143-166.

Demirci, M., (2003), “İslam’da Şehir ve Şehrin Sosyal Dinamikleri”, İstem Yayınları, s.136

Develioğlu, F., (1993), “Osmanlıca –Türkçe Ansiklopedik Lugat”, Aydın Kitabevi, Ankara.

Develioğlu, F., (2006), “Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat”, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara, s 1195.

Erarslan, A., Akbulut, N., (2017), “Türkiye’de Çağdaş Cami Mimarisi Tasarımında Yenilikçi Yaklaşımlar”, İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi, s. 35-59.

Ercan, H., (2018), “Tanzimat döneminde Osmanlı kentlerinde Kent Meydanı Ve Millet Bahçeleri”, Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Fethi, H., (1985), “The Mosque Today”, Architecture in Continuity, Building in Islamic World Today, ed. S. Contacuzinol. Aperture, New York, s. 53-62

Franz, H. G., (1984), “Palast, Moschee und Wüstenschloß”, Akad. Verlag-Anst.

Gebze Teknik Üniversitesi Teknoloji Transfer Ofisi, (2015), “Kocaeli Gebze Kömürcüler İhtisas Organize Sanayi Bölgesi Analiz Raporu”, Kocaeli.

Gedil, A., (2019), “Türkiye’de Son Dönem Cami Tasarımında Merkezi Kubbeli Mekan Kurgusunun İncelenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi.

Grabar, O., (1998), “İslam Sanatının Oluşumu”, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul. s. 120-123.

Grabar, O., (2004), İslam Sanatının Oluşumu, 3. Baskı, Kanaat Kitap, İstanbul.

Güç, A.,(1992), İlahi Dinlerde Ma’bed, Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

Güç, A., (1999), Dinlerde Mabet ve İbadet, 1. Baskı, Esra Fakülte Kitabevi, İstanbul.

Güzer, C. A. (2009), Modernizmin Gelenekle Uzlaşma Çabası Olarak Cami Mimarlığı. Mimarlık Dergisi, Temmuz-Ağustos, (348), 21-23.

Hamidullah, M., (2003), İslam Peygamberi, İrfan Yayıncılık ve Ticaret, 2003, İstanbul.

Hasol, D., (2017), “Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü”, İstanbul, Yem Yayınları, s.439

Kanbak, A., (2011), “Organize Sanayi Bölgelerinin Kentsel Gelişimdeki Yeri: Dilovası Örneği”, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi.

Karaesmen, E., (2013), “Üç Boyutlu Eğrisel Formların Sembolik ve Yapısal Anlamı”, 1. Ulusal Cami Mimarisi Sempozyumu: Gelenekten Geleceğe Cami Mimarisinde Çağdaş Tasarım ve Teknolojileri, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2013. 392-400.

Kırkıl, T., (2008), “Adana Kent Merkezinde Cami Mimarisinin Geçmişten Günümüze Gelişimi”, Yüksek Lisans Tezi Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana.

Koç, S., (2010), “Organize Sanayi Bölgelerinin Amaçları Ve Gebze Organize Sanayi Bölgesi Üzerine Bir Araştırma”, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Köksal, A., Tanyeli, U., Cansever, T., (1994), “Türkiye’de Cami Mimarisi Üzerine”, Arredamento Dekorasyon Dergisi, s. 64.

Küçükaşçı, M. S., (2010), “Şehir,” DİA, C 38, s. 444.

Macaulay, D., (2010), “Cami”, Kaktüs Yayınları, İstanbul, 10-11s.

Numan, İ., (1982), “Dini-İctimai Müesseselerimizin Doğuşuna Ve Mimari Tekâmülüne Mescid-i Nebevi’nin Tesirleri”, Kubbealtı Akademi Mecmuası, 3:37–52.

Onay, A. (2008), “Türkiye'nin Cami Profili: Fizikî Ve Sosyolojik Açılardan Bir Analiz”, Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, s 24.

Oral, B., (2019), “Cumhuriyet Dönemi Safranbolu Cami Mimarisi Ve Etkileşim Unsurları”, (pp.31-65) 37.s.

Oral, M. (1993), “Gelişim süreci içinde Cumhuriyet Dönemi Cami Mimarisinin İrdelenmesi Konya Örneği”, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Organize Sanayi Bölgeleri Kanunu (4562 S.K.), (2000), md.3.

Ödekan, A., (1988), “Sinan’da Kütle Biçimlenişi ve Cephe Düzenlenmesi”, Mimar Baş Koca Sinan Yaşadığı Çağ ve Eserleri, 2 Cilt, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, İstanbul, s. 513-529.

Önkal, A., Bozkurt, N. (1993), “Cami”, Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (Cilt 7, s. 46-56), İstanbul: Türk Diyanet Vakfı

Özcan, K., Yenen, Z. (2010), “Anadolu Türk kent tarihine katkı: Anadolu Selçuklu kenti (XII yüzyıl başından XIII yüzyıl sonuna dek)”, Megaron, 5/2, ss. 55-66, 2010.

Özçakı, M. (2018), “Yorumlanan Cami Mimarisi”, Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi, 6(23), 459-483.

Özel, A., (1995), “Emeviyye Camii”, İslâm Ansiklopedisi, 109-111.

Özel, K. (2012), “İslam Tapınma Yapısını Kuran Öğelerin Ardışık Zamanlı Ontolojik Analizi”, 1. Ulusal Cami Mimarisi Sempozyumu, İstanbul.

Özel, M. K., (2004), “Tapınma Mekanının Çözümlemesinde Bir Metod Önerisi Olarak Yol Kurgusu ve Sinan Dönemi Osmanlı Şehir Külliyesi Örneği”, Doktora Tezi. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Sedes, F. (1991), “İslami ibadet yapılarının Osmanlı Dönemi kentsel mekanı içindeki konumu İzmir örneği ve günümüz yapısına yansımaları”, Doktora Tezi. İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü

Söylemezoglu, H. K., (1954), “İslam Dini” İlk Camiler ve Osmanlı Camileri, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayınları, İstanbul.

Tayılga, G., (2021), “Mekansal Algı Unsurlarının Günümüz Cami Mimarisi Örneklemesinde Geleneksel Camiler Üzerinden İncelenmesi:İstanbul Camileri”, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Türkeri, İ., (2016), “Türkiye’deki İslam Tapınma Mekanı Tasarımları Ve Mimari Tasarım Paradigmalarının Mimari Proje Yarışmaları Üzerinden Değerlendirilmesi”, Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi.

Uzunoğlu, A., (2010), “Kocatepe Camii”, 1. Baskı, Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Tic. İşletmesi, Ankara.

Yazıcı, T. (1995). “Emeviyye Camii”, İslâm Ansiklopedisi, 108-109.

Yetkin, S. K., (1959), “İslam Mimarisi”, Türk ve İslam Sanatları Tarihi Enstitüsü No:61, Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi.

Yetkin, S. K., (1965), “İslam Mimarisi”, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 822s. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul.

Yüksel, Ç. C. (2019), “Selçuklu Döneminde Anadolu Kentleri ve Kent Mimarisi.” international symposium on innovative approaches in scientific studies, 347-351, Ankara.

Web 1, (2021), <https://dergi.diyanet.gov.tr/makaledetay.php?ID=74>, (Erişim Tarihi: 31.03.2021).

Web 2, (2020), <https://stratejigelistirme.diyanet.gov.tr/sayfa/57/istatistikler>, (Erişim Tarihi: 05/07/2020).

Web 3, (2021), <http://www.istanbuldakicamiler.com/mimar-sinan-camii-atasehir/> (Erişim Tarihi: 01.04.2021).

Web 4, (2020), <https://www.hurriyet.com.tr/seyahat/camlica-camii-nerede-camlica-camisi-tarihi-ozellikleri-hikayesi-ve-mimari-hakkinda-bilgi-41610985>, (Erişim Tarihi: 02.04.2021)

Web 5, (2019), <https://izmir.csb.gov.tr/ege-bolgesinin-en-buyuk-camisi-olan-nevvar-salih-iscoren-ulu-camii-insaati-il-mudurumuz-sayin-omer-albayrak-ve-ilgili-kontrol-teskilati-tarafindan-denetlenmistir.-haber-239392>, (Erişim Tarihi: 02.04.2021)

Web 6, (2019), <https://www.youtube.com/watch?v=aL8avI39mBA>, (Erişim Tarihi: 03.04.2021)

Web 7, (2020), <http://kentimistanbul.com/2020/05/22/sakirin-camiinin-tarihcesi/>, (Erişim Tarihi: 29.01.2021)

Web 8, (2020), <http://www.arkiv.com.tr/proje/alacaatli-uluyol-camii1/6173>, (Erişim Tarihi: 03.04.2021)

Web 9, (2020), <https://www.gzt.com/arkitekt/cami-mimarisine-cagdas-ve-alisilmadik-bir-yorum-sancaklar-camii-3549736>, (Erişim Tarihi: 04.04.2021)

Web 10, (2020), <https://www.arkitera.com/haber/yesilvadi-cami-e-kitap/>, (Erişim Tarihi: 04.04.2021)

Web 11, (2020), <http://www.arkiv.com.tr/proje/marmara-ilahiyat-fakultesi-camii-ve-kultur-merkezi/5664>, (12.11.2020)

Web 12, (2020), <https://osbuk.org/>, (Erişim Tarihi: 20/08/2020).

Web 13, (2020), <https://kosano.org.tr/rakamlarla-kocaeli/>, (Erişim Tarihi: 22/08/2020).

Web 14, (2020), <https://www.akosb.com.tr/kurumsal/hakkimizda>, (Erişim Tarihi: 27/08/2020).

Web 15, (2020), <http://portal.sanayigazetesi.com.tr/>, (Erişim Tarihi: 27/08/2020).

Web 16, (2017), <https://www.ggosb.com.tr/>, (Erişim Tarihi: 27/08/2020).

Web 17, (2020), <https://www.gosb.com.tr/> (Erişim Tarihi: 30/08/2020).

Web 18, (2020), <https://gebkim.org.tr/gebkim-cami/>, (Erişim Tarihi: 30/08/2020).

Web 19, (2021), <http://www.makineosb.org.tr/tr/sayfalar/hakkimizda/129>, (Erişim Tarihi: 02/01/2021).

Web 20, (2021), <https://www.tosb.com.tr/hakkimizda.html>, (Erişim Tarihi: 03/01/2021).

Web 21, (2020), <http://arslanbeyosb.org/kurumsal>, (Erişim Tarihi: 03/01/2021).

Web 22, (2020), <http://dosb.com.tr/icerik/3/tarihce>, (Erişim Tarihi: 04/01/2021).

Web 23, (2021), <https://geposb.com.tr/tr/geposb-hakkinda>, (Erişim Tarihi: 08/04/2021).

Web 24, (2019), <https://www.imesdilovasi.org/hakkimizda/>, (Erişim Tarihi: 08/04/2021).

Web 25, (2013), <https://www.ensonhaber.com/ic-haber/kadin-mimar-in-10-yilda-yaptigi-cami-gorenleri-mest-etti-2013-12-05> , (Erişim Tarihi: 08/04/2021).

Web 26, (2021), <https://www.tosb.com.tr/tosb-sosyal-tesisler.html>, (Erişim Tarihi: 08/04/2021).

Web 27, (2012), <https://www.yalin-mimarlik.com/projeler/imes-cami>, (Erişim Tarihi: 10/04/2021).

ÖZGEÇMİŞ

Ceyda Nur TAŞÇI, 1996 yılında Gebze’de doğdu. 2014 yılında lisans eğitimine başladığı Yozgat Bozok Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümünü 2019 yılında tamamladı. Aynı yıl Gebze Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalında yüksek lisans eğitimine başlayan Taşçı, çeşitli projelerde proje yürütücüsü, dizayn ofis sorumlusu ve şantiye mimarı olarak bir çok görev aldı. Halen özel sektörde mesleki çalışmalarını sürdürmektedir.